

«Helgerud er en oase!»

En evaluering av
Fosterhjemstjenesten i Akershus /
Helgerud ressurscenter for fosterhjem

PIA ELISABETH IANKE
ANNE BRITA THORØD

«Helgerud er en oase!»

En evaluering av Fosterhjemstjenesten i Akershus /
Helgerud ressurscenter for fosterhjem

PIA ELISABETH IANKE
ANNE BRITA THORØD

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 13/06

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2006
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-242-0
ISSN 0808-5013

Forsidefoto: © Getty Images
Desktop: Torhild Sager
Trykk: GCS/Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Når foreldres omsorg for sine barn ikke er god nok kan plassering i fosterhjem være et godt omsorgstiltak for barnet. Barn som fjernes fra sine biologiske foreldre, vil som regel ha vært gjennom mange vanskelig erfaringer som har satt sine spor. Å ivareta et barn med disse erfaringene er en svært krevende oppgave for fosterforeldrene. Fosterforeldre skal gi barnet en god og trygg omsorg, og de skal forholde seg på måter som kan være hensiktsmessige i forhold til de problemer barnet måtte streve med ved overgangen til fosterhjemmet. Oppgaven til fosterforeldre vil derfor av og til befinne seg i skjæringspunktet mellom en omsorgsgivende foreldrefunksjon og funksjonen som profesjonell hjelper. En så mangesidig og kompleks rolle behøver støtte. Derfor blir et tiltak som veiledning overfor disse fosterforeldrene viktig.

NOVA ble forespurt av Fosterhjemstjenesten i Akershus / Helgerud ressurscenter for fosterhjem og Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) om å evaluere deres veiledningstilbud til fosterforeldre. Dette var en forespørsel vi ønsket å etterkomme, fordi temaet er sentralt i NOVAs forskning om barnevern, fordi fosterhjem er et viktig omsorgstiltak, og fordi vi så på veiledning som en viktig støtte for fosterforeldre.

Evalueringen har dokumentert at denne veiledningen dekker et tydelig behov hos fosterforeldre, og at de er meget tilfreds med den veiledningen de har mottatt. Den antyder også at det blir færre brutte fosterhjems plasseringer med et veiledningstilbud. Evalueringen gir støtte for at et slikt veiledningstilbud bør være tilgjengelig for alle fosterforeldre.

Nicole Hennem har lest utkast til rapporten og kommet med mange nyttige innspill i forhold til den endelige utformingen. Under prosessen har vi hatt nyttige samtaler med Randi Tryggestad ved Fosterhjemstjenesten i Akershus og med Solveig Selte i BLD. Pia Elisabeth Ianke og Anne Brita Thorød har samarbeidet om utarbeidelsen av rapporten. Pia Elisabeth Ianke har hatt ansvaret for analysene av det kvantitative materialet mens Anne Brita Thorød har stått for de kvalitative intervjuene og analysene av disse.

Fosterforeldre og ansatte i barnevernet har velvilligst svart på spørreskjema og latt seg intervju. Vi vil gjerne takke dem for det.

Oslo, juli 2006

Svein Mossige

Forsker I / prosjektleder

Pia Ianke

Anne Brita Thorød

Innhold

Sammendrag	6
1 Innledning	8
Noen begrepsmessige presiseringer	9
2 Fosterhjemstjenesten og rammebetingelser	10
2.1 Lov om barnevernstjenester	10
2.2 Organisering	10
2.3 Fosterhjem	11
2.4 Veiledning og oppfølging av fosterforeldre	12
2.5 Helgerud ressurscenter for fosterhjem	12
2.6 Veiledning til fosterforeldre i andre deler av landet	13
3 Spørreundersøkelsen	17
3.1 Metode	17
3.2 Opplysninger om fosterbarna	19
3.3 Opplysninger om fosterhjemmene	22
3.4 Oppfølging og veiledning til fosterforeldrene	24
3.5 Fosterforeldrenes vurdering av veiledningsforholdet	30
3.6 Støtte til fosterforeldre i akutte situasjoner	37
3.7 Barnevernets vurdering av rammebetingelser for veiledningen	40
3.8 Barnevernets vurdering av veiledningen	44
3.9 Barnevernets vurdering av andre tilbud i regi av Helgerud ressurscenter	48
3.10 Oppsummering og drøfting	50
4 Kvalitativ undersøkelse	57
4.1 Kvalitativ metode: Intervjuene	57
4.2 Intervjuene med barneverntjenesten	59
4.3 Intervjuene med fosterforeldrene	71
5 Konklusjon og avslutning	89
Referanser	93
Vedlegg 1: Spørreskjema til fosterforeldrene	95
Vedlegg 2: Spørreskjema til barneverntjenesten	103
Vedlegg 3: Vurdering av veiledningen	109
Vedlegg 4: Nytte av veiledningen	111
Vedlegg 5: Intervjuguide barnevern	113
Vedlegg 6: Intervjuguide fosterforeldre	115

Sammendrag

Dette er en evaluering av veiledningstjenesten ved Helgerud ressurscenter for fosterhjem, Fosterhjemstjenesten i Akershus. I utgangspunktet er veiledning til fosterhjem en oppgave som er lagt til den kommunale barneverntjenesten, men med erfaring for at mange fosterhjem hadde behov for veiledning utover det som var tilgjengelig, opprettet Akershus fylkeskommune i 2002 Helgerud ressurscenter for fosterhjem som en avdeling knyttet til Gullhella barnevernsenter. Veiledningstjenesten ble videreført etter den statlige omorganiseringen av barneverntjenesten i 2004. Den kommunale barneverntjenesten er oppdragsgiver og fosterforeldre i Akershus brukere av tilbudet. Helgerud tilbyr veiledning til nye fosterhjem, samt fosterhjem med spesielle utfordringer. Evalueringen bygger på spørreskjemaer og kvalitative intervjuer med fosterforeldre som har fått veiledning, og ansatte i det kommunale barnevernet som saksbehandler disse.

Fosterforeldrene er svært fornøyd med veiledningen. Dette til tross for at fosterhjemmene utgjør en heterogen gruppe. Noen fosterforeldre har vært fosterhjem tidligere og har fått god opplæring før plasseringen, men en betydelig gruppe har ikke fått opplæring. Fosterbarna er i alle aldre, har ulik bakgrunn og varierende funksjonsnivå. Mange krever ekstra oppfølging og ressurser. Erfaringene og utfordringene til fosterhjemmene blir således forskjellige, og det er med ulikt utgangspunkt de møter veilederne ved Helgerud. Når gruppen likevel uttrykker en entydig tilfredshet med veiledningen tyder dette på at veilederne er flinke til å tilpasse veiledningen etter familiens behov. De har tid og kompetanse til å sette seg inn familiens problemstillinger og tilbyr ulike former for veiledning. Det er en fleksibel tjeneste hvor brukeren er i fokus, og veiledningen varierer i hyppighet og varighet etter hva som passer og vurderes nødvendig. Veiledningstjenesten blir en ny arena mellom fosterforeldrene og den kommunale barneverntjenesten. At det er løsrevet fra saksbehandleren i kommunen gjør at fosterforeldrene står friere til å ta opp sine problemer. Fosterforeldrene mener selv at de har svært stor nytte av veiledningen, og at også fosterbarna har nytte av den, særlig eldre fosterbarn.

Også de ansatte i den kommunale barneverntjenesten er stort sett fornøyd med veiledningen til fosterforeldrene i Akershus. De anerkjenner veilederne faglige kompetanse, deres metoder, og deres tidsressurs. Selv om veiledningen av og til fører til mindre nærhet mellom fosterhjemmet og

saksbehandler, ser de behovet for en arena der fosterforeldrene kan diskutere problemer uten å tenke på at deres egnethet som fosterhjem samtidig vil kunne trekkes i tvil. Helgeruds virksomhet avlaster den kommunale barneverntjenesten, men kan også føre til endringer av arbeidsoppgavene deres. Helgeruds veiledere havner mellom barnevernet og fosterforeldrene. Likevel er de kommunale barneverntjenestene tilfredse både med Helgeruds lojalitet ovenfor barnevernet og fosterforeldrene. De er imidlertid mer usikre i sin vurdering av andre områder ved Helgeruds virksomhet.

Hovedkonklusjonen på evalueringen av veiledningstjenesten ved Helgerud ressurscenter for fosterhjem er at tjeneste fungerer svært godt. Grunnen til dette kan knyttes til følgende forhold: Veiledningstjenesten svarer på et behov, veilederne er faglig dyktige og har positive menneskelige egenskaper. Tjenesten har et brukerfokus og stor grad av fleksibilitet.

Til tross for en positiv konklusjon, er det sider ved veiledningstjenesten som kan forbedres og utvikles, og vi avslutter med å peke på disse forholdene.

1 Innledning

Fosterhjem er det viktigste tiltaket når barneverntjenesten overtar omsorgen for et barn. Å åpne sin familie for et barn som har hatt en vanskelig start i livet anerkjennes både av folk flest og av offentligheten. Men å være fosterforeldre er ikke noe enkelt foreldreskap. På den ene side skal fosterforeldre være som andre foreldre, dele ut omsorg og kjærlighet rammet inn av normer og grenser, på den annen side har fosterforeldrene oppdrag fra det offentlige, og skal være profesjonelle samarbeidspartnere. Fosterforeldreskap er altså både relasjon og arbeid (Ulvik 2003). Det byr også på en usikkerhet i relasjonen. Barnet de skal knytte til seg i en omsorgsfull og kjærlig relasjon, kan komme til å flytte ut på kort varsel, et brudd som i noen tilfeller kan være hardere for fosterforeldrene enn for barnet det gjelder. Fosterforeldre rekrutteres som «vanlige» foreldre, men barnet som flytter inn er ofte et «uvanlig» barn. Det er ikke tilfeldig hvilke barn som kommer i fosterhjem, og mange fosterbarn har erfaringer som gjør det vanskelig å fungere i en vanlig familie (Bunkholdt 1999). Fosterforeldreskap betyr også for mange at de ikke bare får et nytt barn inn i familien, de får en hel slekt i tillegg. De fleste fosterbarn skal opprettholde kontakt med sin biologiske familie, og gjennom besøksordninger og familiebegivenheter av forskjellige slag, veves familiene ofte inn i hverandre.

Fosterforeldreskapet byr altså på mange utfordringer ut over det en har som foreldre til egne barn. Derfor er det påkrevd med god opplæring og ikke minst veiledning til fosterforeldre. Dette tok man konsekvensen av i Akershus fylkeskommune, da man i 2002 etablerte veiledningstjenesten ved Helgerud ressurscenter for fosterhjem. Etter tre års drift så Helgerud ressurscenter behov for å evaluere virksomheten. De tok derfor et initiativ til en spørreskjemaundersøkelse rettet mot fosterforeldre som hadde vært i veiledning, samt saksbehandlere i de kommunale barneverntjenestene. For å få en større bredde og pålitelighet i evalueringen, fikk NOVA i oppdrag å fullføre denne og supplere de kvantitative dataene med et antall kvalitative intervjuer. Samtidig hadde veiledningstilbudet vakt interesse i Barne- og familiedepartementet, som gikk inn med finansiering av en ekstern evaluering.

Vi ønsker i denne rapporten å si noe om hvordan veiledningen på Helgerud fungerer, og undersøke om de som bruker tjenestene er fornøyd og har nytte av veiledningen. Hva er det som fungerer i dag, og hva kan bli

bedre? Undersøkelsen baseres på resultatene fra 66 spørreskjemaer til fosterforeldre og 45 spørreskjemaer til barnevernsansatte, samt analysene av intervjuer med fem barnevernkontorer og syv fosterforeldrepar. Siden det ikke foreligger data fra tiden før Helgerud ressurscenter ble opprettet, er ikke dette en evaluering av senteret i streng forstand, men snarere en undersøkelse av de to brukergruppens erfaringer med og synspunkter om Helgeruds veiledningstjeneste slik den fungerte på undersøkelsestidspunktet.

Rapporten er bygget opp på følgende måte: I kapittel 2 gies en kort innføring og noen nødvendige bakgrunnsopplysninger om fosterhjemstjenesten og veiledningstjenestene. Det meste av stoffet her vil være informativt, mens kapittel 2.6 «Veiledning til fosterforeldre i andre deler av landet» er basert på opplysninger gitt i telefonsamtaler med sentrale personer i seks av de syv ansvarsområdene i landet. Resultatene fra spørreundersøkelsene presenteres i kapittel 3, mens analysene av de kvalitative intervjuene legges fram i kapittel 4. Hovedfunnene oppsummeres og rapporten avsluttes i kapittel 5.

Noen begrepsmessige presiseringer

Når vi bruker termen «barneverntjenesten», viser dette til den kommunale barneverntjenesten. «Saksbehandler» viser til saksbehandlere i den kommunale barneverntjenesten som har svart på spørreundersøkelsen til barnevernet, eller er intervjuet i forbindelse med denne undersøkelsen.

Helgerud ressurscenter for fosterhjem er nå en del av Fosterhjemstjenesten i Akershus. Tjenesten har våren 2006 flyttet ut fra Helgerud, så vi må gå ut fra at dette navnet etter hvert blir borte. Blant fosterforeldrene er det imidlertid så godt innarbeidet at vi velger å bruke «Helgerud» når vi snakker om veiledningstilbudet.

«Veileder» viser alltid til veilederne ved Helgerud ressurscenter. «Veiledning» kan imidlertid gis av både den kommunale barneverntjenesten og av Helgerud. Vi vil anta at sammenhengen i teksten der veiledning er omtalt, vil vise hvilken type veiledning vi beskriver.

«Oppfølging» er en del av den kommunale barneverntjenestens oppgaver overfor fosterhjem. Oppfølging kan inkludere veiledning, men omfatter flere ting som f.eks. praktisk råd og hjelp, økonomiske forhold, vurdering av spesielle tiltak og kontakt med barnet. «Veiledning» er dermed en form for «oppfølging».

2 Fosterhjemstjenesten og rammebetingelser

2.1 Lov om barnevernstjenester

Lov om barneverntjenester av 1992 hjemler samfunnets plikt til å gripe inn i en familie ved mistanke om at et barn utsettes for omsorgssvikt. Loven har et todelt formål (§ 1-1)

- å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid
- Å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår

Når barneverntjenesten får melding om, eller på annen måte får kjennskap til at barn lever under forhold som kan gi mistanke om at det utsettes for omsorgssvikt, har tjenesten plikt til å undersøke forholdet og sette inn nødvendige tiltak. Dette gjelder også hvis barnet selv viser vedvarende alvorlige atferdsvansker. Dersom undersøkelsen viser at det er grunnlag for å sette inn tiltak, er disse i hovedsak organisert som en tiltakskjede. I første omgang skal det settes inn tiltak i tilknytning til hjemmet, som råd og veiledning til foreldrene og hjelpetiltak rettet direkte mot barnet. Dersom disse tiltakene viser seg utilstrekkelige, kan barneverntjenesten overta omsorgen for barnet, og formidle plass i fosterhjem eller annet tiltak utenfor hjemmet.

2.2 Organisering

Barneverntjenesten er organisert på flere forvaltningsnivå. Det løpende arbeidet foregår på det kommunale nivået. Hit kommer meldinger inn og blir behandlet. De faglig ansatte gir råd og veiledning. På bakgrunn av meldinger utredes saker fram til vedtak; administrativt eller i fylkesnemnd, og den kommunale barneverntjenesten settes inn og følger opp tiltak. Når et barn er tatt under omsorg, har den kommunale barneverntjenesten ansvar for å gi veiledning og oppfølging i fosterhjemmet der barnet bor.

Fra og med 2004 ble det innført en ny statlig organisering av barneverntjenesten. Dette medførte at oppgavene som tidligere lå i fylkeskommunen ble overført staten. På barnevernområdet gjaldt dette først og fremst

rekruttering og formidling av fosterhjem, samt etablering og drift av institusjoner. Det statlige barnevernet er inndelt i fire nivåer med hver sine ansvarsområder. Det sentrale nivå er departementet, som har det overordnede ansvar for barneverntjenesten. Under dette finner vi det regionale nivå, der landet er delt i fem barnevernregioner¹. Statlig regional myndighet skal bistå barneverntjenesten i kommunen med plassering av barn utenfor hjemmet, de har ansvar for rekruttering og formidling av fosterhjem, samt ansvar for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning. Fylkesmannen er statlig barnevernmyndighet på fylkesnivå, og oppgavene her består primært av kontrollvirksomhet overfor kommuner og institusjoner. På lokalt nivå er barneverninstitusjonene statlig barnevernmyndighet.

2.3 Fosterhjem

Slik barnevernet er bygget opp, er fosterhjemmene en helt nødvendig del av tiltakskjeden for barn som av forskjellige grunner ikke kan vokse opp i eget hjem. Barnevernloven definerer fosterhjem som private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning (§ 4-22). De generelle kravene som stilles til fosterforeldre er at de må ha en særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et godt og trygt hjem (Forskrift om fosterhjem § 3). Det legges vekt på stabil livssituasjon, helse og samarbeidsevner, samtidig som økonomi, bolig og sosialt nettverk skal gi barn mulighet til livsutfoldelse.

Fosterhjem godkjennes av den kommunale barneverntjenesten, og ved plassering legges det vekt på at fosterforeldrene har de nødvendige forutsetninger for å ivareta det enkelte barns særlige behov. Hensyn til barnets beste er et overordnet kriterium, og man søker å oppnå best mulig samsvar mellom fosterbarnets bakgrunn og egenskaper ved fosterhjemmet. Ved godkjenning av et fosterhjem skal det også oppnevnes en særskilt tilsynsfører til det enkelte fosterbarnet. Denne ordningen skal sikre kontroll med at fosterbarnet får tilfredsstillende omsorg.

Grovt sett kan fosterhjemsomsorgen deles i to grupper:

Ungdomsfamilie er et fosterhjemstiltak for ungdom, og er et alternativ eller supplement til ungdomsinstitusjonene og vanlige fosterhjem. De tar imot ungdom som det er særlig krevende å ha omsorg for, og en av de voksne i hjemmet skal være frikjøpt fra annet arbeid.

¹ Oslo er unntatt fra den regionale organiseringen, jf. Barnevernloven § 2-3a. Også Trondheim ble unntatt fra den regionale organiseringen i en prøvetid på 4 år.

Ungdomsfamiliene er organisert under de statlige barnevernmyndigheter, og skal ha tett oppfølging. Dette tiltaket omhandles ikke i denne evalueringen.

Fosterhjem er hovedbetegnelse på en rekke omsorgstiltak. Med denne betegnelsen tenkes det først og fremst på «ordinære» fosterhjem, der en familie tar imot et barn etter at barneverntjenesten har overtatt omsorgen for dette barnet. Fosterhjemmet mottar utgifts- og arbeidsgodtgjørelse etter fastsatte takster. I visse tilfeller avtales det spesielle tiltak i fosterhjemmet på grunn av barnets vansker. Dette kan for eksempel være forhøyet arbeidsgodtgjørelse slik at en av fosterforeldrene kan være hjemme på dagtid, avlastningstiltak og spesiell veiledning. Da snakker vi om *forsterket fosterhjem*. Det finnes også *beredskapshjem* som tar imot barn som har behov for akutt plassering for en begrenset tidsperiode, men også disse hjemmene er organisert under den statlige barnevernsmyndighet, og vil ikke være gjenstand for rapportens evaluering.

2.4 Veiledning og oppfølging av fosterforeldre

En familie som har tatt imot et fosterbarn har, som tidligere nevnt, krav på veiledning fra det offentlige. Ansvar for veiledningen er delt mellom det statlige og det kommunale barnevernet. Staten, stort sett i regi av de regionale fosterhjemstjenestene, har ansvar for generell veiledning til fosterforeldrene (og opplæring i fosterforeldrerollen) etter § 2 i Forskrift for fosterhjem. Individuell veiledning og råd i forbindelse med den enkelte plassering og det enkelte barn er derimot den kommunale barneverntjenestens ansvar etter § 7 i de fleste tilfeller². I noen regioner har likevel staten grepet inn og tilbyr veiledning på individuelt eller gruppenivå ved siden av kommunens tilbud i ulik utstrekning.

2.5 Helgerud ressurscenter for fosterhjem

Helgerud ressurscenter for fosterhjem ble etablert som et eget tiltak for veiledning av fosterhjem i Akershus i august 2002, og er et av de statlig tilbudene for individuell veiledning som finnes i landet. Formålet var å hjelpe fosterforeldrene med å integrere faglige kunnskaper, ferdigheter og

² Det er annerledes når det gjelder fosterhjem med statlig driftsansvar (som ungdomsfamilier og beredskapshjem) som blir driftet og finansiert av bufetat og som ofte får svært god oppfølging med større økonomisk kompensasjon, hyppig individuell veiledning, gruppeveiledning, kurs, temadager o.l. De fleste fosterhjem er imidlertid kommunale.

holdninger slik at de utviklet sin kompetanse i forhold til kravene arbeidet som fosterforeldre innebar. Grunntanken bak etableringen var ønsket om å sikre barn trygghet, stabilitet og kontinuitet ved at barnas omsorgssituasjon ble best mulig sikret, og forhindre utilsiktede flyttinger. Gjennom samtaler med den enkelte fosterfamilie og gruppetilbud skulle fosterfamilienes egne ressurser og kompetanse styrkes. Mange hadde tidligere savnet bistand og veiledning særlig i perioder med ekstra utfordringer (Tryggestad 2003).

Fosterhjemstjenesten med ansvar for rekruttering, formidling og opplæring av fosterforeldre ble lagt til senteret ved statlig overtagelse i januar 2004. I dag er Helgerud ressurscenter innlemmet i Fosterhjemstjenesten i Akershus og benevnes «veiledningsavdelingen»³. Veiledningstilbudene utgjør i dag en vesentlig del av tjenestetilbudet i Fosterhjemstjenesten.

Tilbudet innebærer individuell veiledning for fosterforeldre, veiledning i grupper av fosterforeldre og heldøgns tilgjengelighet gjennom en vakttelefon. Ved særlige behov kan det søkes om Marte Meo og PMTO, og i enkelte tilfeller har psykolog bistått i veiledningen. Det finnes dessuten ulike tilbud om kurs og opplæring til både fosterforeldre og barnevernsansatte.

Tjenesten kommer som et supplement til veiledning og oppfølging som barneverntjenesten i kommunene gir, og må bestilles av barnevernet i kommunen. I møter mellom fosterforeldrene, kommunal barneverntjeneste og ressurscenteret, inngås det kontrakt om hva fosterforeldrene ønsker og trenger bistand til. Fosterforeldrene er i stor grad med på å formulere problemstillinger og mål for veiledningen, og etter at veiledningen har pågått i en periode avholdes evalueringsmøter hvor de tre partene kommer sammen og vurderer om veiledningen fungerer tilfredsstillende og om den skal fortsette på samme måte.

Det var høsten 2005 ca. 500 fosterhjem i Akershus. Senteret hadde til da mottatt henvendelser om bistand og veiledning til om lag 200 familier. Det ble på dette tidspunktet gitt individuell veiledning til ca. 100 fosterfamilier, mens 22 familier fikk veiledning i grupper (Tryggestad 2006).

2.6 Veiledning til fosterforeldre i andre deler av landet

Også i andre deler av landet tilbys statlig veiledning til fosterforeldre. Vi kontaktet de syv ansvarsområdene⁴ for å høre hva slags veiledningstilbud

³ Men vil som tidligere nevnt likevel omtales som Helgerud i denne rapporten.

⁴ Bufetat i de fem regionene (Nord, Midt-Norge, Vest, Øst og Sør) samt Oslo og Trondheim.

som fantes til fosterforeldre på fylkes- eller regionsnivå, og kom i kontakt med sentrale personer med god kjennskap til dette i seks av områdene.

Utstrekningen av veiledningstilbudene til fosterforeldre på alle nivåer var forskjellig – både mellom regionene, innad i dem (mellom fosterhjemstjenestene) og fra kommune til kommune. Flere vi pratet med roste oppfølgingen ved noen kontorer, og uttrykte bekymring for andre kontorer i egen region. Noen passet bevisst på å ikke plassere tunge saker i enkelte av kommunene/bydelene hvor oppfølgingen erfaringsvis var mangelfull.

Samtlige var enige om at ikke alle fosterforeldre i landet får den hjelp og oppfølging som de trenger. Fem av seks trodde heller ikke at alle fosterforeldre i egen region fikk tilstrekkelig veiledning og oppfølging. I noen kommuner kunne tilbudet og kompetansen være god. I andre kunne oppfølgingen være nesten ikke-eksisterende. Både kommuneøkonomi, kommunestørrelsen og forskjeller i prioriteringer ble trukket fram som forklaringer på det ulike tilbudet. I flere av områdene var det gjort forsøk på å redusere forskjellene mellom kommunene ved å tilby hjelp fra sentralt hold f.eks. gjennom fosterhjemstjenestene. Ustrekningen på tilbudet varierte, og ble karakterisert fra «meget begrenset» til «ganske godt utbygget». Tilbudet kunne være i form av individuell veiledning, meglingsgrupper av fosterforeldre og kurs. Det fantes også spesialiserte sentre, som Helgerud ressurs-senter.

Individuell veiledning

De fleste steder hvor fosterhjemstjenesten tilbød individuell veiledning av fosterforeldre, var denne hjelpen i første rekke rettet mot nye fosterhjem eller fosterhjem med store utfordringer. F.eks. hadde Bufetat i Region Øst ansatt to veiledere ved hver av de andre fosterhjemstjenestene for å redusere forskjellene mellom tilbudet i Akershus⁵ og de andre fylkene, og gi et slags veiledningstilbud i hele regionen. Tilbudet var ment å skulle trappes ytterligere opp, men det hadde av økonomisk grunner foreløpig ikke vært mulig. Derfor var det stort sett bare nye familier som fikk tilbud om veiledning ved fosterhjemstjenesten.

I flere regioner opplyste de imidlertid at de ikke hadde ansatt veiledere sentralt, men at fosterhjemstjenestene likevel strakk seg langt for å bistå i vanskelige situasjoner og konflikter. De kunne f.eks. megle eller gi råd og veiledning til enten fosterforeldrene eller det kommunale barnevernet. I enkelte områder kunne kommuner eller bydeler med særlig behov for

⁵ Som har Helgerud ressurs-senter.

bistand, f.eks. på grunn av barneverntjenestens begrensede ressurser eller særlige problemer i fosterfamilien, søke om å få hjelp til veiledning. Dette ble et spesielt og tilfeldig tilbud til noen få, og disse oppgavene kom ofte i tillegg til de ansattes egentlige arbeidsoppgaver.

Grupper

Staten har, som nevnt, ansvar for generell veiledning, men hva som ble lagt i denne termen varierte. En sa at rett ut at det ikke ble gitt annen generell veiledning enn opplæringen før plasseringen. Andre hadde et bedre tilbud, men flere problematiserte den ulike praksisen, at tilbudet ikke var bredt nok eller urettferdig fordelt.

Ofte ble kravet om generell veiledning dekket ved at det ble arrangert enkelte veiledningsgrupper eller ringer av fosterforeldre, til de som hadde behov eller var særlig interessert. Denne typen gruppeveiledning fantes i de fleste områder, men i ulik utstrekning. Noen ble veiledet av fagpersoner, andre klarte seg selv. Temaer og møtehyppighet varierte.

En av informantene trakk fram problemer i forhold til taushetsplikten i forbindelse med å arrangere gruppeveiledning. Mange vil heller aldri få et slikt tilbud fordi det ikke finnes i deres distrikt eller fordi de bor for langt unna.

Et av områdene opplyste at samtlige fosterfamilier får tilbud om gruppeveiledning første året, og at mange fosterforeldre i tillegg har individuell veiledning som forsterkningstiltak. Et annet område hadde nettopp kommet i gang med sin første sentrale veiledningsgruppe og fortalte at de kun unntaksvis bidro til megling eller individuell veiledning av fosterforeldre.

Spesialiserte veiledningsenheter

Det finnes enkelte sentre som har spesialisert seg på veiledning av fosterforeldre, i tillegg til Helgerud ressurscenter. Det ene senteret er Kringsjø Ressurscenter som er drevet av Bufetat Region Vest og hører til fosterhjemstjenesten i Bergen. Også dette senteret er, som Helgerud, spesialisert på veiledning til fosterforeldre, har døgnbemannet vakttelefon og tilbyr tjenester som kommer i tillegg til barneverntjenestens veiledning og oppfølging. Kringsjø veileder hovedsaklig i vanskelige og tunge saker, f.eks. hvis barnet har spesielle behov, vanskelige diagnoser eller ved særlige problemer i fosterfamilien. Fosterbarna må være mellom 6 og 13 år gamle. Senteret tilbyr også institusjonsopphold. Kringsjø gir et godt og omfattende

veiledningstilbud til denne gruppen, mens tilbudet til andre grupper eller i regionen forøvrig varierer.

Det andre senteret ligger i Trondheim og er en prøveordning fra 1.1.2004 til 31.12.2007 som ikke ligger under Bufetat. Omsorgsenheten hører under Barne- og familietjenesten i Trondheim kommune og skal arbeide særlig med oppfølging og veiledning av fosterhjem. De har et bredt tilbud til samtlige fosterhjem i området, med individuell og gruppeveiledning, hjemmebesøk, obligatorisk Marthe Meo første året, og psykologtjeneste og PMTO ved spesielle behov. Barneverntjenestene i alle bydelene bestiller tjenestene av dette senteret og veileder ikke lenger selv, slik de gjorde før 2004. Tilbudet kommer derfor, i motsetning til tilbudet fra Helgerud og Kringsjø Ressurssenter, istedenfor og ikke i tillegg til veiledningen det kommunale barnevernet tilbyr. Det ble fortalt om gode erfaringer og et forbedret tilbud i forhold til tidligere, med god oppfølging, fleksible løsninger og et likt tilbud til alle fosterhjem i området.

Veiledningen til fosterforeldre er altså organisert på forskjellige måter, noe som har ført til at det er forskjeller i tilbudet til kommunale vanlige og forsterkede fosterhjem. Mange fosterforeldre får kun veiledning fra lokalt barnevern, mens noen også får veiledning fra sentralt hold. Om de får et slikt tilbud er imidlertid ofte styrt av tilfeldigheter som geografisk tilhørighet og pågåenhet, og ikke av behovet. Mens fosterhjem med statlig driftstilskudd får den hjelp og oppfølging de trenger, er det i de fleste regioner mer tilfeldig hva slags oppfølging de kommunale hjemmene får. Dette er et kjent problem som flere har begynt å se på i de ulike regionene. I et område var det ansatt en person for å se på organiseringen og forskjellene mellom fosterhjemstjenestene, deriblant veiledningstjenesten, med tanke på omorganisering for å jevne ut og utbedre tilbudet.

Denne rapporten omhandler bare et av de omtalte spesialiserte statlige sentrene, og vi kommer ikke til å kommentere tilbudene i andre deler av landet ytterligere. Informasjonen var kun ment som en ramme rundt evalueringen av Helgerud ressurscenter.

3 Spørreundersøkelsen

For å evaluere sin veiledningsvirksomhet utarbeidet Helgerud ressurscenter to spørreskjemaer i løpet av høsten 2004 / våren 2005. Det ene skjemaet var til fosterforeldre som får eller har fått veiledning ved Helgerud, det andre var til ansatte i barnevernet som saksbehandler fosterforeldre som får eller har fått veiledning. Det er resultatene fra disse to spørreskjemaene som presenteres i dette kapitlet. Siden vi ikke har tallmateriale fra regionen før Helgerud ble opprettet, er ikke dette en evaluering i streng forstand, men en undersøkelse av de to partenes tilfredshet med veiledningstilbudet i det aktuelle tidsintervallet.

Spørreskjemaet til fosterforeldrene (vedlegg 1) omfattet spørsmål om fosterbarnets og fosterforeldrenes bakgrunn, oppfølgingen og veiledningen fosterforeldrene får, deres behov for bistand i akutte situasjoner, samt deres vurdering av ulike sider ved veiledningsforholdet. Spørreskjemaet til saksbehandlerne (vedlegg 2) omfattet blant annet bakgrunnsopplysninger om fosterbarnet og fosterfamilien, den generelle oppfølgingen og veiledningen i forhold til det aktuelle barnet og de barnevernansattes vurderinger av rammebetingelsene, veiledningen, veiledningens effekt og andre tilbud i regi av Helgerud ressurscenter. Informasjon fra begge spørreskjemaene vil delvis presenteres samtidig, delvis hver for seg.

Først gis noen nærmere opplysninger om utvalg og fremgangsmåte, deretter presenteres bakgrunnsopplysningene om fosterbarna, fosterhjemmene og veiledningsforholdene før vi kommer til fosterforeldrenes og det kommunale barnevernets vurderinger av ulike sider ved veiledningen og andre tjenester fra Helgerud.

3.1 Metode

Utvalget

Spørreskjemaet til fosterforeldrene ble sendt til samtlige fosterforeldre som mottok / hadde mottatt veiledning fra 1.1.2004 til undersøkelsestidspunktet (ca. 15.6.2005) og fortsatt hadde fosterbarn boende hos seg. Det ble av Helgerud vurdert at skjema ikke skulle sendes til fosterhjem som ikke lenger hadde barnet boende hos seg⁶, fordi det for mange er svært vanskelig å miste

⁶ Pga. tilbakeføring til biologiske foreldre eller «sprekk».

et fosterbarn, og familiene vanligvis ønsker ro og lite fokus etter en slik hendelse (Myklebust 2005). Dette gjør imidlertid at en gruppe som ofte har fått mye støtte og veiledning mens det går mot en avslutning, ikke er representert i undersøkelsen. Vi mangler dermed denne gruppens vurderinger og erfaringer. Det ble sendt ut spørreskjemaer til 98 fosterhjem, og 66 skjemaer ble returnert ferdig utfylt. De innkomne svarene utgjør 67 prosent av de utsendte.

Spørreskjema til barnevernet ble sendt ut til de ansatte i det kommunale barnevernet som saksbehandlet fosterfamilier som mottok / hadde mottatt individuell veiledning i samme periode (1.1.2004 til ca. 15.6.2005). Det ble sendt ut 67 spørreskjemaer til saksbehandlere hvorav 45 ble returnert. Også her var svarprosenten 67 prosent.

Differansen i antall skjemaer til saksbehandlere og fosterforeldre skyldtes i hovedsak at en del fosterforeldre går i gruppeveiledning, og at senteret da ikke er i kontakt med saksbehandlerne. To av tre har svart på hvert av spørreskjemaene, som er noe i underkant av det ønskelige, men tilstrekkelig til å kunne gi oss rimelige indikasjoner på de to gruppens erfaringer og vurderinger av veiledningen. Vi har således informasjon om drøye to tredeler av fosterhjemmene som fikk veiledning i løpet av den angitte perioden og fortsatt hadde fosterbarnet boende hos seg.

Hvordan lese kapittelet

Fordi dette hovedsakelig er en undersøkelse av et tilbud til fosterforeldrene, og fosterforeldre med flere fosterbarn ikke får separate avtaler og veiledninger for hvert av barna, er det fosterforeldrene og ikke fosterbarna som er enheten i denne undersøkelsen. På samme måte er enheten i skjemaene til barnevernet de barnevernsansatte, selv om enkelte er saksbehandlere for flere fosterbarn. Vi får dermed dokumentert hvordan senterets to brukergrupper vurderer Helgeruds tjenester og nytten av dem. Opplysningene vi har om fosterbarna vil hovedsakelig brukes til å kontrollere for eventuelle forskjeller mellom grupper i materialet.

Temaene og kapittelinnstillingen er i stor grad preget av spørreskjemaenes utforming. Skjemaene ble laget av ansatte ved senteret og kvalitets-sikret av en sosiolog. NOVA har ikke hatt noe med utarbeidelsen og formuleringen av spørsmålene å gjøre. Enkelte av spørsmålene har vi valgt å ikke behandle fordi formuleringene var uklare, informantene hadde problemer med å svare eller vi er usikre på hva man ønsket å måle eller faktisk målte. På andre spørsmål manglet viktige svarkategorier.

I det store og hele har skjemaene likevel fungert bra, og vi vil gjøre deskriptive analyser hvor vi ser på fordelingene på en rekke spørsmål i tabeller eller i tekstform. Det vil, på grunn av et relativt begrenset antall informanter og fordi en del av svarene er svært entydige, hovedsakelig dreie seg om enkle frekvensfordelinger. Det vil også være enkelte bivariate tabeller, hvor vi undersøker om det er ulikheter mellom forskjellige grupper i materialet. De fleste av disse er presentert i vedlegg 3 og 4. Hovedtendensene i tabellene vil kommenteres i teksten. Er man interessert i detaljene, må man selv studere tabellene nøyere. Noen av sammenhengene vil kun fremlegges i tekstform.

En del spørsmål går igjen i begge skjemaene og gir oss mulighet til å sammenlikne fosterforeldrenes og barnevernets opplysninger og vurderinger. Frekvensene er derfor prosentuert i tabellene og figurene. Avrunding av andelene gjør at prosentene i tabellene og figurene ikke alltid summerer til 100. I andre tabeller har informantene hatt mulighet til å krysse av for flere svaralternativer og vil av den grunn summere til mer enn 100 prosent. I kapitlene «3.2 Opplysninger om fosterbarnet» og «3.4 Oppfølging og veiledning til fosterforeldrene», vil informasjonen fra de to spørreskjemaene presenteres samtidig i tabell 1–3, tabell 6–7, tabell 9–10 og tabell 12 slik at det er mulig å sammenlikne resultatene intuitivt. I de øvrige tabellene ser vi kun resultater fra en av informantgruppene. Når det gjelder henholdsvis fosterforeldrenes og barnevernets vurderinger av ulike sider av veiledningen, vil resultatene presenteres i ulike kapitler og sammenliknes senere i teksten.

3.2 Opplysninger om fosterbarna

Selv om det ikke er fosterbarna som er enheten i undersøkelsen, er det interessant å vite mer om dem. Finnes det f.eks. bestemte kjennetegn ved fosterbarna i fosterhjemmene som går til veiledning ved Helgerud ressurscenter?

Det ser ikke slik ut. Helgerud har stilt spørsmål til både foreldrene⁷ og saksbehandlerne⁸ om hvilken kommune fosterbarnet er plassert fra, kjønn, alder, plasseringslengde og hvilken paragraf barnet ble plassert etter. Det viser seg å være god spredning i svarene. Det er også forskjeller i svarene mellom fosterforeldrene og saksbehandlerne slik at det bare delvis er de samme sakene vi har informasjon om fra de to gruppene.

53 fosterforeldre opplyser at fosterbarna er plassert fra 16 av de 22 kommunene i Akershus, mens 35 saksbehandlere representerer barn plassert

⁷ Spørsmål 1-5, vedlegg 1.

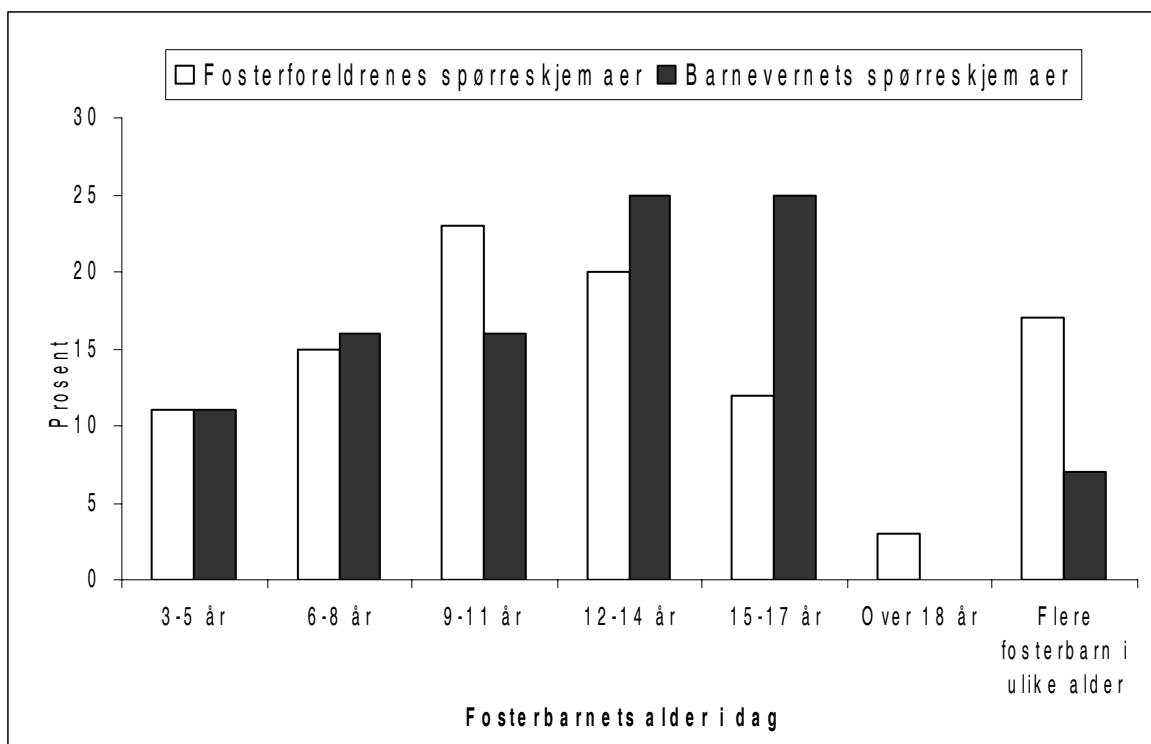
⁸ Spørsmål 1-5, vedlegg 2.

fra 14 av kommunene⁹. Til sammen dekker undersøkelsen fosterbarn fra minst 17 av de 22 kommunene i fylket, i tillegg til Oslo, noe som viser en god spredning i bruken av Helgeruds tjenester i regionen. Ledelsen ved Helgerud ressurscenter har i samtaler opplyst at enkelte barnevernkontorer sjelden bruker deres tjeneste, men står for all veiledning av fosterforeldrene på egen hånd.

Det er en liten overvekt av fosterjenter i denne undersøkelsen. Saksbehandlerne representerer like mange jenter som gutter, mens fosterforeldrene oppgir en overvekt av jenter på 55 prosent.

Fosterhjem med fosterbarn i alle aldersgrupper, bortsett fra 0 til 2 år, er representert i dette materialet. De yngste fosterbarna er 3–4 år gamle, mens de eldste er over myndighetsalder (figur 1). Noen familier og saksbehandlere oppgir at de har flere fosterbarn i ulike alder, men deres alder er ikke spesifisert.

Figur 1. Fosterbarnas alder.

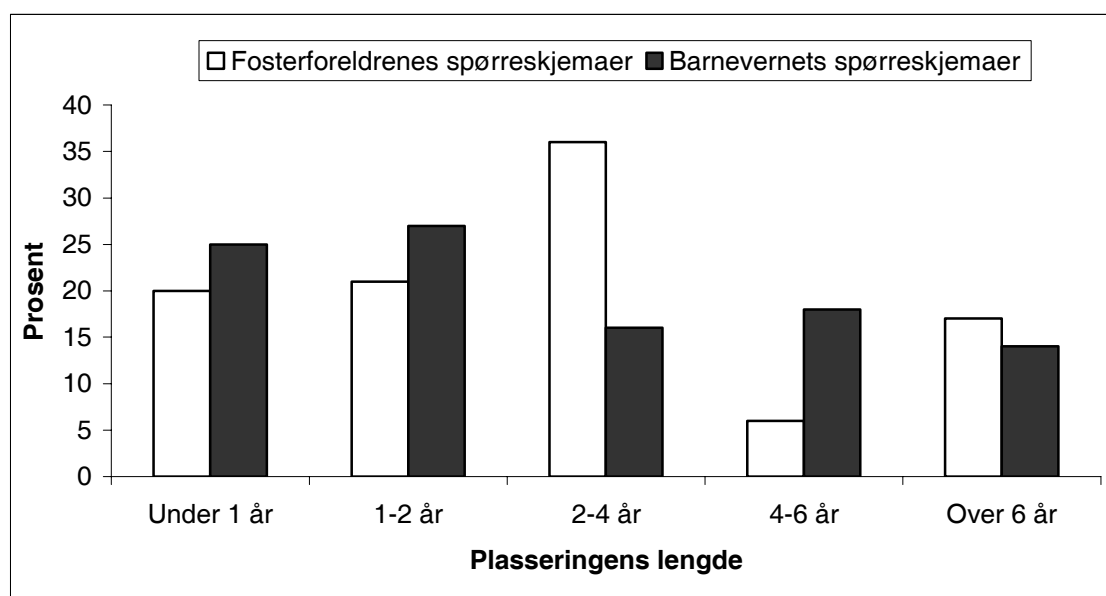
Fosterforeldrene oppgir at hovedtyngden av fosterbarna er mellom 9 og 14 år, barnevernet at de er mellom 12 og 17. I spørreskjema til fosterforeldrene

⁹ 13 fosterforeldre og 10 barnevernansatte har ikke svart på spørsmålet. Det kan være ulike årsaker til at noen ikke svarer, f.eks. forsøk på å sikre fosterhjemmene anonymitet. En del saksbehandlere vil ikke kjenne saken godt nok pga. bytte av saksbehandlere. Det er hyppigere uoppgitt kommune i de eldste enn i de nyere plasseringene.

oppgies et noe yngre gjennomsnitt enn i spørreskjema til de barnevernsansatte, men fosterforeldrene har også oppgitt at de har flere fosterbarn slik at vi ikke kjenner alderen.

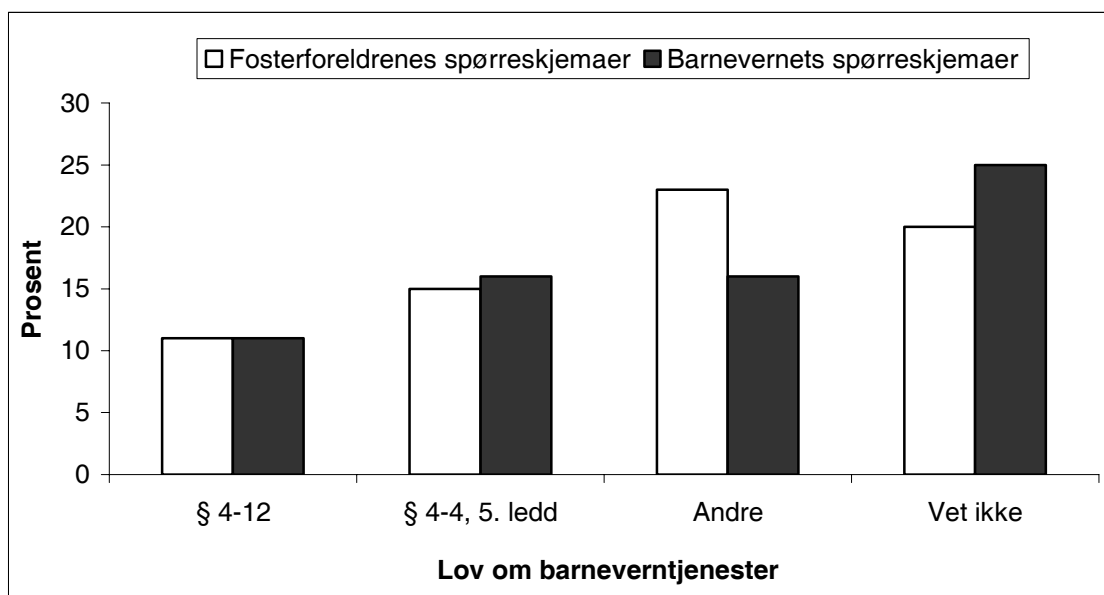
Hvor lenge det aktuelle barnet har vært plassert i fosterhjemmet varierer fra noen måneder til over seks år. Spredningen er stor. Over en tredel av fosterforeldrene opplyser at barnet har bodd hos dem i mellom to og fire år. En av seks sier at barnet har bodd der i over seks år. Det er med andre ord ikke slik at f.eks. bare nye fosterhjem får veiledning.

Figur 2. Plasseringens lengde

Saksbehandlerne i barnevernet opplyser oftere at det dreier seg om nyere plasseringer av inntil to års varighet enn fosterforeldrene. Frafallet blant de barnevernsansatte kan tenkes å være størst i eldre saker som ikke er like nye i hukommelsen, eller hvor saksbehandler oftere har blitt byttet ut underveis. For fosterforeldre som lever med barnet til daglig vil frafallet antagelig være mindre avhengig av plasseringens lengde. I tillegg opplyser senteret at de fleste nye fosterhjem vil få tilbud om oppfølging ved senteret i dag, slik at veiledning nå forekommer hyppigere ved de nyeste plasseringene enn ved lengre plasseringer.

Figur 3. Paragrafen i Lov om barneverntjenester barnet er plassert etter.

Det er forskjellige årsaker til at noen barn blir fosterbarn, og barna plasseres på forskjellig grunnlag. De fleste fosterbarna i denne undersøkelsen er plassert etter § 4-12 om omsorgsovertakelse, men det er også en del som er plassert frivillig etter § 4-4, 5. ledd. En av ti fosterforeldre vet hvilken paragraf barnet er plassert etter.

Fosterhjemmene som mottar veiledning har, som vi har sett, svært forskjellige barn med hensyn til herkomst, alder og plasseringslengde, og det ser ikke ut til at det er klare grupper som oftere får veiledning enn andre. De fleste har barnet etter et vedtak om omsorgsovertagelse.

3.3 Opplysninger om fosterhjemmene

Også fosterhjemmene utgjør en heterogen gruppe, med forskjellig bakgrunn, erfaring og arbeidssituasjon. I spørreskjema til fosterforeldrene er det stilt flere spørsmål om deres bakgrunn¹⁰. Her ser vi om fosterforeldrene har vært fosterhjem før, om de er i slekt med fosterbarnet og om de i tillegg til fosterbarnet også har egne barn. Vi viser også fosterforeldrenes hovedaktivitet og om de mottar økonomisk forsterkning.

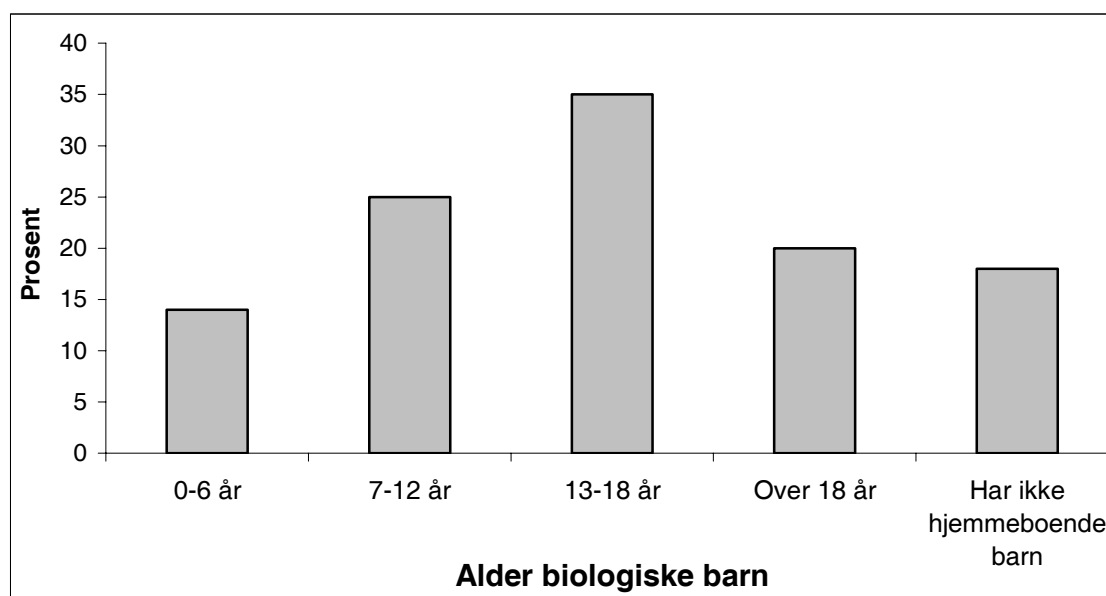
Ett av fem fosterhjem i denne undersøkelsen har vært fosterhjem tidligere, mens det var en ny erfaring for de øvrige åtti prosentene. Ett av seks fosterhjem er familiefosterhjem, hvor fosterforeldrene er i slekt med foster-

¹⁰ Spørsmål 6-12, vedlegg 1.

barnet, mens det store flertallet, 83 prosent, er rekruttert på ordinær måte av fosterhjemstjenesten i regionen og har ikke familiær tilknytning til barnet.

82 prosent av fosterforeldrene hadde egne barn i tillegg til fosterbarnet. Disse barnas aldersfordeling er vist i figur 4. Det er en tydelig overvekt av ungdommer over 13 år i forhold til yngre barn. I en av fem familier bor voksne barn (over 18 år) hjemme og i nesten like mange fosterfamilier bor ikke barna lenger i husholdningen.

Figur 4. Alder på fosterforeldrenes biologiske barn i to typer fosterhjem. N=54

Mens mange rekrutterte fosterhjem består av voksne som kanskje er ferdige med å få egne barn og har eldre barn, er det en større aldersmessig spredning og hyppigere forekomst av de yngste barna (mellom 0 og 6 år) i familiefosterhjemmene (28 %) enn i vanlige fosterhjem (11 %). Familiefosterhjemmene rekrutteres etter andre prinsipper enn de vanlige fosterhjemmene og vil derfor kunne skille seg fra disse på flere områder.

Hva er fosterforeldrenes hovedaktivitet? I tabell 1 ser vi at nesten fire av fem fosterfedre jobber heltid utenfor hjemmet. En av fire fostermødre jobber heltid, men nesten like mange jobber deltid samtidig som de mottar økonomisk forsterkning¹¹. Den største andelen fostermødre, en tredel, er hjemmearbeidende med økonomisk forsterkning. I denne undersøkelsen er det bare fem prosent av fedrene som mottar økonomisk forsterkning for sitt omsorgsarbeid.

¹¹ Ikke et svaralternativ, men som mange har spesifisert under «annet».

Tabell 1. Hva slags arbeidssituasjon har fosterforeldrene?

	Fars hovedaktivitet	Mors hovedaktivitet
Arbeider heltid utenfor hjemmet	79 %	25 %
Hjemmearbeidende med økonomisk forsterkning	3 %	34 %
Hjemmearbeidende uten økonomisk forsterkning	0 %	3 %
Trygdet, arbeidsledig, student, pensjonist	8 %	3 %
Annet: Deltid utenfor hjemmet med økonomisk forsterkning	2 %	23 %
Annet: Deltid utenfor hjemmet uten økonomisk forsterkning	0 %	5 %
Annet: Selvstendig næringsdrivende	3 %	5 %
Annet: Det finnes ingen fosterfar	6 %	-
Annet	2 %	3 %
Sum. Prosent	101	101
N	62	65

Mange har oppgitt at de mottar økonomisk forsterkning. Dette blir det også spurt om i et eget spørsmål (ikke vist i tabell), og her svarer 69 prosent at de mottar økonomisk forsterkning. 63 prosent har gjort det gjennom hele fosterhjemperioden, mens 6 prosent ikke alltid har fått det, men får det nå. 31 prosent av fosterfamiliene får ikke økonomisk forsterkning i dag, men 6 prosent har fått det tidligere, mens 25 prosent aldri har fått det. Familiefosterhjem mottar sjeldnere økonomisk forsterkning (27 %) enn vanlige fosterhjem (78 %).

Ikke bare fosterbarna, men også fosterforeldrene som går til veiledning er en uensartet gruppe. Fosterhjemmene har dermed ulike problemer og utfordringer, og har behov for oppfølging og veiledning i forskjellig grad.

3.4 Oppfølging og veiledning til fosterforeldrene

Generell oppfølging av fosterforeldrene

Når en familie åpner sitt hjem for et fosterbarn som kan ha opplevd vanskelige ting i livet, vil det være behov for både opplæring i det å være fosterhjem og oppfølging og veiledning underveis i plasseringen for å sikre fosterbarnets utvikling og støtte fosterfamilien. Det er, som allerede nevnt, barnevernet i kommunen som har plassert barnet, som har ansvaret for denne oppfølgingen. I spørreskjemaene er det stilt spørsmål om opplæringen, foster-

foreldrenes kontakt med saksbehandleren i kommunen, om det er opprettet tilsynsfører og om de får avlastning¹².

Alle fosterforeldre skal etter norsk lov få opplæring og helst gjennomgå et vurderings- og opplæringsprogram før barnet blir plassert hos dem. Det ble stilt spørsmål til både fosterforeldre og barnevernet om fosterforeldrene hadde fått slik opplæring før plasseringen av fosterbarnet.

Tabell 2. Opplæring til fosterforeldre forut for plasseringen. N=66 og 45

Opplæring	Fosterforeldrenes spørreskjema	Barnevernets spørreskjema
Grunnkurs	14 %	4 %
PRIDE kurs	44 %	33 %
Annen opplæring	17 %	13 %
Ingen opplæring	32 %	40 %
Familien har vært fosterhjem før (gjenbruk) ¹³	21 %	11 %
Vet ikke	0 %	11 %

To av tre fosterforeldre oppgir at de har fått opplæring før plasseringen (tabell 2). Syv prosent av disse har fått flere typer opplæring og én av fem familier har dessuten vært fosterhjem tidligere. Barnevernet tegner et dystre bilde og oppgir at omtrent halvparten av fosterforeldrene har fått opplæring, og er usikre i omtrent ti prosent av tilfellene.

Det er flest som har fått PRIDE-kurs, men noen har fått grunnkurs eller annen opplæring. Det er få som har utdypet «annen opplæring», men de som har gjort det, nevner veiledning ved Helgerud ressurscenter eller barnevernet i kommunen.

En relativt høy andel, en av tre fosterforeldre og to av fem saksbehandlere, oppgir at fosterforeldrene ikke har fått noen form for opplæring og undervisning før barnet ble plassert i familien. Det ser altså ikke ut til å være uvanlig at intensjonen om opplæring før barnets plassering ikke alltid blir fulgt. Ved nærmere undersøkelser viser det seg at dette i særlig grad dreier seg om familiefosterhjem. Mens 22 prosent av de vanlige fosterhjemmene ikke hadde fått opplæring før plassering, er tilsvarende andel for familiefosterhjem hele 80 prosent. Disse er rekruttert på en annen måte enn de fleste fosterhjem. De hadde kanskje ikke hadde planlagt å bli fosterhjem i utgangspunktet, men stilte opp da det ble nødvendig i familien.

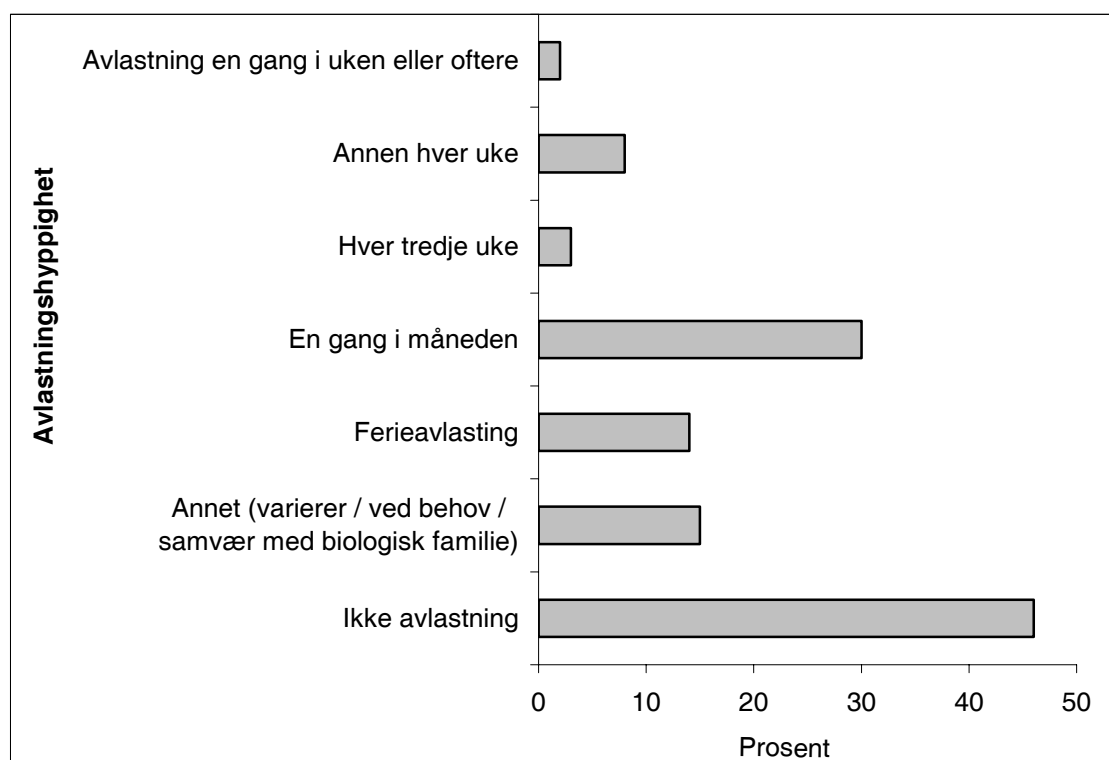
¹² Spørsmål 13-16, vedlegg 1 og spørsmål 6, vedlegg 2.

¹³ Fosterforeldrene fikk ikke dette svaralternativet på sitt spørsmål, men svaret er hentet fra spørsmål 6: Har familien vært fosterhjem før.

Alle fosterfamiliene skal følges opp av en saksbehandler i det kommunale barnevernet. Det er variasjon i hvor ofte fosterhjemmet er i kontakt med barnevernet. 42 prosent oppgir månedlig eller oftere, 32 prosent ca. annen hver måned, 15 prosent hvert kvartal, mens 11 prosent sjeldnere. Kontaktfrekvensen henger sammen med plasseringens lengde på den måten at kontakten er hyppigst hos de nyeste plasseringene og sjeldnest i de eldste plasseringene.

Hvert fosterbarn skal også ha sin egen tilsynsfører (etter § 9 i Forskrift for fosterhjem), som skal ha en uavhengig rolle i forhold til barneverntjenesten og fosterforeldrene, og skal føre kontroll med at fosterbarnet får tilfredsstillende omsorg i fosterhjemmet samt at forutsetningene som blir lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp. Tilsynet er en kontroll som kommer i tillegg til det øvrige samarbeidet mellom fosterhjemmet og barneverntjenesten i kommunen. 94 prosent opplyser at er det opprettet tilsynsfører for fosterbarnet.

Figur 5. Avlastning for fosterbarnet.

Et av de vanligste oppfølgingstiltakene for fosterforeldre er avlastning. Over halvparten av fosterforeldrene i dette materialet har avlastning til fosterbarnet, men det varierer hvor ofte. Som vi ser i figur 5 har de fleste avlastning en gang i måneden. Noen har det vesentlig oftere, eller får avlastning

med varierende hyppighet eller etter behov. Andre har innfløkte samværsordninger med biologiske foreldre og besteforeldre i helger og på kveldstid.

Veiledningen ved Helgerud

Alle fosterforeldrene i denne undersøkelsen mottar eller har mottatt en eller flere former for veiledning fra Helgerud ressurscenter. Det er stilt en rekke spørsmål om kontakten med Helgerud ressurscenter og om selve veiledningen¹⁴, som hvem som tok initiativet til veiledningen og hva som var utgangspunktet for kontakten.

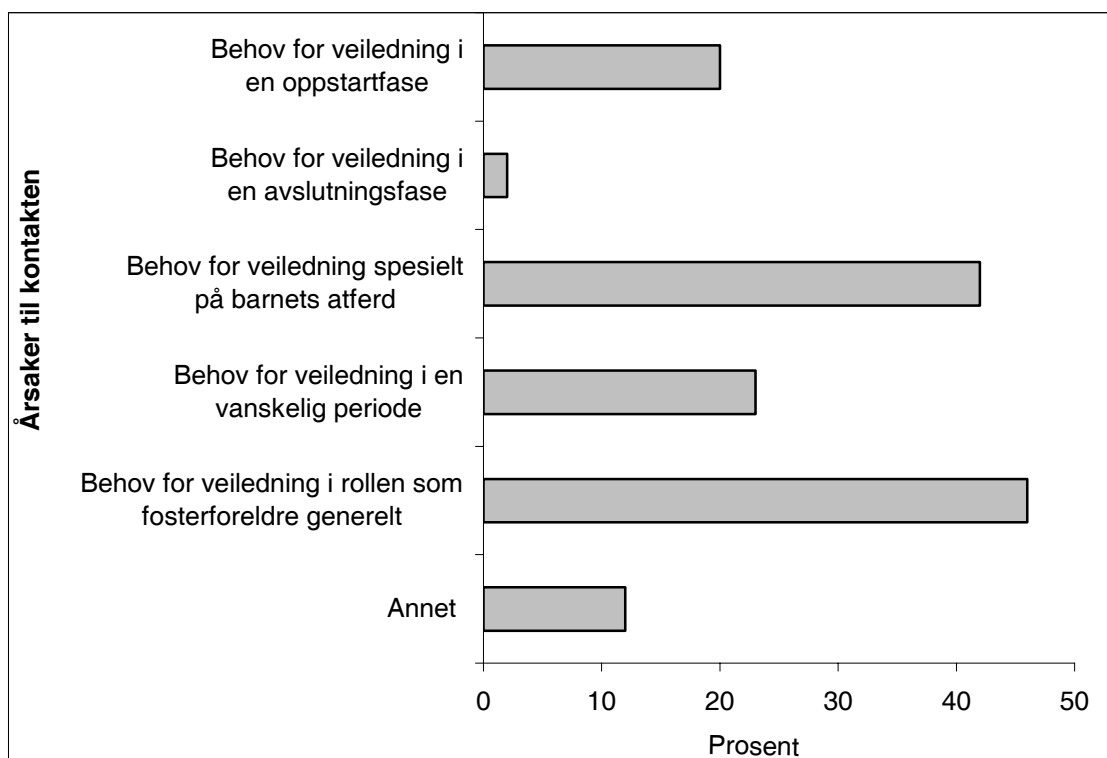
Tabell 3. Hvem tok initiativet til veiledningen? N=66 og 42.

Initiativtaker	Fosterforeldrenes spørreskjemaer	Barnevernets spørreskjemaer
Fosterforeldrene selv	21 %	11 %
Barnevernstjenesten	67 %	83 %
Rekrutteringsavdelingen ved Helgerud ressurscenter	16 %	5 %
Fagteam	2 %	0 %
Vet ikke	2 %	5 %
Andre	0 %	4 %

Det er som oftest barneverntjenesten som tar initiativet til veiledningen på Helgerud ressurscenter (tabell 3). Det kan også være fosterforeldrene selv eller rekrutteringsavdelingen ved Helgerud ressurscenter. Fosterforeldrenes og barnevernets syn på hvem som tok initiativet, avviker noe. Barnevernet oppgir oftere at det er de som tok initiativet, mens fosterforeldrene påtar seg mer av ansvaret selv eller oppgir at Helgeruds rekrutteringsavdeling tok initiativet. Det er særlig i de nyeste plasseringene på under ett år Helgerud har tatt initiativet, noe som kan tyde på at denne tjenesten har blitt mer aktiv etter hvert.

¹⁴ Spørsmål 17-23, vedlegg 1, og spørsmål 7-13, vedlegg 2.

Figur 6. Årsaken til at fosterforeldrene kommer i kontakt med Helgerud. Prosent.

Det er forskjellige årsaker til at fosterforeldrene kommer i kontakt med Helgerud ressurscenter (figur 6). Nesten halvparten oppgir behov for veiledning i rollen som fosterforeldre generelt som den viktigste grunnen. Noen færre oppgir behovet for veiledning spesielt på barnets atferd, mens mellom hver fjerde og hver femte trengte veiledning i en vanskelig periode eller i oppstartsfasen. «Annet» omfatter blant annet behov for veiledningen i forhold til barnets biologiske familie og PRIDE-kurs.

Det har stort sett gått raskt fra første kontakt med senteret til veiledningsforholdet var i gang. Nesten tre av fire fosterforeldre opplyste at det tok under 2 måneder, 17 prosent at det tok mellom 3 og 5 måneder, 11 prosent at det tok over 6 måneder. Barnevernet oppgir at denne prosessen har gått enda raskere – 77 prosent innen 2 måneder, 19 prosent etter 3–5 måneder og i 3 prosent mellom 6 og 8 måneder. Helgerud er et effektivt tilbud som raskt kommer på banen.

For fosterforeldrene i undersøkelsen som har fått veiledning, varierer lengden fra noen måneder til flere år. Enkelte har hatt veiledning ved Helgerud i nesten hele perioden senteret har holdt på. De fleste, seks av ti, har fått veiledning i opptil ett år, tre av ti har fått veiledning i mellom ett og to år, enkelte også lenger. Barnevernet melder om omtrent samme varighet (tabell 4).

Tabell 4 Veiledningsforholdets varighet

Veiledningsforholdets varighet	Fosterforeldrene opplyser	Barnevernet opplyser
½ år	35 %	59 %*
1 år	26 %	
1–2 år	31 %	29 %
2–3 år	6 %	12 %
Over 3 år	2 %	0 %
Sum. Prosent	100	100
N	65	41

Tabell 5 Veiledningens hyppighet

Veiledningshyppighet	Fosterforeldrene opplyser	Barnevernet opplyser
Hver uke	2 %	0 %
Annenhver uke	9 %	20 %
Hver tredje uke	5 %	25 %
Hver måned	53 %	50 %
Hver 6. uke eller sjeldnere	29 %	5 %
Annet	3 %	0 %
Sum. Prosent	101	100
N	66	40

*I spørreskjema til barnevernet var svaralternativet opptil 1 år.

Veiledningshyppigheten varierer fra hver uke til hver 6. uke eller sjeldnere (tabell 5). Over halvparten har veiledning ca. én gang i måneden, tre av ti hver sjette uke eller sjeldnere. Tilbudet blir tilpasset behovet, og flere oppgir at de får veiledning etter behov i varierende intervaller, eller at det har vært mer i noen perioder enn andre.

Barnevernet har mindre spredning i sine svar enn fosterforeldrene, og tre av fire oppgir at fosterforeldrene får veiledning hver tredje eller fjerde uke. Noen av forskjellene kan skyldes at saksbehandlerne i første omgang vil ha kjennskap til detaljene i kontrakten og rapporterer ut fra dette, mens fosterforeldrene i større grad vil rapportere ut fra den praktiske gjennomføringen som er mer tilpasset behovet og hva som er praktisk mulig for partene.

Helgerud ressurscenter tilbyr ulike former for veiledning. Individuell veiledning er den vanligste formen for veiledning (tabell 6) og tre av fire av informantene mottar eller har mottatt denne formen for veiledning. Nesten én av tre får eller har fått gruppeveiledning. Enkelte har også fått andre tilbud som PMTO og Marte Meo, som kan bestilles ved behov.

Tabell 6. Hvilken type oppfølging har dere mottatt av Helgerud ressurscenter? N=66.

Type veiledning	
Individuell veiledning i form av regelmessige samtaler/besøk	75 %
Gruppeveiledning sammen med andre fosterforeldre	32 %
PMTO	3 %
Marte Meo	5 %
Annet	3 %

Det er en del som har krysset av for flere alternativer. Fosterforeldre får vanligvis tilbud om én type veiledning om gangen, men det er ikke uvanlig at man bytter fra et tilbud til et annet og f.eks. begynner med individuell veiledning og går over til gruppeveiledning når behovet har endret seg. Åtte prosent har krysset av for både individuell og gruppeveiledning.

Hvem og hvor mange fra Helgerud ressurscenter som deltar på veiledningsmøtene kan variere. Tidligere fikk alle fosterforeldre som hadde individuell veiledning to veiledere, men av og til faller noen fra, og det har blitt stadig vanligere å bare ha en veileder. Noen får veiledning av veiledere som har spesiell kompetanse, eller får tilgang på psykolog.

Tabell 7 Hvem fra Helgerud ressurscenter deltok som veiledere.

	Fosterforeldrenes spørreskjema	Barnevernets spørreskjema
En veileder	8 %	2 %
Kombinasjon av en og to veiledere	17 %	26 %
To veiledere	74 %	71 %
Psykolog i del samarbeid	3 %	2 %
Marthe Meo terapeut*	5 %	-
PMT Terapeut*	8 %	-
N	66	42

*Var ikke svaralternativ for barnevernet.

I tabell 7 ser vi at det oftest er to veiledere med på veiledningsmøtene, men det kan også variere mellom en og to. En liten gruppe har kun hatt én veileder i hele perioden. Enkelte har også blitt veiledet av en PMT-terapeut, Marthe Meo-terapeut eller hatt psykolog inne i deler av veiledningen. Psykologen ved Helgerud er imidlertid i første omgang forebeholdt de ansatte ved Helgerud til intern veiledning.

I gruppeveiledningen er det stort sett to veiledere som deltar, men det varierer ved individuell veiledning. 65 prosent oppgir at det alltid er to veiledere ved individuell veiledning, 22 prosent at det varierer og 13 prosent har kun én veileder.

3.5 Fosterforeldrenes vurdering av veiledningsforholdet

Hvordan vurderer fosterforeldrene veiledningen de har fått ved Helgerud? Fosterforeldrene blir i en rekke spørsmål¹⁵ bedt om å vurdere ulike forhold

¹⁵ Spørsmål 24–36, vedlegg 1.

ved kontakten og veiledningen, som hvordan de vurderer at veiledningsbehovet ble ivaretatt i startfasen av veiledningsforholdet, hvordan de vurderer kontakthypigheten, tilgjengeligheten og det faglige innholdet i veiledningene, evalueringsmøtene og Helgeruds bistand i samarbeidsmøter der dette har vært avholdt.

I startfasen

Fosterforeldrene er fornøyd med hvordan deres veiledningsbehov ble ivaretatt ved oppstart av veiledningsforholdet. 79 prosent oppgir at det ble meget godt ivaretatt, 20 prosent at det ble ganske godt ivaretatt, mens bare 2 prosent syntes det ble dårlig ivaretatt. Det store flertallet er med andre ord tilfreds, og det er ikke lett å finne forskjeller mellom gruppene som er meget eller ganske fornøyd. Det ser likevel ut til at familiefosterhjem sjeldnere oppgir at de er meget godt ivaretatt enn de vanlige fosterhjemmene.

Rammene rundt veiledningen

Fosterforeldrene vurderer også rammene for veiledningen som gode. Som vi ser i tabell 8 mener flertallet at veiledningen og oppfølgingen fra Helgerud ressurscenter er god, både når det gjelder kontakthypigheten (86 %), tilgjengeligheten (91 %) og vurderingen av det faglige innholdet (79 %). Kun unntaksvis har noen funnet tilgjengeligheten og det faglige innholdet dårlig.

Tabell 8. Vurdering av kontakthypighet, tilgjengelighet og faglig innhold.

	Hypighet av kontakt	Tilgjengelighet	Faglig innhold
God	86 %	91 %	79 %
Middels	14 %	8 %	20 %
Dårlig	0 %	2 %	2 %
Sum. Prosent	100	101	101
N	66	66	65

Vurderingene er gjennomgående svært gode, og så entydige at det har vært vanskelig å finne gjennomgående forskjeller mellom grupper i materialet. Vi har likevel funnet enkelte tendenser som kan utdype forståelsen av prosessene i veiledningen ytterligere. De statistiske sammenhengene som her omtales finnes i materialet, men er sjelden signifikante fordi vi har et såpass

begrenset antall saker¹⁶. I vedlegg 3 finnes en oppstilling av disse sammenhengene, som her kun skisseres i grove trekk.

Det er flere av de som har en jente boende hos seg som vurderer veiledningen som god, enn av de som har en gutt boende. Og de som har eldre fosterbarn vurderer den også oftere som god enn de som har mindre barn (under 12 år).

De som har hatt barnet boende hos seg kortest er mindre fornøyd enn de som har hatt barnet boende hos seg lenger. Det er også slik at de som har hatt veiledning kortest (ca. 1/2 år) sjeldnere karakteriserer veiledningen som god enn de som har hatt veiledning i ett år eller lenger. Det ser dermed ut som om fosterfamiliene kan trenge veiledning over en lengre periode, og ikke bare helt i starten av plasseringen for å bli trygge i fosterforeldrerollen. Etter omtrent et års tid, jevner dette seg i stor grad ut, og de fleste fosterforeldrene ser ut til å ha fått full uttelling for veiledningen.

Fosterforeldre som ikke har fått opplæring før plasseringen synes oftere at veiledningen er god enn de som har fått opplæring. Det er også slik at de som ikke har egne barn fra før er mer fornøyd med veiledningen enn de som har egne barn. Det ser altså ut som om de som har minst forkunnskaper, både om fosterforeldrerollen og barneoppdragelse generelt, lærer mer av veiledningen.

Men motsatt tendens ser vi for gjenbruksfosterhjem. De er oftere fornøyd med veiledningen enn nye fosterhjem, selv om de trolig har mer kunnskap om fosterforeldrerollen og ulike utfordringer. Noen av disse vil kanskje verdsette veiledningstilbudet ekstra, dersom de ikke har hatt tilsvarende tilbud ved tidligere plasseringer. Ellers er det slik at de som har individuell veiledning er mer fornøyd enn de som har gruppeveiledning. Individuell veiledning er mer spesialtilpasset den enkeltes behov og blir dermed mer relevant. De som får økonomisk forsterkning er mer fornøyd enn de som ikke får det.

Fosterforeldrene vurderer altså både kontakthypigheten, tilgjengeligheten og det faglige innholdet i veiledningene som godt. Det er de som har fått mest utbytte av veiledningen, og oppfatter den som mest relevant og effektiv, som i størst grad vil vurdere veiledningen som god, og vi har nettopp antydnet en del grupper som ser ut til å være særlig fornøyd med veiledningen i dette datasettet.

¹⁶ Sammenhengene kan dermed skyldes tilfeldigheter. De nevnes likevel fordi dette ikke er en utvalgsundersøkelse der bare en del av universet er trukket ut og sammenhengene man finner skal generaliseres. I denne undersøkelsen er det sendt ut skjemaer til alle som har mottatt veiledning i en periode, og de statistiske sammenhengene vi finner brukes til å beskrive materialet, og skal ikke overføres til andre populasjoner.

Evalueringsmøter og samarbeidsmøter

Når kontrakten med Helgerud er inngått og veiledningen har vært i gang en periode, vil det vanligvis bli gjennomført evalueringsmøter, hvor fosterforeldrene, representanter fra Helgerud og barnevernet møtes og drøfter om veiledningen har fungert tilfredsstillende og om behovet har endret seg. De tar også stilling til om, og i hvilken form, videre veiledning skal fortsette.

Tabell 9. Tilfredshet med deltagelse i samarbeidsmøter og evalueringsmøter.

	Veiledningens evalueringsmøter	Deltagelse i samarbeidsmøter
Meget fornøyd	50 %	17 %
Ganske fornøyd	14 %	9 %
Lite fornøyd	2 %	0 %
Har ikke vært avholdt	35 %	74 %
Sum. Prosent	101	100
N	66	65

Halvparten er meget fornøyd med evalueringsmøtene, 14 prosent ganske fornøyd. Det har ikke vært avholdt for omtrent en tredel av fosterhjemmene. Evalueringsmøter har vært avholdt for tre fjerdedeler av de som går til individuell veiledning, og for litt under halvparten av de som går på gruppeveiledning. Ser vi bort fra de som ikke har hatt evalueringsmøte er tre av fire meget fornøyd for begge grupper. Ellers finner vi små forskjeller mellom gruppene, bortsett fra en tendens til at rekrutterte fosterhjem oftere er meget fornøyd (84 %) enn familiefosterhjem (55 %).

I tabellen ser vi også vurderingen av Helgeruds deltagelse i eventuelle samarbeidsmøter med andre instanser som skole, barnehage, PPT, BUP og fagteam. Dette er kun aktuelt for en fjerdedel av fosterhjemmene¹⁷. Det er flere som har hatt samarbeidsmøter av de som har individuell veiledning (43 %) enn de som har gruppeveiledning (14 %). To av tre er meget fornøyd og en av tre er ganske fornøyd med Helgeruds deltagelse i samarbeidsmøter, uansett type veiledning.

Veiledningens nytte

Vi har sett at fosterforeldrene vurderer veiledningen som god, men betyr dette også at de har hatt bruk for og nytte av den? Fosterforeldrene ble bedt

¹⁷ I de øvrige har det ikke vært avholdt slike møter, eller Helgerud har ikke deltatt. I begge tilfeller vil fosterforeldrene antagelig ha krysset av for alternativet «har ikke vært avholdt».

om å vurdere hvor stor nytte de har hatt av veiledningen, og oppgi om de også tror fosterbarnet har hatt nytte av den. På hvilke områder har de hatt mest nytte av veiledningen, og har veiledningen tydeliggjort behov for andre tiltak i fosterhjemmet?

Fosterforeldrene mener klart at veiledningen har vært nyttig. Tabell 10 viser at to av tre har hatt «stor nytte» av veiledningen, mens ytterligere 30 prosent mener at de har hatt «noe nytte» av den. Få mener de ikke har hatt nytte av den eller er usikre.

Tabell 10 Hvor stor nytte har fosterforeldrene og fosterbarna hatt av veiledningen

	Veiledningens nytte for fosterforeldre	Veiledningens nytte for fosterbarnet
Stor nytte	67 %	16 %
Noe nytte	30 %	50 %
Ingen nytte	2 %	9 %
Vet ikke	2 %	25 %
Sum. Prosent	101	100
N	66	64

For å gi en bedre forståelse av hvem som har hatt stor eller mindre nytte av veiledningen skal vi skissere noen tendenser i materialet (vedlegg 4). Igjen har det vært vanskelig å finne signifikante forskjeller, og sammenhengene kan skyldes tilfeldigheter. Vi finner i hovedsak de samme statistiske tendensene som da vi undersøkte fosterforeldrenes vurderinger av kontakthypighet, tilgjengelighet og faglig innhold. De som har god nytte av veiledningen er også de samme som er fornøyd med den.

Det er flest som oppgir at de har hatt stor nytte av veiledningen i fosterhjemmene der fosterbarnet er en jente, og i fosterhjem der plasseringen har vart i over ett år.

De som ikke har fått opplæring før plasseringen oppgir oftere at de har hatt stor nytte av den enn de som har fått opplæring. De som ikke har egne barn har større nytte enn de som har barn fra før og de som har hatt veiledningen kortest (1/2 år) har sjeldnere stor nytte enn de som har hatt veiledning i ca. ett år eller lenger. Gjenbruksfosterhjem synes oftere den gir stor nytte enn nye fosterhjem.

Det er mer usikkerhet når det gjelder om veiledningen har vært nyttig for fosterbarnet, men to av tre mener at også barnet har hatt nytte av den. 16 prosent mener barna har hatt «stor nytte» og halvparten mener fosterbarnet har hatt «noe nytte» av veiledningen. Én av fire er usikre og én av ti tror ikke fosterbarnet har hatt noen nytte av den.

I vedlegg 4 kan vi også se at det blir vurdert at jenter har mer nytte av veiledningen enn gutter, og at eldre barn over 12 år har mer nytte av den enn yngre barn. Nye fosterhjem og vanlig rekrutterte fosterhjem oppgir at barna har mer nytte av veiledningen enn gjenbruksfosterhjem og familiefosterhjem.

Når foreldrene har individuell veiledning har barna oftere nytte av veiledningen enn hjem der foreldrene får gruppeveiledning. Barna opplyses å ha minst nytte hvis veiledningsforholdet har hatt kort varighet (1/2 år), mest når veiledningen har vart et års tid, og noe mindre når den har vart enda lenger.

Om veiledningen vurderes som nyttig for barna henger i stor grad sammen med om fosterforeldrene vurderer den som nyttig for seg selv. Det er en del fosterforeldre som oppgir at de har nytte av den, men at barna deres ikke har det. Men det er ingen fosterforeldre som mener at fosterbarnet, men ikke dem selv, har stor nytte av tilbudet på Helgerud.

Temaer for veiledningen

Det er et vidt spekter av temaer og problemstillinger fosterforeldrene veiledes i. Fosterforeldrene ble bedt om å oppgi opptil tre av problemområdene hvor de hadde hatt størst nytte av veiledningen fra Helgerud. Under halvparten har benyttet seg av muligheten til å krysse av for tre alternativer, om det er fordi det ikke var aktuelt eller fordi de ikke leste instruksjonene nøye nok vites ikke.

Tabell 11 Områdene fosterforeldrene har størst nytte av veiledningen.

Størst nytte av veiledning på følgende området.	
Hjelp til å mestre rollen som fosterforeldre	59 %
Hjelp til å fremme positiv utvikling hos fosterbarnet	41 %
Hjelp til å takle atferd og/eller psykiske og sosiale problemer hos barnet	52 %
Økt forståelse av barnets forhistorie sett i forhold til hvordan det fungerer i dag	15 %
Barnets samvær og samværsordninger med biologiske foreldre	14 %
Forholdet mellom egne barn og fosterbarn	20 %
Hjelp til å samarbeide bedre med andre institusjoner (skole, barnehage, PPT, BUP m.fl.)	7 %
Avslutning av fosterhjemperioden	2 %
Andre områder	7 %

Det er særlig tre områder som ble trukket fram som viktige (tabell 11): Hjelp til å mestre rollen som fosterforeldre, hjelp til å takle atferd og eller psykiske / sosiale problemer hos barnet og hjelp til å fremme positiv utvikling. Dette er også de tre første alternativene på listen, og mange som har krysset av for tre

alternativer har nettopp krysset av for disse, noe som kan bety at de øvrige svaralternativene er viktigere enn de fremstår som i tabellen.

Noen har hatt særlig nytte av å bli veiledet på forholdet mellom biologiske barn og fosterbarn eller på samværet med barnets biologiske familie. Andre av å øke forståelsen av barnets forhistorie sett i forhold til hvordan barnet fungerer i dag.

Når så mange oppgir at tema for veiledningen er så knyttet opp mot barnet som hjelp til å fremme en positiv utvikling hos fosterbarnet, takle dets atferd, psykiske og sosiale problemer og øke forståelsen av barnets forhistorie, ville det vært overraskende om veiledningen ikke skulle hatt noen nytte for barnet.

Veiledningens tydeliggjøring av andre behov

Man kan også måle veiledningens nytte på mer konkrete måter. Veiledningen i regi av Helgerud ressurscenter for fosterhjem kan ha nytte for fosterhjemmet ved at den har tydeliggjort familiens hjelpebehov og resultert i vedtak om nye tiltak i fosterhjemmet. Tiltak som økonomisk støtte og spesielle tilpasninger som kan bidra til å bedre forholdene i fosterfamilien. Dette har skjedd for 51 prosent av fosterhjemmene i dette materialet¹⁸.

Tabell 12 Andre behov som er tydeliggjort gjennom veiledningen.

Veiledningen har tydeliggjort følgende behov	
Ubesvart (eller «nei/ingen behov for tiltak er avdekket)	49 %
Avlastning/besøkshjem	32 %
Støttekontakt	8 %
Tilrettelagt skoletilbud	8 %
Økt økonomisk forsterkning	3 %
Psykologisk behandling for barnet	11 %
Foreldretreningsprogram (PMT/MST)	8 %
Time out eller annet opphold utenfor hjemmet	2 %
Utredning av barnet	11 %
Støtteperson/miljøarbeider i hjemmet	0 %
Annet	3 %
N	66

¹⁸ I svarkategoriene til spørsmålet er «nei» uteglemt, et svar som antagelig ville vært aktuelt for mange av de som ikke har besvart spørsmålet, men det kan også være andre ukjente grunner til at noen ikke har svart på spørsmålet.

I halvparten av fosterhjemmene har veiledningen avdekket andre behov. Dette gjelder i første rekke behovet for avlastning, som nesten en tredel har krysset av for. Én av ti oppgir at veiledningen har ført til «psykologisk behandling for barnet» og like mange har krysset av for «utredning for barnet». Vi kunne kanskje tro at dette ville være de samme personene, men det er bare to familier som har krysset av for begge disse alternativene.

Andre behov som er avdekket er støttekontakt, tilrettelagt skoletilbud og foreldretreningsprogram, hver med åtte prosent, mens enkelte har fått økt økonomisk forsterkning, time-out eller annet opphold utenfor hjemmet eller andre tiltak. Veiledningen har med andre ord vært effektiv både for fosterfamilien og fosterbarnet gjennom å synliggjøre og avdekke behov for andre tiltak i mange fosterhjem. I tillegg til å gjøre fosterforeldrene sikrere i sin rolle, yte støtte og være samtalepartner, har veiledningen gitt synlige resultater også i form av faktiske tiltak. Det viser seg også at de fosterhjemmene som har fått nye tiltak vurderer Helgeruds veiledning og nytten som bedre enn de som ikke har fått det.

3.6 Støtte til fosterforeldre i akutte situasjoner

Mange fosterforeldre vil oppleve andre og mer påtrengende utfordringer og problemer i hverdagen med fosterbarnet og i forholdet til fosterbarnets biologiske familie. Mange fosterbarn kan ha en vanskelig bakgrunn og atferdsproblemer som krever mye av fosterhjemmet de bor i. Noen fosterhjem vil derfor oppleve at de trenger øyeblikkelig hjelp, og møter problemer som ikke kan vente til neste veiledningstime eller til kontoret åpner. Fosterforeldrene fikk spørsmål om bistand i akutte situasjoner¹⁹.

Foruten veiledningstilbudet har Helgerud ressurscenter et tilbud til fosterhjem i akutte situasjoner i form av en døgnåpen vakttelefon. Til denne kan fosterforeldrene ringe hvis det oppstår behov om natten, på helligdager og i ferier. Den skal alltid være betjent, og fosterforeldrene kan være sikre på at de kan komme i kontakt med fagpersoner hvis behovet melder seg. 17 prosent av de spurte har benyttet seg av Helgeruds vakttelefon. Enkelte som ikke har brukt den, skriver at behovet for tjenesten fort kan bli reel og at det er godt å vite hvor de da kan henvende seg.

Fosterforeldrene ble bedt om å ta stilling til tre utsagn om vakttelefonen.

¹⁹ Spørsmål 32-35, Vedlegg 1.

Tabell 13. Grad av enighet med tre utsagn.

Påstander:	Svært enig	Ganske enig	Ganske uenig	Svært uenig	Sum. Prosent	N ²⁰
Å vite at vakttelefonen finnes gir en trygghet, selv om vi ikke benytter oss av tilbudet	82 %	18 %	0 %	0 %	100	54
Vakttelefonen er et godt tilbud til de som har behov for det.	93 %	8 %	0 %	0 %	101	53
Vakttelefonen har ingen nytte for oss. Vi tar kontakt i kontortiden.	10 %	21 %	17 %	52 %	100	48

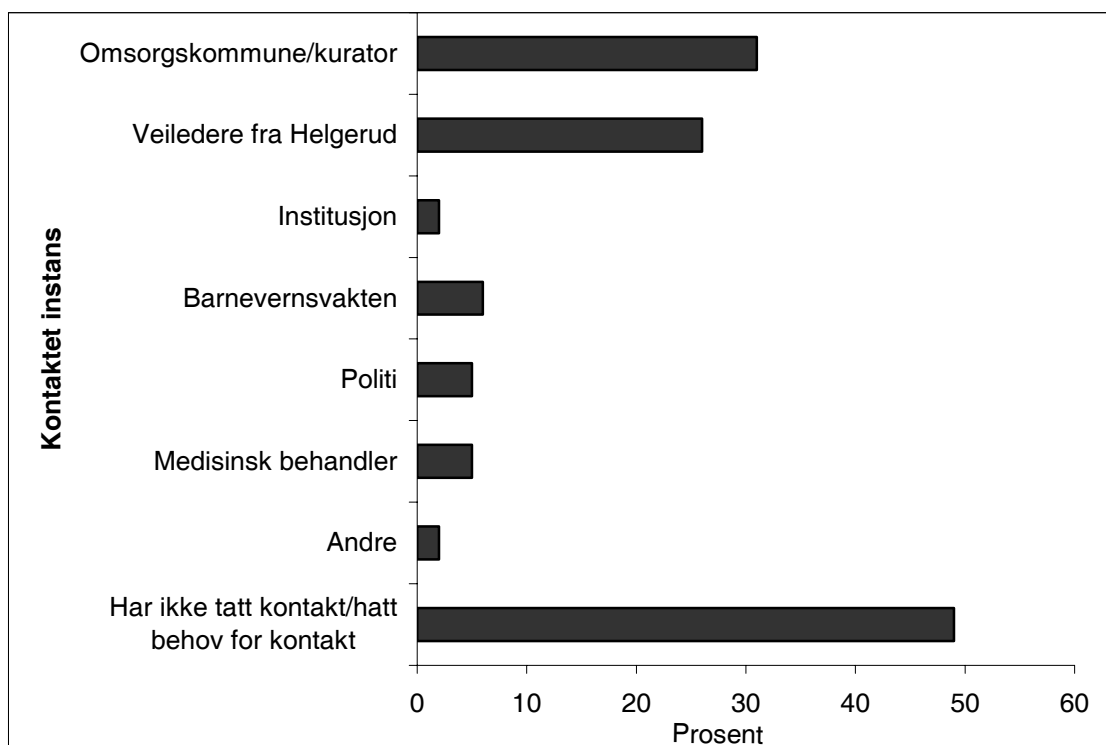
I tabell 13 ser vi at samtlige er enig i at det gir en trygghet å vite at vakttelefonen finnes, selv om de ikke har brukt den, og at den er et godt tilbud til de som har behov for det. 82 prosent er svært enig i at den gir trygghet, og 93 prosent i at den er et godt tilbud til de som trenger det. Ca. 30 prosent er enig i at vakttelefonen ikke har noen nytte for dem, fordi de tar kontakt i kontortiden. En som har sagt seg enig i påstanden utdyper i en kommentar ved siden av spørsmålet: «men dette kan fort forandre seg!». Vakttelefonen gir altså fosterforeldrene trygghet, og vurderes som et godt tilbud, selv om bare én av seks foreløpig har benyttet seg av den.

Man kunne kanskje antatt at vakttelefonen i første rekke ville være en trygghet for nye fosterhjem som er usikre i sin rolle, men det er ikke vesentlige forskjeller mellom de som har hatt barnet boende hos seg i en kort periode og de som har hatt barnet i flere år. F.eks. er gjenbruksfosterhjem oftere uenig i siste påstand enn fosterhjem som ikke har erfaring fra tidligere plasseringer. Vakttelefonen gir like mye trygghet, og vurderes som et like godt tilbud av alle grupper, uavhengig av tidligere erfaring, opplæring eller plasseringenes eller veiledningens varighet.

Selv om bare én av seks har ringt vakttelefonen til Helgerud betyr ikke dette at de andre fosterfamiliene ikke har opplevd akutte situasjoner. Om- trent halvparten av familiene har hatt behov for å kontakte fagpersoner ved akutte situasjoner, enkelte flere ganger.

²⁰ Det er en relativ stor andel ubesvarte på dette spørsmålet, fra 12 til 18 personer. Enkelte har poengtert at de ikke kjente til vakttelefonen, hovedsakelig de som går til gruppeveiledning. Enkelte kan også ha misforstått og trodd at de ikke skulle svare når de ikke har benyttet seg av tilbudet.

Figur 7 Hvem er kontaktet i akutte situasjoner. N=65

Det er hovedsakelig omsorgskommune/kurator og veiledere ved Helgerud ressurscenter som er blitt kontaktet. Én av fire har kontaktet Helgerud ved akutte situasjoner, selv om bare én av seks har brukt vakttelefonen. Antagelig har mange kontaktet Helgerud i kontortiden.

I en del situasjoner vil det være andre instanser det er mer naturlig å kontakte, og fosterforeldrene oppgir både barnevernsvakt, politi, medisinsk behandler, institusjon og andre.

Halvparten har ikke opplevd akutte problemer som har krevd profesjonell bistand. Vi har ikke klart å finne mange forskjeller mellom de som har hatt behov for bistand i akutte situasjoner og de som ikke har, utover at det er færre som har hatt behov for kontakt av de som har fått PRIDE-kurs før plasseringen og de som har mottatt individuell veiledning ved Helgerud. Familiefosterhjemmene i dette materialet har tatt noe oftere kontakt enn de ordinære fosterhjemmene, og ellers er det få forskjeller når det gjelder behovet for akutt hjelp etter fosterbarnets alder og kjønn, eller kjennetegn ved fosterhjemmet. Som man kan forvente er det en økende andel som har hatt behov for akutt hjelp med økende plasseringslengde.

Har fosterforeldrene mottatt tilstrekkelig bistand av fagpersonene de har kontaktet i akutte situasjoner? I tabell 14 ser vi svarene for de som har tatt kontakt med Helgerud ressurscenter eller omsorgskommunene (som er

de to instansene flest har kontaktet), samt snittet av alle som har svart på dette spørsmålet, som kan ha kontaktet andre instanser.

Tabell 14. Mottatt tilstrekkelig hjelp fra fagpersoner i akutte situasjoner

	Kontaktet Helgerud ressurssenter	Kontaktet Omsorgskommune/ kurator	Av alle som har hatt akutte situasjoner
Ja	67 %	58 %	65 %
Nei	7 %	0 %	9 %
Delvis	27 %	42 %	27 %
Sum. Prosent	101	100	101
N	15	19	34

To av tre som har kontaktet Helgerud i en akutt situasjon har fått tilstrekkelig bistand i denne situasjonen. Dette er noe over gjennomsnittet for alle som har hatt behov for å kontakte fagpersoner ved akutte situasjoner, og 9 prosent flere i forhold til de som har kontaktet omsorgskommunen. 27 prosent fikk delvis den hjelpen de trengte. Helgeruds håndtering av akutte situasjoner er til god hjelp for fosterforeldrene ved de fleste tilfeller. To tredeler har fått all den hjelpen de har trengt i situasjonen.

3.7 Barnevernets vurdering av rammebetingelser for veiledningen

Er de barnevernansatte like fornøyde med veiledningstilbudet fra Helgerud ressurscenter som fosterforeldrene? De barnevernansatte blir i en rekke spørsmål bedt om å gi en vurdering av rammebetingelser for veiledningen til fosterforeldrene²¹ som kontraktinngåelsen, bistand og effektivitet i søkeprosessen, lojalitet til barneverntjenesten og fosterhjemmet, faglig kompetanse, tilgjengelighet, fleksibilitet og effektivitet. De skal også vurdere evalueringsmøtene og uttale seg om Helgeruds deltagelse i samarbeidsmøter der dette har vært avholdt.

Kontraktinngåelsen

I begynnelsen av veiledningsperioden har det vært praksis at fosterforeldrene, barnevernet og Helgerud har et kontraktsmøte for å kartlegge fosterforeldrenes utfordringer og hjelpebehov, utarbeide målsetninger for

²¹ Spørsmål 14-17, vedlegg 2

veiledningen og skrive kontrakt. I tabell 15 ser vi hvordan saksbehandlerne vurderer denne inngåelsen av veiledningskontrakten.

Tabell 15. Tilfredshet med kontraktsinngåelsen²². N=38

Vurdering av kontraktsinngåelsen	
Alle viktige punkter kom med	50 %
Alle aktørene var delaktige i punktene i kontrakten	45 %
Prosesen var god for å få definert viktige veiledningsområder	34 %
Generelt meget tilfreds	8 %
Generelt tilfreds	37 %
Dårlig tilfreds	3 %

Halvparten mener alle viktige punkter kom med i kontrakten, noe som også kan tolkes dit hen at mange mente at enkelte viktige punktene ikke kom med. 45 prosent opplyser at alle aktørene var delaktige i punktene i kontrakten, og en tredel at prosessen var god for å få definert viktige veiledningsområder. Selv om svært få opplyser at de var dårlig tilfreds med kontraktsinngåelsen, er det likevel under halvparten som er meget eller generelt tilfreds med denne prosessen.

Helgerud har imidlertid vært klar over problemene med kontraktsinngåelsen, og endret praksis i 2005. Mange fosterforeldre, særlig de nye, fant det vanskelig å formulere behov og mål så tidlig i prosessen og på første møte. Dermed ble det gjerne barneverntjenesten og Helgerud som kom med innspill, som kunne være av varierende relevans for fosterhjemmet. I dag møtes partene flere ganger før kontrakten skrives, med gode resultater. Fosterforeldrene og de andre partene får bedre tid til å tenke og har mulighet til å bli bedre kjent med veiledere og tilbudet før den endelige kontrakten underskrives. De fleste som har svart på undersøkelsen vil ha erfaring med den tidligere formen for kontraktsinngåelse, og vurderingen her vil ikke gi noen indikasjon på dagens praksis.

Rammer for veiledningen

De barnevernansatte blir bedt om å vurdere rammene for veiledningen ved Helgerud og avgjøre hvorvidt de er tilfreds med ulike forhold ved tilbudet. Hvor tilfreds er de med bistanden de fikk i søkeprosessen, senterets tilgjengelighet, fleksibilitet, effektivitet og deres faglige kompetanse?

²² 7 har ikke svart på spørsmålet

Tabell 16. Vurdering av Helgerud ressurscenter.

	Bistand/ effektivitet i søkeprosessen	Tilgjengelighet	Fleksibilitet	Effektivitet	Faglig kompe- tanse
Meget tilfreds	41 %	60 %	58 %	45 %	60 %
Middels tilfreds	36 %	20 %	20 %	33 %	33 %
Dårlig tilfreds	2 %	0 %	3 %	0 %	0 %
Vet ikke	21 %	20 %	20 %	23 %	8 %
Sum. Prosent	100	100	101	101	101
N	42	40	40	40	40

Tabellen viser at barnevernet jevnt over er meget eller middels tilfreds med veiledningstilbudet til Helgerud. De er meget tilfreds med senterets faglige kompetanse og tilgjengelighet. De er også tilfreds med fleksibiliteten. Det er bare i et par tilfeller at det uttrykkes dårlig tilfredshet og dette er i forbindelse med fleksibilitet og bistand/ effektivitet i søkeprosessen, og ser vi bort fra de som ikke tar stilling til spørsmålet er så og si alle tilfreds.

En betydelig andel, rundt en femdel på de fleste av spørsmålene, har ikke tatt stilling til spørsmålet og har svart «vet ikke». Det er heller ikke å forvente at alle saksbehandlere skal kjenne til alle de ulike delene ved Helgeruds tilbud på en slik måte at de kan ta stilling til dette. Det er også enkelte som har latt være å svare på spørsmålet av ukjente årsaker, noe som øker omfanget av usikkerheten rundt resultatene. Barnevernet er minst usikre på den faglige kompetansen til de ansatte ved Ressurssenteret (8 %), mens det er mest usikkerhet rundt senterets effektivitet (23 %).

Alle de barnevernansatte som har tatt stilling til spørsmålet om den faglige kompetansen (93 %), er tilfreds, 60 prosent er meget tilfreds. Til sammenlikning vurderer 99 prosent av fosterforeldrene det faglige innholdet i veiledningene som tilfredsstillende²³. Også alle saksbehandlerne som har tatt stilling til spørsmålet om tilgjengelighet (80 %) er tilfreds. Tre av fire av disse er meget tilfreds. Til sammenlikning vurderte 99 prosent av fosterforeldrene tilgjengeligheten som tilfredsstillende²⁴. På grunn av forskjellig formulering av både spørsmål og svar i de to spørreskjemaene, er ikke andelene direkte sammenliknbare, men vi ser at begge gruppene gir en svært god vurdering av disse forholdene ved veiledningen til fosterforeldrene ved Helgerud. Barnevernet er minst tilfreds med effektiviteten generelt og med bistand og effektiviteten i søkeprosessen.

²³ Fosterforeldrenes vurdering av den faglige kompetansen: 79 % som godt og 20 % som middels.

²⁴ Fosterforeldrenes vurdering av tilgjengeligheten: 91 % som god og 8 % som middels.

Veiledernes lojalitet og rolle

Helgerud ressurscenter er plassert mellom den kommunale barneverntjenesten, som bestiller tjenestene og er oppdragsgivere, og fosterforeldrene, som mottar veiledningen. Selve tjenestene de utfører hører også under kommunens ansvarsområde. En slik posisjon kan være konfliktfull, og det er ulike hensyn og lojaliteter som må veies opp mot hverandre. Hvordan vurderer så barnevernet Helgerud ressurscenters lojalitet med den kommunale barneverntjenesten som oppdragsgiver på den ene siden, og lojaliteten til fosterhjemmet på den andre siden?

Tabell 17. Helgeruds lojalitet til barnevernet og fosterhjemmet

	Lojalitet til barneverntjenesten	Lojalitet til fosterhjemmet
Meget tilfreds	55 %	63 %
Middels tilfreds	23 %	20 %
Dårlig tilfreds	3 %	0 %
Vet ikke	20 %	18 %
Sum. Prosent	101	101
N	40	40

Ut fra barnevernets svar på dette spørsmålet ser det ikke ut til å være noen store lojalitetskonflikter. Barnevernet er noe oftere tilfreds med Helgeruds lojalitet til fosterhjemmet (83 %) enn med deres lojalitet til barneverntjenesten (78 %), men forskjellene er ikke veldig store. Kun et par er dårlig tilfreds med lojaliteten til barnevernet. Det ser dermed ut til at barnevernet som oppdragsgiver stort sett er fornøyd med veiledernes rolle og plassering. Det blir også stilt spørsmål om hvilken grad av allianse de opplevde at veilederne fikk med fosterhjemmet, men spørsmålet er mangelfullt definert, svarene spriker og kan tolkes i flere retninger. Temaet vil derfor heller bli belyst under den kvalitative delen av oppgaven.

Evalueringsmøter og samarbeidsmøter

Hvordan vurderer barneverntjenesten evalueringsmøtene for veiledningen? I tabell 18 ser vi at nesten to av tre er tilfreds med evalueringsmøtet, flest er middels tilfreds, men tre av ti var meget tilfreds. En liten andel, sju prosent, er dårlig tilfreds. I resten av tilfellene har det enten ikke vært avholdt noe evalueringsmøte eller saksbehandleren har svart vet ikke. Det kan f.eks. ha vært en annen saksbehandler som deltok på møtet.

Av fosterforeldrene var også to av tre fornøyd, men her var én av to meget fornøyd. Én av tre oppgir at det ikke har vært avholdt evalueringsmøte.

Fosterforeldrene ser ut til å være enda mer fornøyd med evalueringsmøtene enn barnevernet, selv om tallene ikke kan sammenliknes direkte pga. ulike formuleringer av svaralternativene. Evalueringsmøte er foreldrenes møte mer enn kontraktsmøte, for på dette tidspunktet vet fosterforeldrene mer om hva som er utfordringene, og kjenner veilederne og tilbudet på Helgerud bedre. Det store flertallet i begge gruppene er imidlertid tilfredse.

Tabell 18. Tilfredshet med samarbeidsmøter og evalueringsmøter.

Vurdering	Evalueringsmøter	Samarbeidsmøter
Meget tilfreds	29 %	4 %
Middels tilfreds	36 %	4 %
Dårlig tilfreds	7 %	4 %
Har ikke vært avholdt	20 %	73 %
Vet ikke	9 %	14 %
Sum. Prosent	101	99
N	45	45

Hvordan vurderes Helgeruds bistand i samarbeidsmøter med andre instanser som skole, barnehage, PPT, BUP og fagteam? I tabellen ser vi dette er noe barnevernet sjelden vet noe om. I tre av fire saker har ikke samarbeidsmøter med andre instanser vært avholdt, og i ytterligere 14 prosent av sakene har de svart vet ikke. I de seks tilfeller hvor det har vært avholdt er det to som er meget tilfreds, to som er middels tilfred og to som er dårlig tilfreds med Helgeruds bistand. Til sammenlikning kan det nevnes at av fosterforeldrene var det 17 prosent som var meget fornøyd og 9 prosent som var ganske fornøyd. Andelen hvor samarbeidsmøter ikke har vært avholdt er like stor som for barnevernet. Fosterforeldrene er altså mer fornøyd med Hegleruds bistand i samarbeidsmøter enn de ansatte i barnevernet er, men denne slutningen trekkes på et svært begrenset antall saker.

3.8 Barnevernets vurdering av veiledningen

Barnevernet har foreløpig vært tilfreds med rammene for veiledningen ved Helgerud. Hvordan oppfatter de selve veiledningen, og mener de veiledningen har effekt for fosterforeldrene, fosterbarnet og dem selv? Vi undersøker også om veiledningen har tydeliggjort behov for andre tiltak i fosterhjemmet og hva som er årsaken det veiledningen har opphørt²⁵.

²⁵ Spørsmål 18-23, vedlegg 2

Veiledningen

Hvor godt kjenner saksbehandlerne til hva som foregår i fosterforeldrenes møter med veiledningstjenesten? I tabell 19 ser vi hvordan saksbehandlerne oppfatter veiledningsforholdet mellom fosterforeldrene og Helgeruds veiledere. Er veilederne i første rekke en samtalepartner for fosterforeldrene, eller har veiledningen komponenter av f.eks. undervisning eller terapi?

Tabell 19. Komponenter i veiledningsforholdet. N=39

Komponenter i veiledningsforholdet	
Undervisning	15 %
Terapi	3 %
Generell støtte/containing	82 %
Samtalepartner	62 %
Saksbehandling	3 %

De ansatte i barnevernet opplever veiledningsforholdet som et forhold preget av generell støtte (containing) og at veilederne er en viktig samtalepartner for fosterforeldrene. Noen opplever også at forholdet inneholder komponenter av undervisning, terapi og saksbehandling. Forekomsten av de forskjellige komponentene vil trolig avhenge av hvilken type veiledning som er bestilt til fosterhjemmet.

Veiledningens effekt

Saksbehandlerne blir deretter bedt om å vurdere veiledningens effekt. Som vist i tabell 20 mener barnevernet at veiledningen har effekt, både for fosterforeldrene, fosterbarnet og for barneverntjenesten selv. Den har særlig hatt god effekt for fosterforeldrene, hvor 83 prosent oppgir at den har hatt effekt og 31 prosent av disse har oppgitt at den har hatt «svært god» effekt. Til sammenlikning mente 97 prosent av fosterforeldrene selv at veiledningen var nyttig for dem, hvorav 67 prosent av disse oppga at de hadde stor nytte av veiledningen.

Tabell 20. Veiledningens effekt. Prosent.

	For fosterforeldre	For barneverntjenesten	For fosterbarnet
Svært god effekt	31 %	24 %	19 %
Noe effekt	52 %	60 %	43 %
Ikke effekt	5 %	2 %	10 %
Negativ effekt	0 %	2 %	0 %
Ukjent effekt	12 %	12 %	29 %
Sum. Prosent	100	100	101
N	42	42	42

De ansatte i barnevernet mener dessuten at veiledningen er nyttig for deres egen del. 24 prosent oppgir at den har hatt svært god effekt for barnevernstjenesten i eget arbeid med familien og 60 prosent at den har noe effekt. Barnevernet trekker med andre ord ikke veiledningens effekt eller nytte i tvil.

Det er mer usikkerhet rundt effekten ovenfor fosterbarnet, hvor 10 prosent oppgir at veiledningen ikke har hatt effekt og nesten én av tre ikke vet. 43 prosent mener imidlertid at veiledningen har hatt noe effekt på barnet og 19 prosent oppgir svært god effekt. Dette avviker lite fra fosterforeldrenes vurdering, hvor 67 prosent oppga at fosterbarna hadde nytte av veiledningen, hvorav 17 prosent hadde stor nytte av den og 7 prosent at den ikke var nyttig.

Ved nærmere undersøkelser viser det seg at det oftere vurderes at veiledningen har god effekt på barnet hvis fosterbarnet er en jente, eller hvis fosterbarnet er over 12 år. Også plasseringens lengde har betydning for om barnet har effekt av veiledningen. I lange plasseringer rapporteres det også om god effekt, og i de nyeste plasseringene er det ikke uventet en høy andel som oppgir ukjent effekt. Vi har få informanter, og det er mye usikkerhet knyttet til disse statistiske korrelasjonene, som kan skyldes tilfeldigheter.

Vi har kontrollert for bakgrunnsvariabler for å se om det er noen systematikk i hvem barnevernet vurderer har hatt nytte av veiledningen. Men det er færre bakgrunnsvariabler i spørreskjema til barnevernet og det har ikke vært vanskelig å finne noen systematiske forskjeller utover de som er omtalt over.

Andre behov avdekket gjennom veiledningen

Veiledningen har også vært nyttig på den måten at den i en del tilfeller har tydeliggjort behov for andre tiltak i fosterhjemmet. Det er 16 av de 45 barnevernsansatte som har svart på spørsmålet. Veiledningen har dermed tydeliggjort behov for andre tiltak i minst 36 prosent av fosterfamiliene. I noen av familiene er det avdekket behov for flere ulike tiltak. Det er en høy andel som ikke har svart, og den mest sannsynlige årsaken til dette er at svaralternativet «nei» mangler. I tillegg kan en del av saksbehandlerne som har vært involvert i kort tid i saken være usikre på dette. Også svaralternativet «vet ikke» mangler.

Tabell 21. Behov for andre tiltak tydeliggjort av veiledningen.

Andre tiltak ²⁶	Andel av de som har svart positivt	Andel av alle de barnevernansatte
Ubesvart inkludert «nei»	-	64 %
Avlastning/besøkshjem	31 %	11 %
Støttekontakt	6 %	2 %
Økt økonomisk forsterkning	6 %	2 %
Psykologisk behandling for barnet	25 %	9 %
Parterapi	6 %	2 %
Foreldretreningsprogram (PMT/MST)	19 %	7 %
Time-out eller annet opphold utenfor hjemmet	13 %	4 %
Utredning av barnet	13 %	4 %
Støttepersoner/ miljøarbeider i hjemmet	13 %	4 %
Annet	38 %	13 %
N	16	45

I tabell 21 ser vi at det i første omgang er avlastning/besøkshjem som er blitt vedtatt som resultat av veiledningen. Andre behov som er synliggjort er psykologisk behandling av barnet, foreldretreningsprogram som PMT og MST og annet, men det er ingen som har spesifisert hva annet er. På den måten fører kontakten med Helgerud ikke bare til veiledning for fosterforeldrene, men også til konkrete tiltak i familien som kan gjøre hverdagen lettere for fosterforeldrene og fosterbarnet. Fosterforeldrene opplyste (tabell 11) at det var en enda høyere andel (51 %) som hadde fått nye tiltak i hjemmet som følge av veiledningen på Helgerud ressurscenter. Også de oppga avlastning og psykologisk behandling av barnet som blant de hyppigste tiltakene.

Veiledningens opphør

En del av fosterfamiliene som er med i denne undersøkelsen, har avsluttet veiledningen fra Helgerud ressurscenter for fosterhjem av forskjellige grunner. 31 prosent har besvart dette spørsmålet, og vi vet dermed at nesten én av tre ikke lenger mottar veiledning.²⁷

²⁶ «Tilrettelagt skoletilbud» og «familieterapi» er svaralternativer ingen har krysset av for, og er dermed ikke med i tabellen.

²⁷ I den delen som ikke har besvart finner vi fosterhjemmene som fortsatt får veiledning og som spørsmålet ikke er aktuelt for, men saksbehandlere kan ha unnlatt å svare av andre årsaker som at han/hun ikke kjenner til eller husker grunnen til forholdets opphør.

Tabell 22. Årsak til veiledningens opphør.

Veiledning opphør ²⁸	Av de som har svart	Av alle skjemaene
Fosterhjemmet har selv sagt opp fosterhjemsavtalen	15 %	4 %
Barneverntjenesten har sagt opp fosterhjemsavtalen	8 %	2 %
Barnet er tilbakeført til foreldrene	8 %	2 %
Avsluttet som en styrt og ønsket avvikling	23 %	7 %
Veiledningen ga ønsket effekt, og behov ikke lenger tilstede	39 %	11 %
Veiledningen hadde ikke ønsket effekt	15 %	4 %
Annet	23 %	7 %
N	13	45

Den vanligste årsaken til at veiledningen har opphørt er at veiledningen ga ønsket effekt og at behovet for veiledning ikke lenger var til stede, eller at opphøret var en styrt og ønsket avvikling. Veiledningen har altså gått som forventet og man har oppnådd det man satte som mål for veiledningsmøtene. Det var også en del som svarte «annet» som årsak, og en har utdypet svaret som at fosterforeldrene ikke så behovet, og veiledningen dermed heller ble en belastning enn en ressurs for fosterhjemmet.

Men i enkelte tilfeller hadde veiledningen ønsket effekt. Andre har ikke veiledning lenger fordi barnet flyttet ved at en av partene sa opp fosterhjemsavtalen eller barnet ble tilbakeført til foreldrene sine. I seks tilfeller er plasseringen opphørt, og av disse var to meget tilfreds med Helgeruds bistand i forbindelse med opphøret, to var generelt tilfreds, mens to var dårlig tilfreds.

3.9 Barnevernets vurdering av andre tilbud i regi av Helgerud ressurscenter

Helgerud ressurscenter har også en rekke andre tilbud. Blant annet ble fosterhjemstjenesten slått sammen med senteret i 2004. De har ansvaret for rekruttering, opplæring og kursing av nye fosterforeldre. Senteret tilbyr også konsultasjoner, gruppeveiledning og hjelp i overføringsfasen. Saksbehandlere ble også bedt om å vurdere disse andre tilbudene²⁹.

²⁸ I tillegg til oppramsede årsaker var det ingen som krysset av for: «Fosterhjemsforholdet ble avsluttet i henhold til omsorgsplan», «Barnet ønsket selv å flytte», «På grunn av utilsiktet flytting», «Barnet ble tilbakeført til en annen omsorgsbasis», «Barnet ble 18 år og flyttet pga. alder».

²⁹ Spørsmål 25-26, Vedlegg 2.

Tabell 23. Tilfredshet med ressurscenterets øvrige tilbud. Prosent.

	Rekruttering	Konsultasjon	Gruppe- veiledning	Kurstilbud	Hjelp i overføringsfasen
Stor	17 %	10 %	8 %	10 %	13 %
Middels	12 %	17 %	5 %	26 %	18 %
Variabel	24 %	22 %	2 %	3 %	13 %
Dårlig	15 %	2 %	2 %	0 %	5 %
Vet ikke	32 %	49 %	83 %	62 %	51 %
Sum. Prosent	100	100	100	101	100
N	41	41	40	39	39

Det er, som forventet, mange saksbehandlere i det kommunale barnevernet som ikke kjenner disse ulike tilbudene godt nok til å komme med en vurdering av dem. Mellom 32 prosent og 83 prosent av de spurte svarer vet ikke. Rekruttering er det litt over 60 prosent som tar stilling til, hjelp i overføringsfasen og konsultasjon ca. halvparten, kurstilbud omtrent 40 prosent, og gruppeveiledning bare 17 prosent. I tillegg kommer at noen ikke har svart på spørsmålet, og N varierer fra 39 til 41. Med unntak av de 15 prosent som ikke er tilfreds med rekrutteringen, er det få som vurderer tilbudene som dårlige. Det er imidlertid en betydelig andel som vurderer enkelte av tilbudene som variable.

I tabell 24 ser vi kun på de som har vurdert de ulike tilbudene. Vi har kuttet ut gruppeveiledning³⁰, og slått sammen kategoriene stor og middels til kategorien tilfreds, samt variabel og dårlig til en kategori som viser forbedringspotensialet.

Tabell 24. Potensiale i Helgerud ressurscenters tilbud³¹

Vurdering	Rekruttering	Konsultasjon	Kurstilbud	Hjelp i overføringsfasen
Tilfreds	42 %	52 %	93 %	63 %
Potensiale til forbedring	58 %	48 %	7 %	37 %
N	28	21	15	19

Av denne tabellen kommer det sterkere frem at barneverntjenesten har varierende erfaringer med deler av fosterhjemstjenestens øvrige tilbud, og at tilbudet på enkelte områder, etter deres mening, ikke alltid holder mål. Forbedringspotensialet ligger i første rekke i rekrutteringsavdelingen, som

³⁰ Siden det bare var 7 personer som har uttalt seg om denne

³¹ Det ligger en betydelig usikkerhet i disse resultatene siden de bygger på et rimelig begrenset antall observasjoner.

over halvparten har vurdert som variabel eller dårlig. Når det gjelder konsultasjoner er over halvparten tilfreds med dagens tilbud og over seks av ti er fornøyd med hjelp i overføringsfasen, men på begge disse områdene er det også et betydelig forbedringspotensial. Barnevernets evaluering av disse tilbudene står i sterk kontrast til de positive vurderingene av veiledningstilbudene til fosterforeldrene. Det er imidlertid stor tilfredshet med Helgeruds kurstilbud, der 93 prosent av de som tar stilling til det, er tilfredse.

Vi må imidlertid legge til at vesentlige andeler ikke kjenner til disse tilbudene, og dermed ikke har kommet med noen vurderinger av tilbudene. Konklusjonen bygger derfor på få observasjoner.

Informantene blir også bedt om å vurdere hvor tilfredse de er med tidligere veiledningstilbud fra Helgerud ressurscenter før det aktuelle veiledningsforholdet de her har uttalt seg om. Seks av ti «vet ikke», noe som antagelig betyr at de har lite eller ingen erfaring fra tidligere veiledningstilbud ved Helgerud og spørsmålet dermed ikke er aktuelt. Tre av ti uttrykker tilfredshet med tilbudet, mens 10 prosent finner det variabelt. Ingen har dårlige erfaringer fra tidligere veiledningsforhold ved Helgerud ressurscenter. Ser vi bort fra de som er usikre, er med andre ord tre av fire tilfreds også med tidligere veiledningstilbud før det aktuelle veiledningsforholdet som de i denne undersøkelsen har uttalt seg om.

Barnevernet har altså varierende erfaringer med Helgeruds øvrige tilbud. Det er et gjennomgående trekk at mange ikke kjenner til disse tilbudene, og derfor ikke kan ta stilling til dem. Mange av de som kjenner tilbudene uttrykker imidlertid et vesentlig forbedringspotensial ved flere av tjenestene, uten at de har hatt muligheten til å spesifisere nærmere hva de fant variabelt eller var misfornøyd med.

3.10 Oppsummering og drøfting

Gruppen av fosterhjem er forskjellige i mange henseender. De har ansvar for fosterbarn fra tre år til over myndighetsalder med ulik bakgrunn og ulike behov. Barna er plassert fra de fleste kommunene i Akershus, og plasseringen har vart fra noen måneder til over seks år. De fleste er plassert etter § 4-12 om omsorgsovertakelse, men noen også frivillig, etter § 4-4, 5. ledd.

Også fosterforeldrene har ulik bakgrunn. Under en femdel er i slekt med fosterbarnet og åtti prosent har egne barn fra før. Et av fem fosterhjem har også hatt fosterbarn tidligere, og to av fem har gjennomgått PRIDE kurs. En betydelig andel, rundt en tredel, har ikke fått opplæring før plasseringen. Dette gjelder i særlig grad familiefosterhjem. Fosterfedrene jobber stort sett

heltid, fostermødrene er ofte hjemme- eller deltidsarbeidende. De fleste ordinære fosterhjem mottar økonomisk forsterkning, mens få familiefosterhjem gjør det. Halvparten har avlastning, vanligvis en gang i måneden, men enkelte vesentlig oftere. De fleste har jevnlig og hyppig kontakt med saksbehandler i kommunen, og det er opprettet tilsynsfører for så og si alle barna.

Det eneste disse hjemmene har til felles er at de har ett eller flere fosterbarn tilknyttet Akershus fylke plassert hos seg, og har vurdert at de ønsker å motta veiledning i forhold til dette ved Helgerud ressurscenter. De har behov for både generell veiledning og veiledning spesielt rettet mot det enkelte barnet, men har svært ulike utfordringer og behov når det gjelder veiledning. Derfor vil veiledningen utarte seg forskjellig for de ulike familiene og tilpasses deres ønsker, behov og hva som er praktisk mulig.

Initiativet til veiledningen ved Helgerud er stort sett tatt av barneverntjenesten, men en del ganger av fosterforeldrene selv eller rekrutteringsavdelingen ved Helgerud. For flertallet kom veiledningen i gang innen to måneder etter første kontakt med senteret, og har pågått fra noen få måneder til over tre år. Veiledningene holdes med varierende hyppighet fra hver eneste uke til hver sjette uke eller sjeldnere. De fleste får individuell veiledning og har to, eller varierer mellom én og to veiledere. Andre går i veiledningsgrupper med to veiledere. Ved behov brukes Marthe Meo eller PMTO terapeuter. Enkelte har fått tilgang til psykolog.

Hvordan vurderer fosterforeldrene veiledningen?

Til tross for de få likhetstrekkene mellom fosterhjemmene og de store variasjonene i veiledningstilbudet fosterhjemmene får fra Helgerud, er fosterforeldrene stort sett svært fornøyd med veiledningen. Nesten alle (99 %) ble godt ivaretatt i startfasen – 79 prosent meget godt. 86 prosent mente kontakthyppheten var god, resten vurderte den som middels. 91 prosent vurderer tilgjengeligheten som god (8 % som middels), og 79 prosent vurderte det faglige innholdet som godt (20 % som middels). Der evalueringsmøter var avholdt, var 77 prosent meget fornøyd og 21 prosent ganske fornøyd med møtet. I de få tilfeller samarbeidsmøter var avholdt var to av tre meget fornøyd med Helgeruds deltagelse og de øvrige var ganske fornøyd.

Det er så mange som er fornøyd med tilbudet at det blir vanskelig å finne forskjeller mellom ulike grupper som er til å stole på. Det var f.eks. ikke forskjeller i vurderingene av kontakthyppheten mellom fosterforeldre som hadde hyppige veiledninger og de som hadde sjeldnere møter, noe som tyder på at veilederne klarer å tilpasse opplegget etter fosterforeldrenes

behov slik som intensjonen er. Som en uttrykker det: «Vi har fått akkurat det vi ønsket, og vil nødvendig endre på dette.»

Fosterforeldrenes positive vurdering kommer også til uttrykk i kommentarene mange skrev i det åpne spørsmålet til slutt i spørreskjemaet. Over halvparten benyttet seg av muligheten til å gi kommentarer, og 35 prosent var positive og roste Helgerud. Noen skrev at tilbudet var «godt nok», at det dekket deres behov eller fungerte bra «sånn som det er i dag». Andre roser i store ordelag, og «er superfornøyd og får akkurat det vi har behov for» eller «Storfornøyd med alt». Veiledningen fra Helgerud omtales som «et supert tilbud» som «bare har vært positivt» og rett og slett er «utrolig bra som det er!»

Noen roser veilederne spesielt – de har «vært veldig åpne for våre ønsker og meninger» og «kan ikke rose dem nok» – «Gull verdt!». Andre påpeker det positive i at de har fått møte andre fosterforeldre og fått et nettverk, at tilbudet gir en stor trygghet, at de har fått god hjelp/veiledning ved oppringninger, eller at det er bra å få lufte tanker og være flere om å tenke. Vanskeligheter kan taes opp og diskuteres fritt med veileder eller andre fosterforeldre: «Helgerud er en oase!».

Hva med døgnberedskapen? Er vakttelefonen et nyttig og benyttet tilbud?

Én av seks har benyttet seg av Helgeruds vakttelefon. Det er ikke mange, men «det kan fort endre seg» som en fosterforelder utdyper. Enkelte kjente ikke til dette tilbudet. 70 prosent av de som har ringt har mottatt tilstrekkelig bistand ved henvendelsen. En del har også kontaktet Helgerud ved akutte situasjoner på dagtid.

Alle som kjenner til tilbudet mener det gir en trygghet å vite at vakttelefonen finnes, selv om de ikke har benyttet seg av den. Alle var også enig i at vakttelefonen er et godt tilbud til de som har behov for det. Bare 30 prosent er helt eller delvis enig i utsagnet «vakttelefonen har ingen nytte for oss. Vi tar kontakt i kontortiden».

Halvparten har hatt behov for å kontakte fagpersoner i akutte situasjoner, og da var det hovedsakelig omsorgskommunen (31 %) eller Helgerud (26 %) som ble kontaktet. I noen tilfeller også barnevernvakten, politi eller medisinsk behandler. Av de som har kontaktet Helgerud i akutte situasjoner har to av tre mottatt tilstrekkelig bistand. Til sammenlikning har 58 prosent av de som har kontaktet omsorgskommune/kurator fått tilstrekkelig bistand. Som vi har sett, uttrykker fosterforeldrene et behov for døgnberedskap selv om de ikke har brukt den. Det gir trygghet å vite at de kan henvende seg til

senteret til enhver tid dersom behovet oppstår, og telefonen har på den måten nytte også for passive brukere.

Hvordan vurderer barneverntjenesten tjenestene til Helgerud?

Også de ansatte i barnevernet er godt fornøyd med veiledningstilbudet på Helgerud, men det er ikke alle som kjenner til eller kan ta stilling til alle de ulike sidene av disse tjenestene. De har stor tiltro til den faglige kompetansen ved ressurscenteret (93 %) og er fornøyd med både tilgjengelighet (80 %), fleksibilitet (78 %), effektivitet generelt (78 %) og bistanden og effektivitet i søkeprosessen (77 %). Én er dårlig tilfreds med fleksibiliteten, og én annen er ikke tilfreds med bistanden og effektiviteten i søkeprosessen, mens alle de andre har svart «vet ikke», noe som i praksis betyr at alle som har tatt stilling til spørsmålet er fornøyd med den faglige kompetansen, tilgjengeligheten og effektiviteten.

Saksbehandlerne er også stort sett tilfreds med Helgeruds posisjon mellom barnevernet som oppdragsgiver og fosterforeldrene som mottagere av tjenestene. De er tilfreds med Helgeruds lojalitet til barneverntjenesten (78 %), men enda mer tilfreds med deres lojalitet til fosterhjemmene (83 %). Kun 3 prosent er dårlig tilfreds med lojaliteten til barneverntjenesten.

85 prosent av de som har deltatt på evalueringsmøtet er tilfreds med dette. Kun i få saker har det vært avholdt samarbeidsmøter, men i de ti sakene som har vært, er fire tilfreds, to ikke tilfreds og fire usikre. Undersøkelsen avslører usikkerhet rundt kontraktinngåelsen, selv om barnevernet deltar aktivt i nettopp denne delen. Mange mente at ikke alle viktige punkter kom med i kontrakten og under halvparten oppga at de var tilfreds, men Helgerud har endret praksis siden undersøkelsestidspunktet og gjort prosessen rundt kontraktinngåelsen mer brukervennlig.

Det er relativt mange som ikke kjenner alle forhold ved plasseringen eller tilbudene som skal vurderes og lar være å svare eller svarer «vet ikke». Nesten én av fire oppgir også at de har hatt vanskeligheter med å fylle ut skjema på grunn av manglende kjennskap til plasseringen. Eldre saker kan ha rustet i hukommelsen. Saksbehandler kan være ny. Det er heller ikke alle deler av veiledningen det er naturlig at barnevernet kjenner til. Noen spørsmål vil dessuten være uaktuelle.

Når det gjelder barnevernets vurdering av andre tilbud i regi av Helgerud ressurscenter, er de vesentlig mer usikre. Tilfredsheten med disse tjenestene er lavere enn med veiledningen, med unntak av kurstilbudet som alle er svært fornøyd med. Tjenester som rekruttering, konsultasjon og hjelp i overføringsfasen har derimot tildels stort forbedringspotensialet, gjennom

at vesentlige andeler er dårlig tilfreds eller karakteriserer tilbudet som variabelt. Det er imidlertid få som kjenner til og tørr å vurdere disse tilbudene. Fire av ti barnevernsansatte har tidligere erfaringer med veiledningstilbudet fra Helgerud. Av disse er 75 prosent fornøyd, mens resten fant tilbudet variabelt.

Både fosterforeldrene som har fått veiledningen og barnevernet som er oppdragsgiver, er altså fornøyd, tildels svært fornøyd, med rammene for veiledningen og selve veiledningen til fosterforeldrene ved Helgerud ressurscenter.

Har veiledningen vært nyttig? Har den noen effekt for de involverte partene?

Fosterforeldrene mener at veiledningen er nyttig. 97 prosent mener veiledningen har vært nyttig for fosterforeldrene, hvorav 67 prosent at den har vært til stor nytte. To av tre mener også at veiledningen har vært til nytte for barnet, selv om bare 16 prosent mener den har vært til stor nytte. Også barnevernet mener veiledningen har hatt effekt, både for fosterforeldrene og fosterbarnet, men også for dem selv i deres arbeid med fosterhjemmet. Svært god effekt har veiledningen særlig for fosterforeldrene (31 %). Generell positiv effekt hadde den nesten like mye for barneverntjenesten (84 %) som fosterforeldrene (83 %) og noe mindre for fosterbarna (62 %).

Det er tre områder der fosterforeldrene har hatt mest nytte av veiledningen. Tre av fem oppgir «hjelp til å mestre rollen som fosterforeldre» som et særlig viktig tema. Halvparten trenger dessuten «hjelp til å takle atferd og/eller psykiske og sosiale problemer hos barnet» og to av fem «hjelp til å fremme positiv utvikling for barnet». Årsaken til at de kom i kontakt med Helgerud ressurscenter første gang, var nettopp «behov for veiledning i rollen som fosterforeldre generelt» for halvparten, og «behov for veiledning spesielt på barnets atferd» for to av fem. Ellers var det særlig behov for veiledning i en vanskelig periode eller ved oppstart.

Nytte av veiledningen kommer også til uttrykk gjennom at det i en rekke familier har blitt tydeliggjort behov for andre tiltak gjennom veiledningen. Fosterforeldrene oppgir at dette er tilfelle for halvparten av familiene, barnevernet for 36 prosent av familiene. Tiltakene det dreier seg om er i hovedsak avlastning, utredning og psykologisk behandling av barnet og foreldretreningsprogrammer, men det kan også være andre tilbud som støttekontakt, tilrettelagt skoletilbud, økt økonomisk forsterkning, time-out, parterapi og miljøarbeider i hjemmet.

Veiledningen har altså hatt effekt både for fosterforeldrene, barneverntjenesten og fosterbarna, selv om det er fosterforeldrene tilbudet særlig er rettet mot. De får individuell veiledning tilpasset deres barn og deres situasjon, men også generell veiledning. Nyttens vises også gjennom at veiledningsforholdet har avdekket andre behov for tiltak i en stor andel fosterhjem, og den døgnåpne fasttelefonen er nyttig på den måten av den gir trygghet for fosterforeldrene, ved at de vet hvor de kan få hjelp til enhver tid ved akutte situasjoner. At så mange er fornøyd med tjenestene til tross for de store forskjellene i gruppen av fosterbarn og fosterhjemmene de er plassert i, samt ulikheter i hva slags tilbud de får av Helgerud, viser at senteret klarer å tilpasse tilbudet til den enkelte bruker. Sammen kommer barnevernet, fosterforeldrene og veilederne fram til en løsning som passer for familien.

Ikke bare positive erfaringer

Vi har sett at både barneverntjenesten og fosterforeldrene er fornøyd med veiledningen ved Helgerud og mener de har nytte av denne. Men enkelte (8 %) har også negative erfaringer i møtet med Helgerud. For en familie tok det over fem måneder fra barnevernet ba om veiledning til første kontakt. Et par mener det er for dårlig markedsføring av de ulike tilbudene som finnes – særlig vakttelefonen.

Det kan være et problem at man i akutte situasjoner møter veiledere som ikke kjenner saken, eller at det er vanskelig å få tak i veilederne i arbeidstiden pga. mye møtevirksomhet. Heller ikke alle har fått tilstrekkelig hjelp når de har kontaktet Helgerud i akutte situasjoner. Én mener også at det er for dårlig oppfølging om sommeren. Én annen at det var for lite fokus på biologiske barn og at Helgerud også burde bistå på andre områder som f.eks. skolen. Én familie forteller at Helgerud hadde lite å tilføre når det gjaldt deres problemer i forbindelse med fosterbarnets diagnose, og de syntes Helgerud burde ha hentet inn bistand utenfra. Flere av de som har kommet med disse negative erfaringene sier imidlertid at de likevel er fornøyd med andre deler av senterets tilbud. Men det finnes også de som har avbrutt veiledningen fordi den ikke ga ønsket effekt.

21 prosent har på oppfordring kommet med forslag til forbedringer. Mange av disse er svært fornøyd med tilbudet de har i dag. Disse gikk stort sett ut på at Helgerud burde utvide tilbudet på ulike måter, ha mer kontakt med andre instanser og informere/markedsføre tilbudet bedre.

Flere ytrer ønske om flere kurs og temadager (i tillegg til veiledningsgruppen) med temaer som «sorg», «forhold mellom fosterbarn og biologiske barn», «hvordan takle familieforholdene ved familieplassing», «Om å sette

grenser», «ADHD», «Tourette» og andre diagnoser. Det er også forslag om å opprette et forum på internett hvor fosterforeldre kan «chatte» og diskutere seg imellom, men også få veiledning og kommentarer av profesjonelle veiledere ved Helgerud. Personen som kommer med forslaget skriver at det finnes 2–3 slike steder i dag, «men med profesjonelle folk som dere som administratorer blir det seriøst».

Det var ellers et ønske om at kurs og veiledning kunne holdes på kveldstid og at veiledning oftere kunne foregå i hjemmene både fordi dette er praktisk for foreldrene, og fordi veilederne bør se barnet og familien i hjemmesituasjonen. En foreslår at noen av veiledningene burde kunne skje over telefon, for fosterforeldre som bor langt unna.

Det er også ønske om at Helgerud burde ha mer kontakt med det kommunale barnevernet, og hatt mer veiledning rettet også mot dem. Det blir også påpekt at de burde formidle kontakt med spesialister som PPT, BUP og psykolog, og i større grad enn nå samarbeide bedre med andre etater som barnehage, skole og SFO, delta i samarbeidsmøter og ansvarsgrupper.

Det er altså ting som kan forbedres, og ikke alle får et like godt tilpasset veiledningstilbud. Hovedkonklusjonen så langt vil likevel være at Helgerud tilbyr et godt veiledningstilbud til fosterhjem i Akershus, som først og fremst fosterforeldrene, men også barnevernet og fosterbarna har god nytte av.

4 Kvalitativ undersøkelse

I dette kapittelet presenteres resultatene fra intervjuene med ansatte i barnevernet og fosterforeldrene.

4.1 Kvalitativ metode: Intervjuene

Tidlig i prosessen hadde NOVAs forskere et møte med leder ved Helgerud ressurscenter og tre veiledere. Møtet ble gjennomført for å avklare uklarheter i spørreskjemaet og gjøre seg kjent med Helgeruds rutiner. Dessuten var det viktig å få tak i hvilke problemstillinger Helgeruds stab var spesielt interessert i å få belyst.

Fra fosterforeldrene ønskes blant annet følgende

- Er veiledningen nyttig og relevant for deres hverdag?
- Foretrekker de en eller to veiledere?
- Foretrekker de veiledning hjemme eller på Helgerud?
- Best tidspunkt for veiledning?

Fra barneverntjenesten var man spesielt interessert i deres oppfatninger om veiledningstjenesten som kan belyse

- behov for endringer
- tilfredshet med rammene

Intervjuguidene (vedlegg 5 og 6) ble utarbeidet på grunnlag av foreløpige analyser av det kvantitative materialet, samt ønsket om å belyse spesielle problemstillinger fra Helgeruds ressurscenter og Barne- og familiedepartementet. Det ble lagt vekt på å få tak i hvordan veiledningen oppleves både av fosterforeldrene og barneverntjenesten. Vi ønsket å se på om forholdet mellom fosterforeldre og barnevern ble endret når Helgerud var inne som veiledere og det var viktig å se på hvordan barneverntjenesten som oppdragsgiver oppfattet at Helgerud fylte sitt mandat. Fra fosterforeldrene ønsket vi å se på bakgrunn for å motta veiledning, karakteristika ved fosterbarnet og om det var andre tiltak inne enn veiledning. Det ble lagt stor vekt på å få tak i hvordan rammene for veiledningen fungerte og ble oppfattet både fra fosterforeldre og barneverntjenesten.

Kriterier for valg av barnevernkontorer

I grunnlaget for undersøkelsen var det foreslått at vi skulle gjøre intervjuer på fem barnevernkontor. For å få variasjon i utvalget, ble følgende kriterier lagt til grunn: Det skulle være variert kommunestørrelse, ut fra en tanke at store kommuner kunne tenkes å ha flere ressurser til å stå for veiledning selv. Vi ønsket å få variasjon i antall erfaringer med Helgerud, og variasjon i stabilitet på barnevernkontorene, for å se om slike ytre forhold også hadde betydning for bruken av Helgeruds tjenester. Det ble også lagt vekt på å få en geografisk spredning. Utvalget av kommuner ble foretatt på NOVA, og det ble tatt kontakt med barnevernleder i de aktuelle kommunene. Barnevernleder foreslo hvem i staben som skulle intervjues og intervjuene ble foretatt på barnevernkontoret. I en kommune var to saksbehandlere med på intervjuet, i de øvrige ble en saksbehandler intervjuet alene. I noen tilfeller hadde vedkommende drøftet forholdet til Helgerud med kolleger på forhånd, slik at hun kunne snakke på grunnlag av felles erfaringer. Alle informantene var kvinner.

Kriterier for utvalg av fosterforeldre

På samme måte som for barneverntjenestene ble det lagt vekt på variasjon i kommunestørrelse og geografisk spredning. Dessuten ville vi ha variasjon i tiden fosterhjemmet hadde fungert, og satt kriteriet på over/under to år. Vi ønsket fosterhjem til barn av forskjellig kjønn og aldersspredning, der barna ble gruppert i tre aldersgrupper: 0–5, 6–12, 13–18 år. Vi la vekt på å få både førstegangs fosterforeldre og fosterforeldre med flere erfaringer.

For at ikke Helgerud skulle ha innflytelse på utvalget av fosterhjem, gjorde vi utvalget på følgende måte: Helgerud lagde en anonym nummerert liste over fosterhjemmene de hadde i veiledning, der de overstående kriteriene gikk fram. På grunnlag av denne lista, plukket vi ut 20 fosterhjem med de rette variasjonene, og ba Helgerud sende ut brev til de aktuelle hjemmene. I brevet ble det informert om undersøkelsen, og fosterhjem som ønsket å delta ble bedt om å kontakte forskerne ved NOVA direkte. På grunnlag av det første brevet kom vi i kontakt med fem fosterhjem. Da vi syntes dette var litt lite, ble det sendt ut brev til ytterligere 20 fosterhjem. Dette resulterte i to nye informanthjem, slik at det ble gjort intervjuer i til sammen sju fosterhjem. Vår vurdering var at dette ga tilstrekkelig variasjon til å få belyst Helgeruds veiledningstjeneste. Alle intervjuer ble gjort i fosterhjemmene. Intervjuene ble tatt opp og transkribert i sin helhet.

Analysene av intervjuene ble foretatt hver for seg for barneverntjenestene og fosterforeldre. Alle intervjuene ble grundig lest og det ble foretatt tematiske grupperinger. Deretter ble intervjuene analysert i sin helhet og i forhold til tema som skulle belyses, i tråd med en hermeneutisk tilnærming der helhet og deler får belyse hverandre. Variasjoner, meninger og felles trekk ble klargjort, til det forelå tilstrekkelig grunnlag for evalueringen. Dataene er videre analysert mot en modell for veiledning i sosial arbeid (Kadushin 1985, Killen 1992).

4.2 Intervjuene med barneverntjenesten

Barneverntjenestens kontakt med fosterhjem

Når barneverntjenesten plasserer et barn i fosterhjem har de plikt til å følge opp plasseringen. Det lovpålagte kravet er mist fire besøk i året (Forskrift om fosterhjem §7), men i praksis blir det atskillig flere besøk når fosterhjemmet er nyetablert. Innholdet i disse besøkene er i følge saksbehandlerne svært variert. Saksbehandlerne er opptatt av at det kommer i gang en god tilknytningsprosess mellom fosterbarn og fosterforeldre, og dette blir ofte fokus for veiledningen de gir den første tiden. Forholdet til barnets biologiske familie er et tema som opptar de fleste fosterforeldre, og som de trenger en del hjelp med. Samtidig er det en rekke praktiske spørsmål som kommer opp og krever en avklaring. Saksbehandlerne opplever derfor nær kontakt med fosterhjemmene i starten, og fremhever betydningen av den forhåndskunnskap de sitter med om barn, biologisk familie og nærmiljø, for hvordan de kan veilede og samarbeide med fosterhjemmene.

Barneverntjenesten vurderer fortløpende fosterhjemsforholdets forløp og fungering. Dersom det er en uproblematisk plassering, der barnet slår seg raskt til ro, og det synes å være enkle relasjoner til familie og nærmiljø, trappes kontakten med fosterhjemmet gradvis ned mot to besøk i året. Det kan likevel være en del kontakt på telefon, og fosterhjem og saksbehandler møtes kanskje i forbindelse med samarbeidsmøter i skole eller barnehage.

Men forholdet kan også ha en annen karakter. Det kan oppstå store vansker i samspillet mellom fosterforeldre og barn som gjør at barneverntjenesten må inn med tett oppfølging av fosterhjemmet. En av saksbehandlerne erfarer at barna som tas under omsorg i økende grad har tatt skade av den omsorgssvikten de har vært utsatt for. Dette stiller økende krav til fosterhjemmene, og medfører et større behov for veiledning. Oppfølgingen av fosterhjem blir derfor stadig mer tidkrevende for barneverntjenesten. I

tillegg viser problemene seg ofte som svært komplekse, slik at saksbehandlerne opplever at den veiledningen de kan gi er utilstrekkelig. Dette er noe av bakgrunnen for at tilbudet fra Helgerud ressurscenter var svært velkomment da det ble etablert.

Konsekvenser av veiledningen for barneverntjenesten

Barneverntjenesten har sin hovedforpliktelse til barnet de har under omsorg. For å kunne følge opp barnet, og kontrollere at det har det bra, er det av stor betydning at barneverntjenesten har gode relasjoner til personene som omgir det. Relasjonene mellom barneverntjeneste og fosterforeldre er tvetydige relasjoner, der det er barneverntjenesten som har myndighet til å forvalte og utløse ressurser og ordninger som angår fosterhjemmet. Dette kan åpne for konflikter, spesielt knyttet til to områder; økonomi og samvær med biologiske foreldre. Fosterforeldrene befinner seg i et spenningsfelt mellom å være (erstatnings)foreldre, samtidig som de har et betalt oppdrag. Foreldreskap er kjennetegnet av blant annet følelser, tilknytning og heltidsinnsats uten annen kompensasjon enn barnets kjærlighet. Siden mange fosterforeldre begrunner sitt oppdrag ideologisk, som at de ønsker å gjøre noe godt for barn som trenger en ny start, vil foreldreskapet antakelig være i fokus ved etableringen av fosterhjemmet. Et betalt oppdrag har et annet utgangspunkt. Når man tar en jobb mot betaling, forventes det at arbeidet gir et bestemt resultat. For fosterforeldre kan imidlertid belønningen være beskjeden, fra begge vinkler. Ofte har fosterbarn omfattende vansker og oppgaven som fosterforeldre kan være betydelig mer krevende enn forventet. Da kan fokus skifte fra foreldreskap til ansettelsesforhold, der arbeid og lønn ikke står i forhold til hverandre, og fosterforeldrene krever høyere arbeidskompensasjon.

Samvær med biologiske foreldre blir ofte fastsatt som en del av omsorgsovertakelsen. Ikke sjelden er samværsfrekvensen satt som en midlertidig ordning som skal evalueres med jevne mellomrom. Mange fosterforeldre opplever at disse samværene griper forstyrrende inn i både eget familieliv og ikke minst i deres eget omsorgsarbeid for fosterbarnet. Her kan det oppstå motsetninger, der fosterforeldrene ønsker å minske samværene, mens biologiske foreldre kjemper for en utvidelse. I tillegg oppstår det ofte misforståelser rundt den praktiske gjennomføringen av samværene, til stor frustrasjon for fosterhjemmet. Barneverntjenesten kommer i en kryssild mellom motsetninger, og skal forvalte de pålagte ordningene, samtidig som de skal gjøre egne faglige vurderinger, og balansere og megle mellom motstridende interesser.

Til tross for tvetydigheter og konfliktområder, opplever saksbehandlerne som ble intervjuet, at de stort sett har godt forhold til «sine» fosterhjem. De legger imidlertid ikke skjul på at det kan oppstå konflikter og interessekonflikter. Barneverntjenesten blir både kilde til, og mottaker av fosterforeldrenes frustrasjoner. Likevel forteller de om stor åpenhet fra fosterforeldrene og at de som saksbehandlere representerer en trygghet for fosterforeldrene. På denne bakgrunn var det interessant å se om det oppsto endringer i forholdet mellom fosterhjem og barneverntjenesten når Helgerud kom inn som veiledere.

Dette kan ses langs en akse mellom nærhet og avstand. Før ekstern veiledning kommer i gang, er det barneverntjenesten som representerer hjelpeapparatet for fosterforeldrene. Til tross for tvetydigheter og frustrasjoner, er det hit de kan vende seg når det oppstår vansker for og med fosterbarnet. Gjennom denne kontakten er saksbehandler oppdatert på utviklingen, behov som er til stede, og hvilke følelser som rører seg i forholdet. Og det er i utgangspunktet saksbehandler som kan gjøre noe med dette i form av egen veiledning eller praktiske tiltak. Når Helgerud kommer inn som ekstern veileder, får fosterforeldrene en annen instans de kan drøfte sine vansker med. Riktignok jobber Helgerud på oppdrag av barneverntjenesten, og med hovedfokus på veiledningstema definert derfra. Men fosterforeldrene får sette sitt eget preg på veiledningskontrakten, og gjennom veiledningsprosessen utvikler det seg ofte tette relasjoner og en fortrolighet som andre ikke har innsyn i. På det praktiske planet vil fosterforeldrene få direkte råd om hvordan de skal håndtere sin rolle som fosterforeldre uten at barneverntjenesten har noen innflytelse på hvordan dette påvirker forholdene for fosterbarnet.

Flere av saksbehandlerne peker på at det er en betydelig avlastning for dem når Helgerud kommer inn med sin veiledning. Da kan de trekke seg noe tilbake fra fosterhjemmet med trygghet på at fosterforeldrene blir godt ivaretatt. Men så skilles vurderingene. Noen saksbehandlere sier kontakten med fosterhjemmet er uendret til tross for at Helgerud er kommet inn. Saksbehandler Fie forteller at det er fortsatt en åpen dialog, og veiledningen på Helgerud blir et tema under fosterhjemsbesøket på lik linje med de andre temaene som hører med til besøket. På den måten foretar saksbehandler en løpende vurdering av veiledningsforholdet sammen med fosterhjemmet, og nærheten opprettholdes. Ved motsatt pol er Bente. På den ene siden sier hun at veiledningen ikke fører til større avstand til fosterhjemmet, men hun peker likevel på at saksbehandlerne opplever seg på «sidelinja» i forhold til veiledningen og at de får mindre oversikt over hva det jobbes med. Hennes

oppgave som saksbehandler blir da redusert til å ta ansvar for de praktiske tingene knyttet til fosterhjemforholdet.

En måte å tolke dette på, er at Helgerud skummer fløten av forholdet gjennom sin veiledning. Det er veilederne som blir fosterforeldrenes fortrolige, deres anker i en ofte stormfull hverdag, og som derfor blir mot-takere av deres takknemlighet. Saksbehandlerne sitter igjen med de praktiske oppgavene, de som ofte gir grunnlag for frustrasjoner og konflikt. Dermed skulle en tenke at saksbehandlerne ville være noe reserverte til Helgerud og forsøke å holde igjen på veiledningen. Dette synes imidlertid ikke å være tilfelle. Alle saksbehandlerne uttrykker tilfredshet med at Helgeruds veiledningstilbud finnes, og alle benytter seg av det. Riktignok har de varierende erfaring med antall fosterhjem som har fått veiledning ved Helgerud, men etter at Helgerud ga tilbud til alle nye fosterhjem, har alle formidlet dette videre til sine fosterforeldre med anbefaling om å ta imot tilbudet.

Komplementære roller

På spørsmål om saksbehandlerne selv fungerer som veiledere overfor fosterforeldrene, svarer Inger:

Ja, men vi ønsker i utgangspunktet at det er noen andre som skal ta det. Vi tenker det er viktig at fosterforeldrene har noen andre enn oss. Og hvor de kan få si alt usensurert. Så de ikke må føle at de må fremstå som flinke.

Her ligger det en nøkkel til å forstå saksbehandlerens positive forhold til Helgerud. Siden saksbehandlerne faktisk er i en maktposisjon overfor fosterforeldrene, er det ikke ideelt at de også skal stå for veiledningen. Veiledningsrommet er et fortrolighetsrom, der en skal slippe å tenke på hva en sier, hvordan en sier det og hvilke konsekvenser det kan ha. Så er det veilederens oppgave å hjelpe til med sortering, bearbeiding og positive prosesser. Dersom saksbehandlerne skal stå for dette, vil de kunne komme i en rollekonflikt, da de hele tiden må vurdere hjemmets egnethet for oppgaven med det spesielle barnet. Og ikke minst, de må handle i forhold til sine vurderinger, hvis de finner at fosterhjemmets egnethet kan trekkes i tvil. Dessuten har barneverntjenesten forpliktelser i flere retninger. Det er ikke bare fosterforeldrene som skal følges opp. Barneverntjenesten skal ivareta barnet som selvstendig individ, og de skal også følge utviklingen til barnets foreldre (bv.loven § 4-16). Barneverntjenesten vil derfor aldri kunne ha ensidig fokus på fosterforeldrene og deres situasjon. De vil alltid være bundet av flere hensyn.

Nå går heller ikke en ekstern veileder som Helgerud fri fra vurderinger av fosterforeldrenes egnethet, men de har større slingringsmonn. De står heller ikke ansvarlig for barnet. Deres rolle er å hjelpe fosterforeldrene til å være tilstrekkelig gode, og her har de mulighet til å bruke tid. Når Helgerud kommer inn blir derfor barneverntjenestens kontakt med fosterhjemmene mer rettet mot praktiske ordninger og tilrettelegging, og saksbehandleren avviser at det kan ligge kime til konflikt, men beskriver det som et forhold der man utfyller hverandre.

Profesjonalitet

Saksbehandlerne i barnevernet er profesjonelle sosialarbeidere. Sosialt arbeid handler på individuelt plan om å endre vanskelige livsvilkår, og sette klient eller bruker selv i stand til å bedre sin livssituasjon. Sosialarbeideren skal altså ikke selv utføre alle ledd i prosessen, men legge til rette for at prosesser kommer i gang. Da er det også en del av det profesjonelle skjønnet, å se sin egen begrensning, og sette inn andre tiltak der det en selv rår over ikke er tilstrekkelig. Her er Adas refleksjoner over når det er på tide å trekke inn ekstern veileder:

Det har vel vært når vi har følt at vi har kommet til kort. Altså, når det har vært så store problemer at det måtte mye mer intensiv veiledning. Det er jo begrensa hva vi har tid til å sette av til det. Og hvis problemene blir for store (i fosterhjemmet), kan det være både på grunn av kompleksiteten i det og at man trenger veiledere som har spesiell kompetanse -.

Ada ser det som sin oppgave å veilede selv fra starten av et fosterhjem-forhold. Men hun gjør løpende vurderinger av hvor lenge det er forsvarlig, og når det er behov for høyere kompetanse. Fordi Helgeruds tilbud er utviklet for å styrke barneverntjenestens veiledningstilbud, er det hit de fleste søker. Det går imidlertid inn i det profesjonelle skjønnet å vurdere om det foreligger spesiell problematikk som gjør det aktuelt å henvise til andre hjelpetjenester.

Fokus for veiledningen ved Helgerud

Det er to veier til veiledning ved Helgerud. Nå får alle nye fosterhjem tilbudet ved oppstart, og de fleste fosterhjemmene takker ja til dette. For etablerte fosterhjem, er det utløsende for å søke veiledning at det oppstår spesielle vansker. Dette kan handle om en lang rekke problemer som kan samles i fem temaområder. For det første dreier det seg om *generelt samspill*

i fosterfamiliene. Fra en systemisk forståelse av familien, vil et nytt familie-medlem medføre en ubalanse i familiesystemet. Derfor vil samspillstemaet stå sentralt i de nye fosterhjemmene. Men også i de etablerte forholdene er samspill sentralt.

Det å være fosterforeldre, tenker jeg, det er en prosess. Så du vokser og utvikler deg med barnet eller ungdommen du har i huset. Og da er det viktig at du får veiledning i den prosessen.

Det skjer utvikling i alle familier som kan forrykke balansen, og ikke minst gjelder det der det er fosterbarn. Barn endrer seg med økende alder, og for fosterbarna kan dette gi både nye vansker og nye muligheter. Siden disse barna har en annen bakgrunn enn barn flest, og selve rollen som fosterbarn gir dem andre utfordringer når de skal finne ut av livet sitt, vil det være å forvente at de har en del sterke reaksjonsmønstre. Dette blir utfordrende for fosterforeldrene og samspillstemaet vil være stadig tilbakevendende for veiledningen.

Et annet viktig tema er der fosterbarnet viser *spesielle symptomer eller avvikende atferd*. Saksbehandlerne peker på at de opplever at barn som tas under omsorg får stadig tyngre bakgrunnsproblematikk. Dette gir helt klart store utfordringer for fosterhjemmene, og blir ofte utløsende for å søke veiledning. Det er ikke alltid vanskene hos barna er tilstrekkelig kjent før barnet plasseres. Da vil fosterhjemmet få en oppgave de ikke er forberedt på, og som kan utløse sterke reaksjoner og følelser. Derfor er *bearbeiding av fosterforeldrenes følelser* viktig. Det kan dreie seg om følelser overfor barnet, ambivalens eller skuffelse for at barnet ikke var slik man hadde sett for seg. Men ofte dreier det seg også om følelser fosterforeldrene vender mot seg selv. Som opplevelse av å komme til kort, ikke mestre den oppgaven de har tatt på seg eller utrygghet på om de får beholde barnet. Samtidig skal fosterforeldrene håndtere fosterbarnas emosjoner, og slike parallelle prosesser kan synliggjøres i veiledningen.

Eksternt er *forholdet til barnets biologiske familie* et forhold som går igjen i veiledningen. Det kan handle om konflikter, men også motsatt, hvordan fosterforeldrene kan ivareta barnets familie uten at det går ut over forholdene i fosterhjemmet, eller blir en ekstra belastning. Også *forholdet til barneverntjenesten* kan være et viktig tema. Flere av saksbehandlerne er åpne på at det kan oppstå vansker i dette forholdet, og at det kan være viktig å jobbe med i veiledning. Dermed åpner de også en annen funksjon veiledningen får. Den blir en kommunikasjonskanal mellom barneverntjeneste og fosterhjem, der det er vanskelig å nå fram i direkte kontakt.

Samarbeid barneverntjenesten og Helgerud

Når det inngås kontrakt mellom barneverntjenesten og Helgerud om veiledning av et fosterhjem, settes det alltid opp et tidspunkt for evaluering. Dette kan ligge fra tre til seks måneder fram i tid. Dette er den formelle arenaen for kontakt, men er langt fra den eneste. Intervjuene med saksbehandlerne viser at det eksisterer både en formell og en uformell samarbeidsstruktur. I tillegg til de avtalte evalueringene, omfatter den formelle strukturen ekstra samarbeidsmøter som kan avtales dersom det oppstår spesielle forhold i veiledningen som gjør det nødvendig å komme sammen for å justere avtalen eller ta opp spesielle problemer som kan ha oppstått. Her er alltid fosterforeldrene til stede.

Ved siden av dette, er det i mange saker en lang rekke uformelle kontakter mellom barnevernets saksbehandlere og veiledere fra Helgerud. Når de skal avtale et møte, skjer det ofte på telefon. I disse samtalene kan sider av veiledningsforholdet også blir drøftet. Selv om det oftest sammenkalles til møte dersom det oppstår spesielle vansker i tilknytning til veiledningsforholdet, hender det at saken bare drøftes på telefon. En saksbehandler beskriver situasjonen slik at et fosterhjem ringer og presenterer et spesielt problem som saksbehandleren ikke har noe umiddelbar løsning på. Hennes svar til fosterhjemmet er at dette vil hun drøfte både med sine kolleger i barneverntjenesten og med veilederne på Helgerud. Deretter vil hun kontakte fosterhjemmet med et svar. Da er fosterhjemmet informert om at det vil foregå en kontakt, de vet hva som skal drøftes og de vil få et svar tilbake. Men det hender også at det foregår telefondrøftinger mellom barneverntjenesten og Helgerud som ikke fosterforeldrene nødvendigvis er informert om. Det kan være saksbehandler som har behov for å vite hva som skjer i veiledningen, og det kan være Helgerud som har noe de ønsker å formidle til saksbehandler, eller de vil at barneverntjenesten skal se på de praktiske ordningene rundt fosterhjemmet. Som oftest gis det tilbakemelding til fosterforeldrene i etterkant av en slik kontakt, men det er ikke tematisert muntlig eller kontraktfestet at slike uformelle drøftinger kan foregå. En annen variant av dette, er der saksbehandler ringer Helgerud for selv å få veiledning rundt en familie de begge arbeider med. Disse praksisene er områder som krever avklaring i lys av regler om konfidensialitet og taushetsplikt.

Kontaktene defineres forskjellig og forekommer med forskjellig hyppighet. For enkelte saksbehandlere er de uformelle kontaktene viktige tilbakemeldinger som er med å avgjøre hvor tett kontakt de selv skal ha med fosterhjemmet. Når de får beskjed om at veiledningen går sin gang, og

fosterforeldrene er i utvikling, kan saksbehandleren tone ned sitt eget engasjement med trygghet for at fosterhjemmet er godt ivaretatt. I motsatt fall, må de selv trå sterkere til, med hyppigere møter og kontakt.

En av saksbehandlerne forteller om et intensivt samarbeidsforhold til Helgerud, med månedlige møter og hyppige telefondrøftinger mellom møtene. En annen saksbehandler har ingen kontakt utenom evalueringene. Hun ønsker seg tilbakemelding fra Helgerud iallfall en gang i perioden mellom oppstart og evaluering. Hun er usikker på om hun selv kan ringe Helgerud og spørre etter utviklingen. Hun ønsker dessuten å få til noen årlige møter mellom barneverntjenester fra forskjellige kommuner og Helgerud, for å dele erfaringer og drøfte generelle problemstillinger knyttet til fosterhjem og veiledning. Og mens de saksbehandlerne som har den hyppigste kontakten med Helgerud uttrykker en opplevelse av å være involvert i hele prosessen, kommer denne saksbehandleren på utsiden og mister litt av oversikten i saken.

Slik samarbeidspraksisen er i dag, synes den altså å være noe usystematisk og personavhengig.

Forventninger til Helgerud

Saksbehandlerne forventinger til veiledningen fra Helgerud kan samles i to dimensjoner:

Kompetanse og samarbeid

Når Helgeruds tilbud er blitt så godt mottatt av kommunene, har det en klar sammenheng med at Helgerud besitter en kompetanse kommunene selv ikke har, eller har for lite av. Denne kompetansen består av mange elementer, og saksbehandlerne beskriver hva de forventer innholdet skal være. Helgeruds veiledere bør være faglig oppdatert, og ha et vidt metodisk register å spille på, slik at de kan målrette veiledningen mot de enkelte fosterforeldrenes behov. Da forventes det at veiledningsprosessen kommer raskt i gang og kan gå i dybden av de aktuelle problemstillingene. De forventer at veiledningen har et tydelig innhold eller tema, som gjør det mulig å evaluere resultatet.

En kompetent veiledning betyr også at det er veileder som har kontroll over rammene for veiledningsprosessen. Veiledningen bør være stabil, ha en forpliktende form, og gjerne utfordre fosterforeldrene med oppgaver og krav. Enkelte saksbehandlere ønsker barna mer inkludert i veiledningen, og påpeker behov for å veilede «i kontekst». Det vil si, direkte i fosterhjemmet ut fra en begrunnelse at noen fosterforeldre trenger en direkte demonstrasjon av hvordan ting kan gjøres, for at de skal ha full nytte av veiledningen.

Bruk av psykolog trekkes fram av flere saksbehandlere. De fleste kjenner til at psykologen primært arbeider gjennom de andre veilederne, men har kjennskap til at han også er direkte involvert i enkelte veiledninger. Psykologkompetansen er etterspurt, og det er ønske om å få denne mer direkte inn i de enkelte familiene. Dette gjelder spesielt i saker der fosterbarnet har spesielle behov eller diagnose.

Den andre forventningsdimensjonen er samarbeid med barneverntjenesten som oppdragsgiver. I første omgang betyr det at Helgerud må være lojal mot oppdraget de har fått. Flere forventer en tettere kontakt. Dette er viktig for at Helgerud skal kunne fange opp endringer og melde disse tilbake til barneverntjenesten. Det forventes også at det skal være rom for barneverntjenestens vurderinger når veiledningsforholdet drøftes. En saksbehandler tar dessuten opp at hun forventer at veiledningen skal føre til at fosterhjemmenes frustrasjoner overfor barneverntjenesten dempes.

Kvalitet på Helgeruds arbeid – svar på forventningene

De seks saksbehandlerne som ble intervjuet gir alle uttrykk for at de er fornøyd med tilbudet fra Helgerud, og de har tillit til at det blir gjort en god faglig jobb. Selv om noen tar visse reserverasjoner, er dette oftest knyttet til enkelterfaringer og det som blir benevnt som begynnervansker. De forteller også om gode tilbakemeldinger fra fosterforeldrene. Som når det gjaldt forventningene til Helgerud, er kompetansen veilederne innehar en viktig kvalitet for arbeidet. Saksbehandlerne anerkjenner at veilederne på Helgerud innehar en kompetanse de selv ikke besitter. Dette går primært på den formelle siden av kompetansebegrepet. Veilederne har formell veilederkompetanse, erfaring og opplæring i metoder som ligger utenfor det saksbehandlerne i barneverntjenesten til vanlig innehar.

Det er imidlertid Helgerud som ressurscenter som besitter en stor samlet kompetanse, ikke den enkelte veileder. Dette betyr at tilbudet til de enkelte fosterforeldrene kan variere. På sitt beste beskriver saksbehandlerne at veiledningen blir skreddersydd til det enkelte fosterforeldrepar etter deres behov og foreldrestil. Mens noen fosterforeldre utnytter samtalen best, kan andre få veiledning i form av modell-læring. Det kan bety at veilederen kommer til fosterhjemmet, og kan ta episoder med fosterbarnet på stedet, ved å vise alternative måter å møte barnet på. Variasjonen kan også vise seg ved at hvis en metode ikke fører til ønsket resultat, er det mulig å endre tilnærming. Saksbehandlerne forteller at Helgerud er villige til å prøve ut nye ting og at de viser entusiasme for oppdraget til tross for at det ofte foreligger et vanskelig utgangspunkt.

PMTO og Marthe Meo er internasjonalt anerkjente veiledningsmetoder som krever spesiell opplæring og sertifisering. Helgerud har veiledere med slik kompetanse, og kan benytte disse metodene etter behov. Her har imidlertid saksbehandlerne varierte erfaringer. Mens noen har erfart at det i spesielt vanskelige saker blir satt inn PMTO-veileder, opplever andre at denne veiledningstilnærmingen bare er tilgjengelig i et eget prosjekt, og må søkes om spesielt. Her er det behov for oppklaring.

I tillegg til den formelle kompetansen, er tidsressursen en kompetanse som trekkes fram i favør av Helgerud. Forutsatt at veiledningsavdelingen er dimensjonert i forhold til behovet, vil veilederne kunne ivareta veiledningen med en regelmessighet som er umulig å oppnå for saksbehandlerne. Dersom en ser veiledning som en utviklingsprosess, vil denne regelmessigheten være svært viktig for prosessens gang. Lange og uregelmessige intervaller mellom veiledningstimene vil kunne skape brudd i prosessen, og gjøre det vanskelig å bygge opp en varig kompetanse hos fosterforeldrene i tråd med Helgeruds formulerte målsetting. En saksbehandler er inne på dette når hun peker på betydningen av å holde Helgeruds veiledningsenhet atskilt fra rekrutteringsavdelingen. Ved stort press på rekrutteringsavdelingen har hun erfart at noen av veilederne overføres dit, slik at kapasiteten på veiledning reduseres.

Med sin todelte struktur, kan en definere Helgerud ressurscenter til å inneha to typer funksjoner, en administrativ og en utøvende. Rekrutteringsavdelingen representerer den administrative, med rekruttering og tilrettelegging for fosterhjems plassering. Veiledningsavdelingen kan defineres som den utøvende, der arbeidsprosessen foregår i møtet mellom veileder og veiledet. Dersom presset på den administrative funksjonen i en organisasjon blir tilstrekkelig stort, er det ikke uvanlig at den utøvende praksis blir redusert tilsvarende. Ved Helgerud har det skjedd ved å overføre to stillinger midlertidig fra veiledning til rekrutteringsavdeling³². Dette medfører bekymring fra overnevnte saksbehandler, med ønske om at funksjonene holdes klart atskilt.

Effekt er et annet mål saksbehandlerne bruker for å definere kvaliteten ved Helgeruds veiledningstilbud. Effekt er ikke målbart i eksakte mål, men basert på saksbehandlernes utsagn, kan effekten vurderes i tre dimensjoner: for fosterforeldrene, for fosterbarnet og for saksbehandlerne.

Da Helgerud etablerte sitt veiledningstilbud, var et hovedsiktemål å forebygge utilsiktede flyttinger av fosterbarnet. Målgruppen for veiledningen var «fosterforeldre som vurderes å ha *særlig behov for bistand* for å

³² Årsmelding 2005.

lykkes i sin omsorgsoppgave. I 2005 gikk tilbudet også ut til alle *nyetablerte fosterforeldre* om veiledning det første året. Saksbehandlerne er entydige i at tilbudet til de nyetablerte er et svært positivt supplement til den øvrige veiledningen. Ada formulerer seg på følgende måte:

Jeg har jo litt erfaring med en del fosterhjem. De skal jo klare seg, så de ber altfor sent om hjelp. (-) Og derfor tenker jeg sånn, når Helgerud tilbyr alle nye fosterhjem veiledning, er det veldig lurt. For da er det liksom akseptert. Da er man ny som fosterhjem og da er det greit at man kan ta imot veiledning. Men etterhvert kan det bli litt prestisje på at man skal da klare dette selv. Og da kan det være verre. Og nettopp da, hvis de kjenner det tilbudet fra før, så er det kanskje lettere å be om det ved en senere anledning også.

Adas erfaring er at åpenheten er størst den første tiden som fosterforeldre. Da er en ny i rollen, har mange spørsmål og det er mye som er usikkert og skal finne sin form. Behovet for kontakt med barneverntjenesten er stort, og veiledningen kommer inn som en ekstra trygghet, for støtte, bekreftelse og korrigerende. Ut fra en forståelse at den første tiden i fosterhjemmet vil ha avgjørende betydning for hvordan forløpet videre blir, vil veiledning første år svare på Helgeruds hovedsiktemål om å forebygge utilsikta flyttinger. Dersom veiledningen kan bidra til at overgangen til et nytt hjem blir enklere for barnet, vil det gjøre at tilknytningsprosessen mellom fosterbarn og fosterforeldre kommer raskere i gang. Dessuten, når fosterforeldrene lærer flere måter å håndtere sitt fosterforeldreskap på, vil det kunne forebygge en del problemer i det videre forløpet. En god start antas å være en forutsetning for å lykkes.

Når saksbehandlerne uttaler seg om effekt av veiledningen for fosterforeldrene, er det tydelig å se parallellene til veiledningsfunksjoner i sosialt arbeid. Her er det tradisjon å definere tre funksjoner, hjelpende, pedagogisk og administrativ (Kadushin 1985, Killén 1998). I denne sammenhengen kan vi se bort fra den administrative funksjonen, men saksbehandlerne definerer veiledningen inn i en pedagogisk og en hjelpende funksjon. Veiledningens hjelpende funksjon er å ivareta og arbeide med de følelsene arbeidet utløser. Ved å få mulighet til å sette ord på følelser og reaksjoner, kan den som blir veiledet få hjelp til å stå i arbeidet, bære barnets reaksjoner og få støtte til å finne fram de ressurser en har i kraft av egen livserfaring (Killén 1998). Gjennom parallelle prosesser blir relasjonene mellom veileder og veiledet en viktig modell for hvordan fosterforeldrene kan møte fosterbarnet (ibid). Vi finner igjen begrepene fra veiledningsteorien når saksbehandlerne beskriver hvordan veilederne fra Helgerud støtter og bygger opp tillit og trygghet hos

fosterforeldrene. De beskriver videre hvordan veilederne har en container-funksjon der fosterforeldrene får tømme seg, lufte sine frustrasjoner og der de kan prøve ut sine tanker og ideer i en aksepterende atmosfære.

Veiledningens pedagogiske funksjon er tydelig i den forstand at fosterforeldrene er i en læreprosess. Som foreldre for eventuelle egne barn, har de med seg et foreldrerepertoar fra samhandling med egne barn og via erfaringer de har gjort gjennom livet. Det er ikke sikkert at dette treffer og er de mest hensiktsmessige måtene å møte fosterbarn på. I veiledningen lærer de hvordan de skal håndtere dette spesielle barnet, møte det på andre måter enn det de har i sitt tradisjonelle erfaringsgrunnlag. Ved å lære og å prøve ut andre tilnæringer til fosterbarnet, utvikler de sin kompetanse, og den profesjonelle siden av fosterforeldreskapet understrekes. Ved å bruke ord som at fosterforeldrene blir «flinkere» og at noen lærer seg «å sette ord på» det de opplever, synes det som saksbehandlerne ser en utvikling mot at fosterforeldrene opptrer som likverdige samarbeidspartnere i det profesjonelle hjelpesystemet.

På spørsmål om hvilken effekt veiledningen har for barna, blir svarene mer utydelige. Likevel mener flere av saksbehandlerne at de ser at barna får en bedre utvikling. Der det er satt i gang veiledning fra starten av fosterhjemsoffholdet, forventes det at dette har en effekt som gjør at relasjonen mellom fosterbarn og fosterforeldre kommer raskere inn i et positivt spor enn om fosterforeldrene ikke har den støtten veiledningen betyr. Når fosterforeldrene får hjelp til å forstå barnet og dets reaksjoner, vil det også bli lettere for barnet å slå seg til ro. Det blir mindre mas og roligere forhold. Over tid tenker saksbehandlerne at dette kan forebygge problemer og skape bedre utviklingsmuligheter for barnet.

Når veiledning er iverksatt som reaksjon på et problem som er oppstått i fosterhjemmet, vil forholdene være noe annerledes. Her har saksbehandlerne varierende erfaringer. Likevel sier flere at de har sett god effekt for barnet, men de har også erfaringer for fosterhjemforhold som blir oppløst til tross for veiledningen. Dette blir forklart på flere måter. Det kan være barnets vansker som er av en slik alvorlig karakter at det likevel ikke var mulig å gjøre noe. Veiledningen kan ha kommet for sent i gang, eller fosterforeldrene har ikke vært tilstrekkelig mottakelige for veiledningen. Bare i noen få tilfeller tillegges Helgerud ansvar.

Også for saksbehandlerne har veiledningen ved Helgerud en positiv effekt, både direkte og indirekte. Når Helgerud er inne som veiledere i et fosterhjem, beskrives dette som en kvalitetssikring av fosterhjemmet. Da kan Helgerud fange opp viktige endringer i fosterhjemforholdet som de kan

melde tilbake til saksbehandler og bidra til at forholdene blir vurdert og tiltak iverksatt om nødvendig. Saksbehandlerne får nye drøftingspartnere som ser fosterhjemmet fra en annen vinkel, og på sin side kan bidra til en bedre forståelse mellom partene i saken. Gjennom samarbeid og drøftinger med veilederne fra Helgerud, utvider også saksbehandlerne sin kompetanse. En saksbehandler sier direkte at hun søker veiledning når hun tar en telefon til Helgerud for å drøfte en vanskelig sak.

Til tross for den overveiende positive holdningen til Helgerud, kommer det kritikk på enkelte områder. Ikke alle saker faller positivt ut, og når saksbehandlerne gir sine beskrivelser av disse, synes bakgrunnen ofte å finnes i de forskjellige ståstedene til saksbehandlere og veiledere. Til tross for at oppdraget kommer fra barneverntjenesten, og det har vært holdt kontraktsmøte, kan det ligge tvetydigheter i bestillingen som blir fortolket forskjellig av saksbehandler og veileder. Dette kan påvirke veiledningen i en retning saksbehandler ikke har forventet. Det synes som saksbehandler i enkelte tilfeller ønsker vekt på den pedagogiske veiledningsfunksjonen som kan gi et tydelig resultat, mens veilederen i større grad ivaretar hjelpefunksjonen, der prosess er det viktigste. Denne forskjellen i vektlegging kan også være en grunn til at saksbehandler kan oppleve at Helgeruds veiledere ikke alltid synes å fange hva saksbehandlers kritikk består i når uenigheten kommer opp.

I kontakt med ledelsen ved Helgerud ressurscenter kommer det fram at noen få kommuner i Akershus bruker veiledningstilbudet lite. En rask telefonrunde til barneverntjenesten i noen av disse kommunene, viser at dette er knyttet til at de har få fosterhjemsplasserte barn. De fosterhjemmene de har, har vart lenge, er godt etablerte og fungerer uten større vansker. Det synes altså å være pragmatiske grunner til lite bruk av Helgeruds tilbud.

4.3 Intervjuene med fosterforeldrene

Kjennetegn ved informantene

Det ble gjort intervjuer i sju fosterhjem. Bortsett fra i et hjem, var plasseringen første fosterhjemserfaring. Plasseringstiden lå mellom ett og tre år. I ett av hjemmene var fosterbarnet flyttet tilbake til mor. Fire av hjemmene hadde erfaring som besøks-/avlastningshjem før de tok imot fosterbarnet.

Fire av fosterbarna var jenter og tre gutter. Barna hadde en aldersspredning fra fire til femten år. I tre av hjemmene var fosterbarnet eneste barn, i de andre familiene var det «fostersøsken».

Ett av barna er i fosterhjem i sin hjemkommune. De øvrige har flyttet lenger. Omsorgskommunene var av forskjellig størrelse, men dette synes ikke å ha betydning for barneverntjenestens oppfølging av fosterhjemmet. Tre av barna hadde en kjent diagnose eller tilleggsproblematikk da de kom i fosterhjemmet, men i løpet av tiden i fosterhjemmet, har spesialisthelse-tjeneste og/eller PPT vært involvert i fem av barna.

Fem fosterhjem har gått Pride-kurs. Fire fosterhjem har hatt tilbud om veiledning fra Helgerud fra de ble etablert som fosterhjem³³. For de tre øvrige fosterhjemmene kom veiledning i gang i tilknytning til spesielle problemer. Tre av fosterhjemmene er forsterket.

Fosterforeldrenes kontakt med barneverntjenesten

I tråd med forskriftene er det tett kontakt mellom fosterforeldre og barneverntjeneste ved etableringen av et fosterhjem. Det er mye usikkerhet og mange praktiske forhold som skal på plass. Denne første tiden får også fosterforeldrene veiledning fra saksbehandler, og i de fleste tilfeller er dette et positivt forhold. Når Helgerud kommer inn som veiledere på et tidlig tidspunkt fungerer Helgerud som drøftingspartner på mange områder som fosterforeldrene ellers ville hatt kontakt med sin saksbehandler om. Dette kan dreie seg om tema som barnets reaksjon på flyttingen, hvordan kontakten skal etableres, de som ikke har barn fra før ønsker hjelp med sin foreldrerolle osv. Men også tema som forhold til biologiske foreldre tas ofte opp. I denne prosessen ser det ut til at saksbehandleren blir en fjernere person for fosterforeldrene. For noen synes det også som det oppstår et kontaktmessig brudd. Helgerud representerer en positiv støtte, mens saksbehandleren får en mer tvetydig rolle. Noen av fosterforeldrene forklarer dette med at barneverntjenesten «har jo så mange å ta hensyn til».

I svarene fra saksbehandlerne kom det fram at det var en trygghet at Helgerud var inne og ivaretok fosterhjemmene. Dette kan medføre at oppfølgingen av fosterhjemmene blir mer sporadisk enn loven strengt tatt forutsetter. Det er ikke ukjent at barneverntjenesten ikke makter å følge opp tilstrekkelig (Young 1999). Hvis kontakten mellom fosterforeldre og saksbehandlere reduseres til kontakt hver gang det oppstår spesielle problemer, vil det påvirke kvaliteten ved kontakten.

³³ Praktiske grunner kan ha gjort at det likevel gikk noen måneder før veiledningen var i gang.

Veien inn i fosterhjemstjenesten

Veien til å bli fosterforeldre varierte hos informantene, fra de som hadde tenkt dette som en mulighet i mange år, til andre som spontant svarte på en kampanje. Det som likevel var felles, er det altruistiske motivet, en kjent posisjon fra både norsk og internasjonal fosterhjemsomsorg (Ulvik 2005). «Barn er et felles ansvar», «vi vet det er behov», eller «vi ønsker å hjelpe barn», er utsagn som begrunner hvorfor fosterforeldrene i første omgang reflekterte å ta på seg denne oppgaven. I tillegg til hjelpemotivet, begrunner flere valget som et overskuddsforetak. Tid, råd, ressurser og muligheter virker sammen med hjelpemotivet og gjør at valget blir tatt. Og slik norsk fosterhjemsomsorg er organisert, går veien til fosterforeldreskap oftest gjennom opplæringsprogrammet Pride. Fem av de sju fosterhjemmene som lot seg intervjuet har vært gjennom Pride-kurs.

En evaluering av Pride fra 2004, viste at fosterforeldrene opplevde godt utbytte av kurset (Sundt 2004). Denne vurderingen sammenfaller med inntrykket i våre intervjuer. Flere av fosterforeldrene var usikre på om de ønsket å bli fosterforeldre da de begynte på kurset, men forteller at Pride-kurset fremmet motivasjon og lyst til å ta på seg en slik krevende oppgave. Dette skjer til tross for at kurset legger vekt på å vise kompleksiteten i oppgaven som fosterforeldre. En fosterfar beskriver det med et humoristisk glimt, som «svartmaling i ti kvelder». Han er svært fornøyd med veiledningen han får ved Helgerud, men er tydelig på at det var gjennom Pride-kurset han fikk de største utfordringene, og dermed utviklet seg mest som person.

En annen side av Prideopplæringen som flere fosterforeldre tar opp betydningen av, er at de får vite hvilke rettigheter de har som fosterforeldre, og hva de kan kreve fra barneverntjenesten. De lærer også opp i å være del av et team rundt barnet, noe som har betydning for hvordan de ser på seg selv i rollen som fosterforeldre. Denne rollen kan i utgangspunktet oppleves som utydelig. Tradisjonelt har vekten ligget på at fosterforeldrerollen skulle være så nært vanlig foreldreskap som mulig. Den økende problemtyngden hos barn som tas under omsorg av barnevernet, viser imidlertid behov for en utvikling mot at fosterforeldre også kommer i en form for behandlerposisjon i forhold til fosterbarna (Bunkholdt 2004). Når Prideopplæringen så sterkt vektlegger fosterforeldrene som del av teamet rundt barna, er det den profesjonelle delen av fosterforeldreskapet som understrekes. Dette får betydning for hvordan fosterforeldrene ser på sin egen rolle, og det får betydning for hvilke type kontakt og oppfølging de forventer. Derfor har

også flere av fosterforeldrene selv bedt barneverntjenesten om at veiledning fra Helgerud blir iverksatt ved starten av fosterhjemsarrangementet.

Opplevelse av Helgerud ressurscenter

Som det tydelig kommer fram i spørreundersøkelsen, er fosterforeldrene med få unntak svært fornøyd med veiledningen de har hatt fra Helgerud. Det samme inntrykket sitter vi igjen med etter de kvalitative intervjuene. Utsagn som «nesegrus beundring», «gull verd» eller «uvurderlig hjelp» satt løst hos fosterforeldrene. Men litt malurt var det i begeret. «Vi kommer ikke videre» og «bortkastet tid» er også gyldige opplevelser det er viktig å se nærmere på. De viktige spørsmålene blir da:

Hva er det ved veiledningen ved Helgerud ressurscenter som gjør den så vellykket?

Hva er de svake sidene når veiledningen ikke treffer?

Kontrakt

Alle veiledningsforholdene starter med et kontraktsmøte som kommer i stand etter at barneverntjenesten har sendt sin henvisning eller bestilling. I denne bestillingen har barneverntjenesten beskrevet noen tema de ønsker veiledningen skal ha som fokus.

Vanligvis er dette skrevet i samarbeid med fosterforeldrene, og disse har gjerne selv kommet opp med hvor deres behov ligger. I enkelte tilfeller, for helt ferske fosterforeldre, kan det være vanskelig å definere tema ved starten av et fosterhjemsforhold, og da blir tematiseringen ofte overlatt til saksbehandler. Når bestilling er formulert og kommet inn til Helgerud, møtes barneverntjenesten, fosterforeldre og veiledere til kontraktsmøte.

Fosterforeldrene er samstemte i at de ble lyttet til på kontraktsmøtet. De kunne definere problemstillinger ut fra egne ønsker og behov, og hadde en klar opplevelse av at de hadde innflytelse på hva veiledningen skulle dreie seg om. I så måte har både Helgerud og barneverntjenesten en klar brukerprofil. De fosterforeldrene som fikk veiledning fra starten av, erfarte likevel at det kunne være vanskelig både å definere tema og forventninger. De beskrev en sirkulær utvikling av veiledningsforholdet der de startet med tema som var formulert av saksbehandler, men etter hvert som de fikk egne erfaringer, fylte de inn med egne tema, for så å komme tilbake til grunn-temaene og bygge ut disse.

Evaluering

Evalueringsmøtene var i større grad fosterforeldrenes møter, enn kontraktsmøtene. De samme partene var til stede, men her kunne fosterforeldrene være en likeverdig partner. Det var deres erfaringer som var i fokus og man kunne drøfte på like fot utbyttet av veiledningen. De fleste hadde en evaluering ved halvgått løp. Her ble det drøftet om veiledningen skulle fortsette i samme spor, eller om det skulle gjøres endringer i tematikk eller veiledningsmetoder. Etter avtalt veiledningsperiode løp ut, var det en evaluering der det ble tatt stilling til om veiledningen skulle videreføres eller avsluttes. For noen var dette et avslutningspunkt. De opplevde at de var kommet så langt som de kunne i veiledningen, og videre kontakt ville mest bli gjentakelser av gamle tema. Til tross for at flere av veiledningene ble avsluttet med denne evalueringen, var dette i mange tilfeller en åpen slutt. De aller fleste fikk tilbud om å opprettholde en telefonkontakt, ved at de kunne ringe hvis det oppsto spesielle behov. Døgntelefonen sto også som et åpent tilbud. Dette ble opplevd som en stor trygghet, selv om få sa de hadde brukt denne muligheten.

Tema og prosess

Tematisk ble det en viss forskjell på om fosterforeldrene hadde startveiledning, eller om veiledningen var kommet i gang som svar på et spesielt behov eller problem. For fosterforeldre som ikke hadde egne barn, var den første tiden preget av tema i tilknytning til å være nybegynnere som foreldre, barneoppdragelse, samtale med barn, og hverdagsliv i en ny sammenheng. Felles for alle var fokus på samspill, barnets reaksjoner på flytting, fosterforeldrenes egne reaksjoner og foreldrestil. Forhold til og samvær med biologisk familie var stort sett alltid en del av veiledningen. Etter hvert som fosterhjemforholdet utviklet seg, kunne fosterforeldrene bringe stadig flere egne tema og refleksjoner inn i veiledningen.

Når veiledningen kommer i stand som svar på et konkret problem er utgangspunktet et annet. Da har fosterforeldrene et klart behov som de forventer veiledningen skal svare på. De vanligste temaene som blir nevnt her, er vansker knyttet til barns diagnoser, atferdsvansker, tenåringsproblematikk, og igjen forhold til biologisk familie. Jo mer konkret problemet fosterforeldrene opplever er, jo større krav stilles det til innholdet i veiledningen. I tillegg er også fosterforeldrene forskjellige. De har varierende erfaring, varierende kompetanse og det er variasjon i hvordan de definerer sin rolle. Alt dette vil ha betydning for hvordan veiledningstilbudet utformes.

Veiledningen

Det hadde vært forferdelig hvis jeg ikke hadde fått det tilbudet. Da vet jeg faktisk ikke hvem jeg skulle snakket med. Det er greit nok at du har venner og familie og sånne ting, men det kan ikke sammenlignes med det de har gjort for meg. Det er ikke sikkert jeg hadde tenkt over det hvis jeg ikke hadde fått det tilbudet, men i ettertid så må jeg si at jeg tror ikke jeg hadde klart meg uten.

(Fostermor med ett års veiledning fra Helgerud)

I faglitteraturen beskrives det mange former for veiledning. Felles er at veilederen har kunnskap på et område som den veiledete trenger å få del i, for å utvikle sin kompetanse og ferdigheter. Spesielt i praksisfag er det nødvendig å ha en opplæringsform som fanger inn problemstillinger og dilemmaer en møter i det praktiske felt, i tillegg til den teoretiske opplæringen. I tillegg til den faglige veiledningen, er det utviklet flere foreldreveiledningsprogram. På midten av 1990-tallet ble det fra BFD initiert et stort program som ble formidlet gjennom det kommunale hjelpeapparatet, for å gi en generell støtte til foreldre i deres omsorgsoppgaver. Seinere har vi fått mer målretta program som de evidensbaserte PMT- og Webster-Stratton-programmene, som er tatt mye i bruk i barnevern og barne- og ungdomspsykiatri.

Veiledningen på Helgerud kan oppfattes å ligge i et skjæringspunkt mellom en faglig veiledning og foreldreveiledning. Dette harmonerer med den todelte rollen som fostreforeldre har. Det finnes flere tradisjoner i faglig veiledning, men med Helgeruds forankring i sosialt arbeid, er det naturlig å ta denne fagtradisjonen som utgangspunkt for å vurdere veiledningen som gis. Innen sosialt arbeid har en tradisjonelt skilt mellom tre funksjoner i veiledning; den administrative funksjon, den støttende eller hjelpende og den pedagogiske funksjon (Kadushin 1985). Den administrative funksjon er primært knyttet til funksjoner på en arbeidsplass, men i denne sammenhengen, kan en forstå veiledningen som barneverntjenesten gir fosterforeldre den første tiden som en type administrativ veiledning. Da skal fosterforeldrene finne sin plass i hjelpesystemet rundt fosterbarnet, og føres inn i alle de formelle og administrative funksjoner som de vil få tilknytning til som fosterforeldre. Veiledningen ved Helgerud vil i mindre grad ha preg av dette. Det er den støttende og den pedagogiske funksjon som er Helgeruds hovedfunksjon, slik det kan gjenfinnes i deres definerte formål for veiledningen:

å hjelpe fosterforeldre med å integrere faglige kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de har utviklet sin kompetanse i forhold til de kravene arbeidet som fosterforeldre innebærer.

I 1974 gjorde Killén en undersøkelse av veiledningsprosessen i sosialt arbeid, der hun blant annet så på veilederens funksjoner og teknikker (Killén Heap 1974/Killén 1992). Hun definerte de vesentligste kategorier av veiledningsteknikk i tre grupper:

Teknikker som sikter på å redusere usikkerhet

- Positive kommentarer om den veiledetes egenskaper
- Formidling av forståelse av den veiledetes situasjon og reaksjoner
- Formidling av interesse og oppmuntring

Teknikker som sikter på å utvikle forståelse og ferdigheter

- Direkte formidling av kunnskaper, antakelser og meninger
- Utforskende spørsmål og kommentarer som utforsker reaksjoner, observasjoner, erfaringer og viten
- Spørsmål og kommentarer som stimulerer til reflekterende tenkning

Direkte påvirkning av den veiledetes handling

- Instruks
- Forslag

Sammenholdt med skillet mellom støttende og pedagogisk veiledning, vil jeg bruke de tre gruppene av veiledningsteknikker til å forstå hvordan fosterforeldrene oppfatter veiledningen fra Helgerud.

Som i all annen læring, vil det være av betydning at det oppstår gode relasjoner mellom veileder og veiledet. Fosterforeldrene beskriver forholdet til sine veiledere i termer som trivelige folk, positive og riktig kjemi. Kontraktsmøtet kan være en nøkkel her. Selv om flere av fosterforeldrene er nye og urutinerte, opplever de at det de sier blir tatt på alvor, og når veiledningen starter opp, er det fosterforeldrene har brakt inn pregende for prosessen. Fosterforeldrene kommer til veiledningen med stor variasjon i kompetanse, både formell og reell. Det er et spenn i utdanningsbakgrunn fra minimal formell utdanning, til utdanningsnivå som ligger over veiledernes. Det er også variasjon i erfaring med barn. Til tross for dette, ser det ut til at Helgeruds veiledningstilbud treffer de aller fleste. Når fosterforeldrene beskriver den veiledningen de har fått, legger beskrivelsene seg inn i et mønster som passer med veiledningens støttende og pedagogiske funksjon.

Støttende veiledning

Uansett om man har tidligere erfaring eller kompetanse på arbeid med barn, byr et fosterforeldreskap på nye og ukjente utfordringer. Fosterforeldrene får et barn i huset som de bare overflatiske kjenner bakgrunnen til. Barn vil ha reaksjoner på flyttingen, men hvilke utslag reaksjonen gir seg, og når den kommer, kan de ikke vite. Mange av barna har spesielle vansker, eller utvikler symptomer som kan knyttes til deres spesielle bakgrunn. Sammen med barnet, får fosterforeldrene oftest en hel slekt å forholde seg til. I tillegg blir hjemmet invadert av offentligheten ved barnevernets saksbehandlere, tilsynsfører og andre deler av hjelpeapparatet som ofte vil være koblet inn. Fosterforeldrene beskriver hvordan alle disse forholdene kan gripe inn i hverandre og skape både usikkerhet og utmattelse på oppgaven.

Enten fosterforeldrene får startveiledning eller veiledningen er kommet i stand i tilknytning til spesielle problemer, er den støtten de får fra Helgerud svært viktig.

Reidun og Rolf er fosterforeldre for en gutt på 9 år. De har et godt forhold til guttens slekt som de forsøker å inkludere så mye som mulig i fostersønnens liv. De samarbeider godt med barnevernets saksbehandlere, og det øvrige hjelpeapparatet rundt gutten. Likevel er det ikke et strømlinjeformet dagligliv. Fostersønnen trenger tett oppfølging og tiltakene rundt han krever mye tid og omtanke. Reidun og Rolf har hatt kontakt med Helgerud gjennom flere år og sier:

Helgerud var jo der, og vi fikk støtte hele veien. Det var viktig for oss. Noen ganger er du så utrolig sliten og lurert på om du gjør noe galt, eller hva gjør vi nå, liksom? Du har ikke noen å snakke med. Så da har Helgerud vært der og liksom rydda opp for oss. Så har vi skjönt at det vi har gjort kanskje ikke er så dumt likevel.

Dette er et representativt utsagn for de fleste fosterhjemmene. Helgerud representerer en støtte når fosterforeldreskapet oppleves utmattende. Denne reaksjonen blir forstått, og bekreftet, men det stopper ikke der. Helgerud har også «ryddet opp». Når en er sliten, kan tilværelsen oppleves kaotisk, og det er vanskelig å se om de tingene en gjør har noen betydning eller effekt. Det er ikke gitt at erfaringer en har gjort med egne barn er gyldige for fosterbarnet, og i rollen som profesjonelle foreldre er det et implisitt krav at en ikke skal gjøre vondt verre for et barn som allerede har opplevd mange traumer. Her kan Helgerud se med et annet blikk. De kan se situasjonen fra utsiden og analysere og klargjøre hva fosterforeldrene bidrar med. De formidler interesse og oppmuntring, og de bekrefter handlingene som er

foretatt. Et annet fosterforeldrepar sier dette direkte: «De ga oss veldig gode tilbakemeldinger på at det vi gjorde var riktig.»

Flere opplærings- og veiledningsprogram bygger på prinsipper om positiv forsterkning. Dette er blant annet et bærende prinsipp i Marthe Meo-programmet, som er et av veiledningsprogrammene Helgerud kan tilby. Elementet ros synes å være sterkt til stede i veiledningen uansett metodisk tilnærming. Dessuten bruker veilederne seg selv som modeller for hvordan fosterforeldrene selv skal opptre overfor hverandre og overfor (foster)barna i familien. I veiledning er det kjent at det kan oppstå parallelle prosesser. Forholdet mellom veileder og veiledet kan gjenspeiles i forholdet mellom veiledet og klient (Killén 1998). Hos Helgeruds veiledere tas parallellprosessene i bruk som teknikk og modell for fosterforeldrene.

De var veldig flinke til å skryte, ja absolutt. For det var jo også en del av det vi jobbet med, da, med tenåringene her hjemme. Ikke bare kreve, men også være veldig tydelig på dette med å gi ros og skryt hvis de gjorde noe bra. Og det var veilederne også tydelige på overfor meg. Når jeg hadde gjort sånn som de hadde sagt, og det faktisk fungerte, så fikk jeg jo veldig mye skryt, da.

Her beskriver Kari hvordan hun selv ble rost for de vellykkete tingene hun gjorde. Men rosen skulle føres videre til barna. De skulle få den samme bekreftelsen på sine handlinger som Kari ble møtt med fra sine veiledere. Men også i parforholdet formidlet veilederne betydningen av at man ga hverandre gode tilbakemeldinger.

De var veldig opptatt av at vi også skal gi, rose hverandre, oss imellom. For når det er en veldig tøff periode, så kan det hende at du bare går og bjeffer, ja – at du blir litt sur og grinete, litt deppa og sånt. Så da er det ikke alltid så positivt det du sier. Så de var veldig opptatt av det også.

Her ligger en erkjennelse av at parforholdet er viktig for at fosterforeldrene skal fungere godt for barna. Samtidig kan vi spore parallelle prosesser og modellering her også. Når veileder roser, sier det noe om hvordan fosterforeldrene skal forholde seg til sitt eget (foster)barn. Måten de voksne forholder seg til hverandre, vil være modell for hvordan barna opptrer i neste omgang. For mange fosterbarn kan modellering være vel så viktig som en verbal oppdragelse. Ofte har fosterbarn en atferd som gjør at de ofte blir kjeftet på, og mange foreldre erfarer at verbal korreksjon og oppdragelse er dårlige virkemidler hvis de står alene. Veiledernes ros kan derfor forstås som en måte å utvide fosterforeldrenes foreldrekompentanse.

Veiledningen har også en containerfunksjon. Fosterforeldreskapet utløser mange reaksjoner og følelser som fosterforeldrene ikke kan slippe løs i det daglige. Det kan være reaksjoner på barna, men like ofte handler det om forholdet knyttet til barnevernet eller den biologiske familien.

- det var vel Helgerud som fikk all dritten, for å si det sånn
- i begynnelsen ble de vel brukt som en uttømmingsstasjon for meg
- jeg har ofte ringt til Helgerud og bare øst ut det hele. Det er en sånn ventil.

Noen ganger følges utblåsningen av konkrete råd, andre ganger er det viktigste bare å få satt ord på frustrasjonene, og så kan man gå videre i refleksjon over følelsene som er utløst.

Pedagogisk veiledning

Selv om det var enstemmig positiv vurdering av Helgeruds støttende funksjon i de kvalitative intervjuene, er ikke dette tilstrekkelig. Å være fosterforeldre er en oppgave man går til uten noen lang skolering, og derfor blir formidling av kunnskap og ferdigheter en svært vesentlig del av veiledningen. Janne og Jon var ferske både som foreldre og fosterforeldre da Jonas på fem år flyttet inn.

Hva vi skulle veiledes på, der sto vi vel ganske fritt. Men vi følte vi trengte mye veiledning rett og slett på barneoppdragelse. For vi følte oss på veldig tynn is. Vi hadde ingen egne barn og trodde at dette kan umulig gå bra. (-) Så vi har vel egentlig snakket med Helgerud om mye, vi. Alt fra sorgreaksjoner, barneoppdragelse og grensesetting til samværsproblematikk. Vi har jo fått all den hjelpen vi trenger fra Helgerud.

Her definerte fosterforeldrene selv noen kunnskapsmangler i sin bakgrunn. For andre nybegynnere var ikke problemstillingene alltid så klare, men veiledningen tok utgangspunkt i hverdagsliv og forandringer som fulgte med å få et barn i huset. Etter hvert som fosterhjemsforholdet utviklet seg, skjedde det en prosess gjennom veiledningen, der fosterforeldrene kunne bringe inn egne tema, refleksjonsnivået økte og de utviklet evne til å finne gode løsninger på utfordringene de sto overfor.

Kunnskaper formidles både gjennom direkte råd og gjennom refleksjon. Veiledningen kan av noen beskrives som en diskusjon og samtale som faller naturlig, eller veilederne er gode samtalepartnere. Et par setter dette i kontrast til barnevernets måte å kommunisere på, og sier at Helgerud

får også ut informasjon, men det gjøres smidig, så det ikke merkes på samme måte. Fosterforeldrene får tid til refleksjon og utvikler nye sider av seg selv. En fosterfar setter ord på dette

Man blir jo flinkere til å se. Man ser annerledes på ting og blir mye mer prosessorientert, tenker jeg. Og en blir mye mer målretta. Hvor ønsker du hen? Altså, hvor ønsker vi å gå, hva ønsker vi med og for fosterbarnet vårt?

En fostermor forteller om sin utvikling fra å være usikker og tilbakeholden, til å kunne stole på egne avgjørelser, sette grenser og stille krav på barnets vegne. Men refleksjon er ikke bare bekreftelse, det kan også handle om utfordringer og motstand:

Veilederne utfylte hverandre veldig godt. Den ene – det var aldri tvil om hva den dama mente, for å si det sånn. Der fikk jeg så øra flagra, rett som det var. Du kommer inn og tror at alt det du gjør er rett og rimelig, og så får du beskjed om at det ikke er riktig, og at du kanskje skulle gjøre det på en annen måte? (-) Det satte jeg veldig pris på, jeg har sansen for folk som kan prate meg imot. Hva er vitsen med veiledning hvis du sitter der med en som prater i gåter og som du ikke får den tilbakemeldingen fra som du trenger?

Mens de fleste fosterforeldrene gir inntrykk av veiledningen som en myk og støttende prosess, viser dette utsagnet at veilederne kan differensiere godt på hvilke tilnærminger som passer til de enkelte fosterforeldrene. Denne fostermoren er selv inne på at en så direkte form neppe passer for alle, men den traff henne på en måte som gjorde at hun utviklet seg og så igjen effekten av veiledningen på barnets atferd.

Ved siden av en reflekterende tilnærming, arbeider Helgerud gjennom direkte påvirkning av fosterforeldrenes handlinger. Dette synes å skje primært i to former, enten som forslag som kommer opp som svar på problemstillinger fosterforeldrene bringer fram i en reflekterende samtale, eller det skjer i form av instruks, slik vi ser det i den manualiserte PMTO-veiledningen.

Nina og Nils er fosterforeldre til Tina på 10 år. Tina har store generelle lære vansker, og dette går igjen som et problem både på skolen, hjemme og i fritiden, og skaper mange konflikter for henne. Selv om Nina og Nils har erfaring med egne barn, skaper Tinas vansker usikkerhet hos dem og de synes de hadde stort utbytte av kontakten med Helgerud for å kunne ivareta både fosterbarn og egen familie gjennom utfordringene.

Det var viktig å få bekreftelse på hva vi kunne gjøre. Det er sånne atferdsting, og tilbakemelding på at det ikke var vi som gjorde noen feil selv om hun ikke endret seg, eller lærte noe.

Flere av fosterforeldrene viser til en sterk effekt av den pedagogiske veiledningen. De beskriver det nærmest som at de har veilederens stemme med seg:

Jeg bruker det nærmest daglig. Når situasjonen låser seg og sånne ting, så prøver jeg å huske hva veilederen sa om det og det. (-) Når vi holdt på der ute, sa jeg det til henne og, at når det og det skjedde, tenkte jeg; hva ville veilederen sagt jeg skulle gjøre nå? Hun var oppe i hodet mitt hele tiden.

For flere av fosterforeldrene var dette en viktig hjelp når hverdagen toppet seg. De kunne trekke på de konkrete rådene de hadde fått og forsøke å tenke i veilederens baner. Dermed ble veiledningen en type selvinstruksjon som var nyttig for å håndtere de vanskelige situasjonene.

Det synes som den pedagogiske veiledningen skjer i to trinn. Fra starten går støtte, refleksjon og konkrete forslag over i hverandre. Hvis dette har den ønskete effekt for både fosterforeldre og barn, forblir veiledningen på dette nivået. I noen tilfeller synes dette ikke å være tilstrekkelig, og flere av fosterforeldrene har fått tilbud om PMTO-veiledning som en fase to. Dette er et strengt manualisert opplegg, og fosterforeldrene får klare instruksjoner om hva de skal gjøre. Flere av fosterforeldrene forteller om en viss skepsis mot opplegget fra starten, men sier at de i neste omgang har sett god effekt på fosterbarnet.

Her kommer imidlertid også kritikken mot Helgerud fram. Når veiledningen konkretiseres så klart, ligger det også en tydelig forventning om endring. Hva hvis manualen ikke passer og endringen uteblir? Dette har Grete og Gunnar opplevd.

Man skal jo veilede de voksne, men barn er forskjellige og vårt fosterbarn har jo sitt sett med utfordringer som jeg egentlig ikke synes vi har fått noe særlig gehør for. Jeg synes vi på en måte blir presset inn i en mal at det her skal vi veiledes på, (-) og vi kommer ikke videre.

I dette tilfellet synes det som om manualen blir sperrende for videre utvikling. Veiledningen går i samme spor, stagnerer, og fosterforeldrene opplever seg ikke tatt på alvor. Fosteremor Mette er inne på noe av det samme. Hun har opplevd at veiledningen har hatt god effekt til et visst punkt. Da kom de ikke lenger og hun sier hun savnet nye innspill. Her får manualen et preg av

tvangstrøye, og det synes som om veilederne som ellers er dyktige til å møte fosterforeldrenes behov begrenses i sine faglige vurderinger. Dette er i tråd med refleksjoner knyttet til andre pågående prosjekt (Hennum 2006).

Gruppeveiledning

Denne evalueringen omhandler Helgeruds individuelle veiledningstilbud, men de fleste av fosterforeldrene har fått tilbud om veiledning i gruppe som en videreføring av veiledningen. Flere har også prøvd dette tilbudet, men på intervju tidspunktet er ingen med i noen veiledningsgruppe. De som har forsøkt gruppedeltakelse forteller at de ikke opplevde at gruppa var relevant for deres situasjon. Det var også varierte erfaringer med gruppeledelsen. Imidlertid ønsket flere av fosterforeldrene å komme tilbake til dette alternativet når de avsluttet den individuelle veiledningen. Forutsetningen var at gruppesammensetningen traff deres behov og at det ikke ble for langt å reise.

Rammer for veiledningen³⁴

En forutsetning for at veiledningen skal fungere for fosterforeldrene, er at de praktiske rammene rundt veiledningsforholdet er lagt til rette på en god måte. Dette synes å være tilfelle ved Helgerud. Det er kort ventetid på å komme inn, og systemet beskrives som svært fleksibelt. Det er sakens karakter som avgjør hvor hyppig veiledningen skal foregå, og veiledningsforholdets varighet. Evalueringene er tidfestet fra kontraktsinngåelse, og her blir det blant annet tatt stilling til videre veiledningsforløp. Utenom dette er veilederne lydhøre for fosterforeldrenes behov.

Sted

På grunn av lang reisevei mellom fosterhjem og Helgerud, er det ofte at veiledningen foregår annenhver gang i fosterhjemmet og på Helgerud. Dette er et forhold saksbehandlerne diskuterer. På den ene siden er de fornøyd med at såpass mye av veiledningen foregår i fosterhjemmet, samtidig som flere påpeker at reiseveien til Helgerud gjør at en del fosterforeldre vegrer seg for å gå inn i en fast veiledningsavtale. Det er ofte svært mange ting å følge opp når en har fosterbarn, med møter og besøksavtaler i tillegg til oppfølging av fritidsaktiviteter som barna er med i. For å sikre at ikke reiseveien blir et hinder, vil derfor flere av saksbehandlerne at veiledningen skal foregå

³⁴ Dette avsnittet bygger på både fosterforeldres og saksbehandleres vurderinger.

i hjemmene. Det samme gjelder evalueringsmøtene. Her er også tidsfaktoren vesentlig. Saksbehandlerne ønsker at flere av møtene skal foregå i kommunen, så de kan spare reisetid, mens Helgeruds argument er at de får gjennomført flere veiledninger dersom det meste kan foregå der. Her kan en stille spørsmål hvem som har definisjonsmyndighet.

De fleste av fosterforeldrene som ble intervjuet hadde en del av veiledningen i eget hjem. For noen var det annenhver gang, noen var bare på Helgerud og noen bare i hjemmet. Det er ikke tydelig hva som avgjorde hvor veiledningen skulle foregå. De som hadde veiledningen bare på Helgerud representerte geografiske ytterligheter, fra å bo nær Helgerud, til å bo langt unna. Familien lengst unna hadde fått forespeilet at veiledningen kunne foregå i hjemmet, men var aldri blitt tilbudt annet enn veiledning på Helgerud. Den ene familien som bare hadde veiledning hjemme, bodde ikke lenger unna Helgerud enn flere av familiene som hadde veiledningen annenhver gang på Helgerud og hjemme. For de fleste krevdes det en del organisering å få til veiledningstimene. Dette syntes å være greit å få til i begynnelsen av veiledningsperioden. Etter hvert ser det ut til at noen av fosterforeldrene når et metningspunkt der veiledningen ikke lenger har samme betydning, og da blir det også tyngre å organisere hverdagen for å rydde plass til veiledningen.

Veiledere

Det er vanlig at et veiledningsforhold starter med to veiledere. Stort sett oppfattes dette som positivt og nødvendig av saksbehandlerne. De er selv vant til å arbeide to og to, og kjenner fordelene med dette ved å ha noen å reflektere sammen med i arbeidsprosessen. Det gir en bredere kompetanse og sikrere kontinuitet. Det stilles likevel spørsmål ved om det er nødvendig å være to veiledere gjennom hele veiledningsforløpet. Når veiledningen er kommet i et regelmessig spor, og det er opprettet stabile relasjoner, kan det tas opp til vurdering om det er tilstrekkelig med en veileder.

Alle fosterforeldrene som ble intervjuet hadde to veiledere i starten, og var svært godt fornøyd med dette. De forteller at veilederne utfylte hverandre og det bidro til stabilitet i veiledningsforholdet. En veiledningstime kunne holdes selv om den ene veilederen ikke var til stede. Så har det i noen av veiledningsforholdene skjedd ting som har gjort at en veileder har gått ut. Da synes det ikke som Helgerud har en enhetlig praksis. I et tilfelle kom det inn en ny veileder. Dette viste seg ikke spesielt vellykket. Det synes som veiledningsprosessen var inne i en fase der det var lite rom for å ta inn en ny person, og denne veilederen fikk bare en perifer rolle. I en annen familie ble

det aldri diskutert om det skulle inn en ny veileder for å erstatte den som gikk ut. Dette var fosterforeldrene kritiske til. Så lenge de hadde to veiledere opplevde de en dynamikk og utvikling i veiledningsprosessen. Da den ene gikk ut, stagnerte forholdet, det kom ingen nye impulser inn, og fosterforeldrene vurderte å avslutte veiledningen.

Varighet

Fosterforeldrene som ble intervjuet hadde alle hatt veiledning minst ett år. For flere var veiledningsforholdet offisielt avsluttet, men alle hadde en åpen dør tilbake. Ved avslutningen fikk de beskjed om at de kunne ringe ved behov. Enten for en enkelt telefonkonsultasjon, eller for å ta opp igjen veiledningen som en fast ordning. For de som benyttet seg av dette, hadde Helgerud ordnet formalitetene med barneverntjenesten. Alle var svært fornøyd med denne åpenheten i tilbudet.

Helgerud kan også gi tilbud i avslutningsfasen av et fosterhjem og i spesielle tilfeller etter at barnet har flyttet. Dette er godt mottatt og vurderes å ha stor betydning for de som får et slikt tilbud.

Døgntjeneste

Fra starten har Helgeruds døgntjeneste vært en viktig side av veiledningstilbudet. Det viser seg likevel at tilbudet benyttes i varierende grad. Ikke alle saksbehandlere visste om «deres» fosterhjem hadde benyttet denne tjenesten. Derimot hadde de erfaring for at fosterforeldre isteden ringte dem utenom arbeidstid, hvis det oppsto vansker. Når de reflekterte rundt grunnene til dette, kom det fram at nærhet og kjennskap til fosterbarnet, med bakgrunn og familie, veide tyngre enn den hjelpen de kunne få akutt på Helgerud. Dessuten er fosterforeldrene ikke sikret å treffe sine egne veiledere. Saksbehandlere har likevel inntrykk av at muligheten til å benytte døgntjenesten representerer en stor trygghet.

Av de sju fosterhjemmene som ble intervjuet, var det bare ett hjem som hadde benyttet seg av døgntjenesten. Dette paret hadde ringt døgntjeneste tre ganger, med varierende erfaring. De traff aldri egne veiledere når de ringte, men første gang fostermor ringte, forteller hun at det var svært nyttig. Veilederen hun snakket med kunne raskt sette seg inn i situasjonen og gi råd som var til stor hjelp. De to andre gangene var fostermor usikker på om hun ble forstått. Hun traff ikke egen veileder og syntes det var vanskelig å nå fram når ikke telefonveilederen kjente saken. Det hadde vært en annen erfaring hvis hun hadde truffet en av «sine». Nå konkluderte hun med at hun like godt kunne stolt på sin egen vurdering.

Når de andre fosterforeldrene svarer på om de har brukt døgntjenesten, er en av grunnene til ikke å ringe, at de ikke vet hvem de får snakke med. Hvis det er en ukjent veileder, er det usikker hvilken nytte en samtale vil ha. Det synes dessuten å være en viss tilbakeholdenhet, selv om de i ettertid har tenkt på at døgntelefonen kunne vært et alternativ. I noen tilfeller dreier problemstillingen seg om spørsmål som det er mer naturlig å drøfte med saksbehandler. De fleste fosterforeldrene har dessuten et privat nettverk som kan mobiliseres i spesielle situasjoner.

Drøfting

For de fleste av fosterforeldrene betyr veiledningen en stor trygghet. De har fått gode relasjoner til sine veiledere, og de vet at hvis de står i en vanskelig situasjon kan de få hjelp til å løse den når som helst på døgnet. Veiledningen kan også sees som en kvalitetssikring. Støtten og bekreftelsen på fosterforeldrenes vurderinger og handlinger, sammen med gjennomtenkte korreksjoner eller endringsforslag, gjør at fosterforeldrene har en ytre kontroll på at de gjør en tilstrekkelig god jobb. Flere forteller dessuten om personlig vekst og utvikling.

Fosterforeldrerollen innebærer mange dilemmaer. Man er blant annet i foreldreposisjon til barn som er omfattet av streng taushetsplikt. Det betyr at fosterforeldrene ikke kan benytte sine vanlige nettverkskanaler som slekt og venner når en trenger råd og hjelp med barna, annet enn på et overflatisk nivå. Nyttens av nettverksstøtten kan også være begrenset. Vanlig lekmannsskjønn er ikke alltid det rette, når det stormer som verst i et fosterhjem. Også på dette feltet fyller Helgerud et viktig behov. De blir samtalepartnere på områder der nettverket må ekskluderes.

Flere av fosterforeldrene kan også vise til at veiledningen har hatt direkte effekt på barnet. Når de selv lærer om hva det vil si å være fosterbarn og hvilke reaksjoner de kan forvente, skaper dette en forståelse som gjør det lettere å skape gode relasjoner til barnet og finne løsninger på problemer som oppstår. Det at fosterforeldrene har lært konkrete måter å håndtere barn og ungdom på, og varierte handlingsalternativer, har vist seg å ha effekt på samspill og atferdsvansker og roet ned kaotiske situasjoner.

Hva så der effekten uteblir? Til tross for en overveiende positiv vurdering, er det fosterforeldre i materialet som har en annen oppfatning. Ved å gå nærmere inn i fortellingene, synes likevel alle å være fornøyd med veiledningens støttfunksjon. Det er i den pedagogiske veiledningen oppfatningene deler seg. En effekt kan være at jo mer konkrete råd som gis, jo høyere er forventningene til at de skal virke til å løse problemet som omhandles. Dette

ser vi tydelig i tilknytning til den manualiserte veiledningen. For de fleste som har mottatt denne typen veiledning, har den gitt et slående godt resultat. Også der fosterforeldrene var skeptiske i utgangspunktet. Men når denne veiledningen ikke fører fram, synes det som manualen binder, og veilederne begrenses i å finne alternative veier. Her er det behov for en faglig gjennomdrøfting. Hvis manualen blir en tvangstrøye som gjør at veilederne ikke står fritt til å bruke faglig skjønn for å finne alternative tilnærminger, bør det tenkes nøye igjennom i hvilke tilfeller en manualisert veiledning er det rette. Og hvis denne typen veiledning viser seg å ha begrenset nytte, bør man kunne avbryte og velge andre tilnærminger, eventuelt bytte veileder.

Enkelte av fosterforeldrene har også stilt spørsmål ved hvordan psykologkompetansen ved Helgerud utnyttes. I innledningen av en veiledning blir fosterforeldrene gjort kjent med at det er psykolog i teamet, men at denne kompetansen primært brukes indirekte, som veileder for veilederne. Det gjøres likevel unntak. Et av fosterforeldreparene har fått direkte veiledning fra psykolog. Et annet par har stilt spørsmål om å trekke inn Helgeruds psykolog, men er ikke blitt møtt på dette. De har heller ikke fått noen tilbakemelding fra sin veileder at de problemene de sliter med er blitt drøftet verken med psykolog eller andre i veiledergruppa. Dette oppleves problematisk, da de synes veiledningen har stagnert og er i tvil om nytten. Her ligger det antakelig en mulighet til forbedring, ved å gjøre de interne drøftingene og vurderingene mer åpne for fosterforeldrene, iallfall i tilknytning til evalueringene.

Et annet område hvor praksis er varierende, er om veilederne skal se barnet eller ikke. Et fosterforeldrepar forteller at det at veilederne møtte barnet med jevne mellomrom var til stor hjelp for dem. Veilederne hadde trening i å vurdere barn, og kunne se utvikling fra gang til gang. Dessuten slapp fosterforeldrene å forklare og beskrive hvilke utfordringer de sto i. Dette var med å støtte opp under foreldrepraksisen til fosterforeldrene, og gjorde dem tryggere på at de ivaretok barnet på en god måte. Andre av fosterforeldrene avviser et møte mellom barn og veiledere med begrunnelse at det er altfor mange fremmede i barnets liv fra før. Men det er også eksempel på at fosterforeldre ønsker at barnet skal inkluderes i veiledningen i form av en eller flere observasjoner, men dette er blitt avvist. Her blir det utydlig om Helgerud har en enhetlig faglig vurdering, eller om det er den enkelte veileder som styrer barnets plass i veiledningen.

Et spørsmål som trer fram på bakgrunn av de overstående avsnittene, er hvordan Helgerud forholder seg til barn med en definert diagnose, eller mistanke om dette. En av barneverntjenestene undret seg over at Helgerud

avviste å gi veiledning i et tilfelle der barnet hadde en spesiell diagnose, med begrunnelse at de ikke hadde kompetanse på det feltet. Barneverntjenesten mente imidlertid at fosterhjemmet skulle veiledes på hvordan fosterhjemmet skulle ta imot barnet og få i gang en tilknytningsprosess. Dette mente de kunne gjøres uten at barnets spesielle problem ble tematisert. Veiledning på dette kunne fosterforeldrene få av spesialist. Her er det grunn til å stille spørsmål ved om fosterforeldrene ville nyttiggjøre seg en slik veiledning eller om spørsmål om barnets diagnose ville være så present at målet for veiledningen ikke kunne nås uten at problemene rundt diagnosen var en del av prosessen. Helgeruds praksis her er ikke ensartet, da et av fosterhjemmene forteller at de fikk veiledning som var rettet direkte mot problemer i tilknytning til barnets tilstand.

Hva så når det ikke er noen kjent diagnose, men at veiledningen går i stå, og de valgte teknikkene ikke fører til noen forbedringer av barnets vansker? Tolkes alt inn i en samspillskontekst, eller vil veilederne stoppe opp og stille spørsmål ved om barnet har spesielle vansker som gjør at det ikke kan nås gjennom de vanlige tilnærmingene? Har Helgerud et ansvar for å sette foten ned og anbefale utredning av barnets vansker før veiledningen fortsetter? Dette er spørsmål som bør behandles med tanke på interne rutiner, og som så bør klargjøres i kontrakten mellom partene i veiledningsforholdet.

Fra barneverntjenesten er den viktigste kritikken mot Helgerud at veilederne i visse tilfeller legger seg inn i saksbehandlerens ansvarsområde. Samtidig er det å få støtte av Helgerud mot barneverntjenesten en av de viktigste positive effektene fosterforeldrene peker på. Det som altså er en kvalitet for fosterforeldrene er negativt fra barnevernets synsvinkel. Dette er et felt som Helgerud bør være bevisste på også i framtida. Saksbehandlerne som ble intervjuet sier at dette er blitt et mindre problem etter hvert som Helgeruds veiledere er blitt mer rutinerte. Det vises også forståelse for at det kan være viktig for fosterforeldrene å ha en slik støtte fra Helgerud, i og med at det kan oppstå interessekonflikter med barnevernet. Samtidig kan dette være et område som kan undergrave tilliten mellom barneverntjenestene og Helgerud. Det er derfor viktig at problemstillinger rundt lojalitet med jevne mellomrom drøftes mellom barnevern og Helgerud.

5 Konklusjon og avslutning

En hovedkonklusjon på evalueringen av Helgerud ressurscenter for fosterhjem, er at både fosterforeldre og barneverntjenestene er godt fornøyd med Helgeruds veiledningstilbud. Blant fosterforeldrene var tilfredsheten overveldende, med svært få unntak. Barneverntjenesten var noe mer nyansert i sine vurderinger, men også de var godt fornøyd.

Begge mener veiledningen er nyttig og effektiv, ikke bare for fosterforeldrene som får veiledningen, men også for barneverntjenesten i deres videre arbeid med fosterhjemmet, og for fosterbarnet. Dette til tross for store variasjoner både blant fosterbarna og fosterforeldrene, som gjør fosterhjemmene til en heterogen gruppe som møter veilederne med ulikt utgangspunkt og med forskjellige utfordringer.

Vi har stilt to hovedspørsmål til materialet og strukturerer konklusjonen etter disse.

Hva er det ved veiledningen ved Helgerud ressurscenter som gjør den så vellykket?

Svar på et behov. Det er en krevende oppgave å være fosterforeldre. Rollen kan være vanskelig å definere, mellom foreldreskap og behandler. Fosterbarnet har vært gjennom belastende livshendelser som kan prege barnet og skape utfordrende situasjoner. Hjemmet skal finne en ny balanse med sitt nye familiemedlem. Dette skaper behov for støtte og veiledning. Det er en lovpålagt oppgave for barneverntjenesten å gi veiledning til fosterforeldre. Likevel kan det være vanskelig å sette av nok tid til denne oppgaven i et travelt arbeidsfelt. Saksbehandlerne erkjenner også at veiledningsoppgavene kan gå ut over deres kompetanse og at problemene kan være for store til at barneverntjenesten selv kan ta ansvar for å håndtere dem. Fosterforeldrene på sin side får en ny arena til å diskutere sine problemstillinger og får veilederens udelte oppmerksomhet på sine utfordringer. De står friere til å ta opp problemer, og trenger ikke fremstå som flinke.

Faglig dyktighet. Både fosterforeldre og barneverntjenestene framhever de faglige kvalitetene hos Helgeruds veiledere. De er godt skolert, og synes å ha et vidt faglig register å spille på. Veiledningsmetodene kan leses inn i en modell for veiledning i profesjonelt sosialt arbeid. I tillegg er flere av veilederne skolerte i spesielle teknikker som PMTO og Marthe Meo.

Metodene varieres etter problemtyngden i veiledningen og fosterforeldrenes forutsetninger. Bruk av to veiledere oppleves som en styrke.

Det finnes også et system for intern veiledning til veilederne selv.

Positive menneskelige egenskaper. Positive gjensidige relasjoner er viktig for å få til en god veiledningsprosess. Fosterforeldrene forteller om gode personlige møter med veiledere som har respekt for dem, lytter til deres vansker og fanger opp og gir støtte der hvor behovene ligger. Selv om fosterforeldrene går til oppgaven med varierende erfaringer, har de fleste en opplevelse av å bli respektert og få ros og bekreftelse på at de gjør en god jobb.

Brukerfokus. Helgerud arbeider på oppdrag av barneverntjenesten, og i henvisningen er det skissert hvilke problemstillinger veiledningen skal ta opp. Dette klargjøres nærmere i kontraktsprosessen. Grunnlaget for innholdet i veiledningen er lagt i kontakt mellom barneverntjeneste og fosterforeldre, og Helgerud bygger videre på denne ved å la fosterforeldrene komme til orde med sine behov. I tilfeller der disse kan være vanskelig å definere, er veilederne åpne for hvilke tema som bringes inn i prosessen og synes å mestre å ivareta både fosterforeldrenes behov og oppdraget de har fått fra barneverntjenesten. Evalueringsmøtene gir fosterforeldrene mulighet til å komme fram med sine erfaringer og definere prosessen videre.

Stor grad av fleksibilitet. Det er kort ventetid på å komme inn ved Helgerud, og veiledningstilbudet legges i stor grad opp etter fosterforeldrenes behov. Dette gjelder veiledningens rammer, som tidspunkt, sted og hyppighet. Men også i forhold til innholdet i veiledningen oppleves det fleksibelt, i den forstand at fosterforeldrene kan ta opp det de har behov for, og ikke alltid bli styrt av veiledningskontrakten. Slik vil forløpet og temaene for veiledningen bli spesialtilpasset og være forskjellig fra sak til sak, men relevansen for fosterforeldrene optimaliseres, noe som gjenspeiles i den høye andelen som er fornøyd med tilbudet.

Hva er de svake sidene når veiledningen ikke treffer?

Når lydhørheten svikter. I de få tilfellene der fosterforeldre uttrykker misnøye med veiledningen, synes dette å være knyttet til at de ikke opplever å bli hørt på sine behov og synspunkter. Dette kan dreie seg om at fosterforeldre ønsker barnet trukket mer direkte inn i veiledningen, om uenighet i tilnærming til vanskene, men også rammene for veiledningen, som tidspunkt og sted.

Manualen som tvangstrøye. De fleste av fosterforeldrene som har hatt veiledning etter manualiserte program, som PMTO, har opplevd dette

positivt. Det synes likevel som manualene har sine grenser, og enkelte av fosterforeldrene har kommet til et punkt der de ikke opplever å komme videre i veiledningen. Her har de erfart at veilederen er så bundet av manualen, at det ikke åpner for alternative tilnærminger, og veiledningen mister sin funksjon.

Andre forhold til diskusjon

Døgntjenesten. Det var få av informantene som hadde brukt døgntelefonen – ca. en av seks. For de fleste var begrunnelsen at det ikke hadde vært behov, at de tok kontakt i kontortiden, og at saksbehandler eller det personlige nettverket var nærmere til å støtte i de tilfellene det var aktuelt å søke støtte utenfra. I spørreundersøkelsen rapporteres om gode erfaringer ved bruk av tjenesten, men for familien som i intervju fortalte at de hadde brukt døgntelefonen, var erfaringene blandet. Det er ønske om å treffe egen veileder, hvis denne tjenesten skal fungere optimalt. Samtidig synes fosterforeldrene å være enige om at døgntjenesten representerer en stor trygghet, også i den formen den har i dag, og alle vurderer tilbudet som godt og nødvendig.

En eller to veiledere? Både fosterforeldre og saksbehandlere var fornøyd med at veiledningen startet med to veiledere, men noen av saksbehandlerne stilte spørsmål om det var nødvendig å ha to veiledere gjennom hele forløpet. Noen av fosterforeldrene hadde erfaring for at en av veilederne gikk ut i løpet av veiledningsforholdet. I et tilfelle kom det inn en ny veileder. Dette var ikke vellykket, da det syntes vanskelig å komme inn i prosessen. I et annet tilfelle var imidlertid fosterforeldrene kritiske til at det ikke kom inn ny veileder, da de opplevde at veiledningen stagnerte og ikke fikk tilført nye impulser. To veiledere er også viktig for å ivareta fleksibilitet og kontinuitet.

Barn i veiledningen? Her kom det fram at Helgerud har varierende praksis når det gjelder møte med eller observasjon av fosterbarnet. I tilknytning til dette syntes det også å variere om barnets symptombilde var tema for veiledning, eller om det først og fremst var samspill, oppdragelsestemaer og forhold til andre som var tematisert.

En refleksjon som kommer opp i tilknytning til symptomer hos fosterbarn, er hvor Helgeruds ansvar går for å fange opp behov for videre henvisning? Hvilken forståelse og fortolkning har veilederen av det bildet fosterforeldre gir av fosterbarnet sitt? Tolkes alle trekk som effekter av dårlig omsorg og samspill, og tas slike spørsmål opp i intern veiledning? Dersom lang tids veiledning ikke synes å gi effekt på fosterbarnets vansker, vil Helgerud da anbefale at annet hjelpeapparat kommer inn, eller overlates

disse vurderingene til de lokale tjenestene? Og i så fall, hvilke konsekvenser kan dette få? Disse spørsmålene synes ikke avklart.

Hvor går grensen for taushetsplikten? Både saksbehandlere og fosterforeldre forteller om åpne kanaler mellom seg og Helgerud. Vi kan likevel se antydninger av et dilemma. Veiledningsrommet er et fortrolighetsrom der svært personlige forhold drøftes. Slike forhold er gjerne omfattet av streng taushetsplikt. I veiledningen ved Helgerud arbeider veilederne på oppdrag av barneverntjenesten, og det kan synes utydelig hvilken kommunikasjon som går mellom barneverntjeneste og veileder uten at fosterforeldrene er informert. Riktignok skjer kommunikasjon som regel på møter der alle tre parter er til stede, eller det skjer med fosterforeldrenes samtykke. Likevel forteller saksbehandlere at de i enkelte tilfeller har telefonkontakt med Helgerud uten at dette er avtalt med fosterforeldrene på forhånd, og det synes som disse samtalene også kan innebære drøftinger av forhold knyttet til fosterhjemmet. Selv om ikke fosterforeldrene har problematisert dette, og heller sier at de stoler på Helgerud, vil vi anbefale at spørsmål om konfidensialitet tas opp på kontraktsmøtet ved oppstart av nye veiledningsforhold.

Lojalitet til oppdragsgiver. I de fleste tilfellene der barneverntjenesten hadde kritikk mot Helgerud, dreide dette seg om situasjoner der de opplevde at veileder overtrådte grenser for sin rolle og gikk inn i saksbehandlernes ansvarsområde. Flere kalte det likevel begynnervansker, og at dette er et lite problem nå. Samtidig var enkelte saksbehandlere åpne på at de kunne stå i et konfliktfyllt forhold til fosterhjemmet, og at de anerkjente den støtten fosterforeldrene fikk fra Helgerud i de aktuelle konfliktene. For fosterforeldrene var denne støtten til stor hjelp. Her er vi altså på et område der det som er en styrke for den ene parten, kan ses som negativt av den andre. Da slike konfliktområder antakelig kommer opp i mange veiledningsforhold er det viktig å sikre at disse blir håndtert på en enhetlig måte av Helgeruds veilederstab.

Referanser

- Bunkholdt, V. 2004. *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Forskrift om fosterhjem. Barne- og familiedepartementet, 18. desember 2003
- Hennum, N. 2006. Privat samtale
- Kadushin, A. 1985. *Supervision in Social Work*. New York: Columbia University Press
- Killén Heap, K. 1974. *Supervisory Method in Social Work Teaching*. Bradford: University of Bradford. M.A. Dissertation
- Killén, K. 1992. *Faglig veiledning – et tverrfaglig perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget
- Killén, K. 1998. Faglig veiledning av barnevernarbeidere. I Killén K. og Christiansen, K. U. *Veiledning og veiledningsmodeller i barnevernets førstelinjetjeneste*. Oslo: NOVA Temahefte 1/98
- Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992
- Moldestad, B. 2003. Slektsplassering før og nå. *Tidsskriftet Norges barnevern* nr. 4 – 2003, årgang 80
- Myklebust, T. 2005. *Veiledning til fosterforeldre – en forutsetning for vellykkede fosterhjemsforhold?* Prosjektoppgave. Helgerud ressurscenter.
- Sundt, H. 2004. Rapport fra Norge. Nordisk prosjekt om opplæring, informasjon og oppfølging av fosterforeldre. Nofca (Nordic foster care association)
- Tryggestad, R. 2003. *Akershus fylkesbarnevern satser nytt for sine fosterforeldre*. Fosterhjemskontakt 1/2003
- Tryggestad, R. 2006. *Helgerud ressurscenter for fosterhjem/fosterhjemstjenesten i Akershus*. Lysark fra fordrag holdt i Sandefjord 09.01.2006.
- Ulvik, O.S. 2003. Penger, kjærlighet og arbeid: Et kulturpsykologisk perspektiv på Fosterforeldreskap. I Backe-Hansen, E. og Havik, T (red.) *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Ulvik, O.S. 2005. *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Oslo: Dr.avhandling i psykologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo
- Young, E. 1999. Fosterhjemsarbeid – en lokal undersøkelse av behov for veiledning og Oppfølging. *Norges barnevern* nr. 4/99.

Vedlegg 1: Spørreskjema til fosterforeldrene

Fosterforeldrenes evaluering av veiledningstilbudet fra Helgerud ressurscenter for fosterhjem

Spørreskjemaet er anonymt og skal brukes som et verktøy i evaluering og videreutvikling av virksomheten

Bakgrunnsopplysninger om fosterbarnet

1. Hvilken kommune er deres fosterbarn plassert fra? _____

2. Hvor gammelt er fosterbarnet i dag?

- A 0-2 år
- B 3-5 år
- C 6-8 år
- D 9-11 år
- E 12-14 år
- F 15-17 år
- G 18 år eller eldre

3. Fosterbarnets kjønn?

- A Jente
- B Gutt

4. Hvor lenge har fosterbarnet bodd i fosterhjemmet?

- A Under 1 år
- B 1-2 år
- C 2-4 år
- D 4-6 år
- E Over 6 år

5. Vet du hvilken paragraf i Lov om barneverntjenester fosterbarnet er plassert etter?

- A Gammel lov (før 1992)
- B §4-4,5 (frivillig)
- C §4-26 (atferd)
- D §4-12 (omsorgsovertagelse)
- E Vet ikke

Bakgrunnsopplysninger om fosterhjemmet

6. Har familien vært fosterhjem før?

- A Ja
B Nei

7. Hvilke av følgende beskrivelser passer best for dere som fosterhjem?

- A Vanlig fosterhjem
B Familiefosterhjem/slektsfosterhjem

8. Har dere egne barn?

- A Ja
B Nei

9. Hvis dere har egne hjemmeboende barn, hvor gamle er de?

(Skriv antall barn i hver alderskategori)

- A 0-6 år
B 7-12 år
C 13-18 år
D Over 18 år
E Har ikke hjemmeboende egne barn

10. Hva slags arbeidssituasjon har fosterfar?

- A Arbeider heltid utenfor hjemmet
B Hjemmearbeidende m/økonomisk forsterkning
C Hjemmearbeidende u/økonomisk forsterkning
D Trygdet, arbeidsledig, student, pensjonist
E Annet

11. Hva slags arbeidssituasjon har fostermor?

- A Arbeider heltid utenfor hjemmet
B Hjemmearbeidende m/økonomisk forsterkning
C Hjemmearbeidende u/økonomisk forsterkning
E Trygdet, arbeidsledig, student, pensjonist
F Annet

12. Mottar dere økonomisk forsterkning som fosterhjem?

(med økonomisk forsterkning menes alt utover arbeidsgodtgjøring og utgiftsdekning)

- A Nei
B Nei, vi mottar ikke økonomisk forsterkning i dag, men har gjort det tidligere.
C Ja, vi mottar økonomisk forsterkning nå, men har ikke gjort det i hele fosterhjemsperioden
D Ja, vi har mottatt økonomisk forsterkning i hele fosterhjemsperioden

13. Hvor ofte har dere vanligvis avlastning til fosterbarnet?

- A En gang i uken eller oftere
- B Annen hver uke
- C Hver tredje uke
- D En gang i måneden
- E Ferieavlastning
- F Annet
- G Har ikke avlastning til fosterbarnet

Spørsmål om oppfølging og veiledning

14. Har fosterhjemmet mottatt opplæring forut for plasseringen av fosterbarnet?

(her kan du sette flere kryss)

- A Grunnkurs
- B PRIDE kurs
- C Annen opplæring
- D Ingen opplæring
- E Vet ikke

15. Hvor hyppig kontakt har dere med saksbehandler i kommunen

(omsorgskommunen)?

- A Månedlig eller oftere
- B Ca. annen hver måned
- C Ca. hvert kvartal
- D Sjeldnere enn hvert kvartal
- E Ingen kontakt

16. Er det opprettet en tilsynsfører for fosterbarnet?

- A Ja
- B Nei
- C Vet ikke

17. Hvem tok initiativ til veiledning fra Helgerud ressurscenter?

- A Dere selv (fosterhjemmet)
- B Barneverntjenesten
- C Rekrutteringsavdelingen ved Helgerud ressurscenter
- D Fagteam
- E Andre
- F Vet ikke

18. Hva var årsaken til at dere kom i kontakt med Helgerud ressurscenter første gang? (sett gjerne flere kryss)

- A Behov for veiledning i en oppstartfase
- B Behov for veiledning i en avslutningsfase
- C Behov for veiledning spesielt på barnets atferd
- D Behov for veiledning i en vanskelig periode
- E Behov for veiledning i rollen som fosterforeldre generelt
- F Annet

19. Omtrent hvor lang tid tok det fra første kontakt til veiledningsforholdet med Helgerud ressurscenter var i gang?

- A 0-2 mnd.
- B 3-5 mnd.
- C 6-8 mnd
- D Mer enn 8 mnd.

20. Hvor lenge har dere mottatt veiledning fra Helgerud ressurscenter for fosterhjem?

- A ½ år
- B 1 år
- C 1-2 år
- D 2-3 år
- E Mer enn 3 år

21. Omtrent hvor ofte har dere mottatt veiledning fra Helgerud i den perioden dere har hatt tilbudet?

- A Hver uke
- B Annen hver uke
- C Hver tredje uke
- D En gang i mnd.
- E Hver 6 uke eller sjeldnere
- F Annet

22. Hvilken type oppfølging har dere mottatt fra Helgerud ressurscenter? (sett gjerne flere kryss)

- A Individuell veiledning i form av regelmessige samtaler/besøk?
- B Gruppeveiledning sammen med andre fosterforeldre
- C PMTO
- D Marte Meo
- E Videobasert veiledning
- F Annet.....

23. Hvem deltok i veiledningen fra Helgerud ressurscenter? (sett gjerne flere kryss)

- A En veileder
- B To veiledere
- C Psykolog deltok i deler av veiledningen
- D Psykolog deltok kontinuerlig i veiledningen
- E Veiledning ble gitt av Marthe Meo terapeut
- G Veiledning ble gitt av PMT terapeut
- H Annet.....

Spørsmål om din/deres vurderingen av veiledningsforholdet

24. Hvordan ble deres veiledningsbehov ivaretatt ved oppstart av veiledningsforholdet?

- A Meget godt
- B Ganske godt
- C Ganske dårlig
- D Meget dårlig

25. I hvor stor grad er dere tilfredse med Helgeruds bistand i samarbeidsmøter med andre instanser (skole, barnehage, PPT, BUP, Fagteam)

- A Meget fornøyd
- B Ganske fornøyd
- C Lite fornøyd
- D Har ikke vært avholdt

26. I hvor stor grad er dere tilfredse med evalueringsmøter i forbindelse med veiledningsforholdet?

- A Meget fornøyd
- B Ganske fornøyd
- C Lite fornøyd
- D Har ikke vært avholdt

27. Samlet sett, hvordan vurderer dere den veiledning og oppfølging dere har fått fra Helgerud ressurscenter for fosterhjem?(Sett ett kryss i hver kategori)

1. Hyppighet av kontakt:

- A God
- B Middels
- C Dårlig

2. Tilgjengelighet:

- A God
- B Middels
- C Dårlig

3. Faglig innhold:

- A God
- B Middels
- C Dårlig

28. Hvor stor nytte har dere som fosterforeldre hatt av veiledningsforholdet?

- A Stor nytte
- B Noe nytte
- C Ingen nytte
- D Vet ikke

29. Hvor stor nytte opplever dere at fosterbarnet har hatt av veiledningsforholdet?

- A Stor nytte
- B Noe nytte
- C Ingen nytte
- D Vet ikke

30. På hvilke områder er det dere har hatt størst nytte av veiledningen fra Helgerud ressurscenter? (Sett inntil 3 kryss)

- A Hjelp til å mestre rollen som fosterforeldre
- B Hjelp til å fremme positiv utvikling hos fosterbarnet
- C Hjelp til å takle atferd og/eller psykiske og sosiale problemer hos barnet
- D Økt forståelse av barnets forhistorie sett i forhold til hvordan det fungerer i dag
- E Barnets samvær og samværsordninger med biologiske foreldre
- F Forholdet mellom egne barn og fosterbarn
- G Hjelp til å samarbeide bedre med andre instanser (skole, barnehage, PPT, BUP o.l.)
- H Avslutning av fosterhjemsavtalen
- I Annet.....

31. Har veiledningen tydeliggjort behov for andre tiltak i fosterhjemmet?

(Sett gjerne flere kryss)

- A Avlastning/besøkshjem
- B Støttekontakt
- C Tilrettelagt skoletilbud
- D Økt økonomisk forsterkning
- E Psykologisk behandling for barnet
- F Foreldretreningsprogram (PMT, MST)
- G Time out eller annet opphold utenfor hjemmet
- H Utredning av barnet
- I Støtteperson/miljøarbeider i hjemmet
- J Annet

32. Har dere benyttet dere av Helgeruds vakttelefon?(heldøgns tilgjengelighet)

- A Ja
- B Nei

33. Hvor enig er dere i følgende utsagn om vakttelefonen?

	Svært enig	Ganske enig	Ganske uenig	Svært uenig
A. Å vite at vakttelefonen finnes gir en trygghet, selv om vi ikke benytter oss av tilbudet	☐	☐	☐	☐
B. Vakttelefonen er et godt tilbud til de som har behov for det	☐	☐	☐	☐
C. Vakttelefonen har ingen nytte for oss. Vi tar kontakt i kontortiden.	☐	☐	☐	☐

34. Hvilke fagpersoner/instanser har dere kontaktet i akutte situasjoner?

(Sett gjerne flere kryss)

- A Omsorgskommune/kurator
- B Veileder(e) fra Helgerud
- C Institusjon
- D Barnevernvakten
- E Politi
- F Medisinsk behandler
- G Andre.....
- H Har ikke tatt kontaktet/hatt behov for kontakt med fagpersoner ved akutte situasjoner

35. Hvis dere har tatt kontakt med fagpersoner i akutte situasjoner, har dere mottatt tilstrekkelig bistand?

- A Ja
- B Nei
- C Delvis

36. Hvordan mener dere at Helgerud ressurscenter kan tilrettelegge og tilby et bedre veilednings – og oppfølgingstilbud enn i dag?

Ønsker og forslag:

Tusen takk for at dere tok dere tid til å svare på spørsmålene.

Vedlegg 2: Spørreskjema til barneverntjenesten

Barneverntjenestens evaluering av veiledningstilbud fra Helgerud ressurscenter for fosterhjem.

Spørreskjemaet er anonymt og skal brukes som et verktøy i evaluering og videreutvikling av virksomheten.

Bakgrunnsopplysninger om fosterbarn/ fosterfamilie

1. Kommunen fosterbarnet er plassert fra:

2. Hvor gammelt er fosterbarnet i dag?

- A 0-2 år
- B 3-5 år
- C 6-8 år
- D 9-11 år
- E 12-14 år
- F 15-17 år
- G Over 18år

3. Fosterbarnets kjønn?

- A Jente
- B Gutt

4. Hvor lenge har fosterbarnet bodd i fosterhjemmet?

- A Under ett år
- B 1-2 år
- C 2-4 år
- D 4-6 år
- E Over seks år

5. Fosterbarnet er plassert etter følgende paragraf i Lov om barneverntjenester?

- A Gammel lov (før 1992)
- B § 4-4, 5. ledd
- C § 4-12
- D § 4-26

6. Fosterhjemmets opplæringstilbud/ erfaring forut for plasseringen?

- A Ingen opplæring
- B Grunnkurs
- C PRIDE kurs
- D Annen opplæring
- E Familien har vært fosterhjem før (gjenbruk)
- F Vet ikke

Oppfølging og veiledning i forhold til det aktuelle barn

7. Hvem tok initiativ til veiledning fra Helgerud ressurscenter

- A Barneverntjenesten selv
- B Fosterhjemmet
- C Rekrutteringsavdelingen ved Helgerud ressurscenter
- D Fagteam
- E Andre
- F Vet ikke

8. Hvordan vurderer dere bistand og effektivitet i søkeprosessen om veiledning?

- A Meget tilfreds
- B Middels tilfreds
- C Dårlig tilfreds
- D Vet ikke

9. Grad av tilfredshet med inngåelsen av veiledningskontrakten mellom Helgerud og barneverntjenesten? (det kan settes flere kryss)

- A Alle viktige punkter kom med i kontrakten
- B Alle aktørene var delaktige i punktene i kontrakten
- C Prosessen var god for å få definert viktige veiledningsområder
- D Generelt meget tilfreds
- E Generelt tilfreds
- F Dårlig tilfreds

10. Hvor lang tid tok det fra første kontakt til veiledningsforholdet var i gang?

- A 0-2 mnd.
- B 3-5 mnd.
- C 6-8 mnd.
- D Mer enn 8 mnd.

11. Hvem deltok i veiledningen fra Helgerud ressurscenter? (det kan settes flere kryss)

- A Én veileder
- B To veiledere
- C Kombinasjon av én og to veiledere
- D Psykolog i del samarbeid
- E Psykolog kontinuerlig inne i veiledningen

12. Veiledningsforholdets hyppighet

- A Én gang ukentlig
- B Hver 14. dag
- C Månedlig
- D Varierende hyppighet
- E Mer sjelden

13. Veiledningsforholdets varighet

- A 0-1 år
B 1-2 år
C mer enn 2 år

14. Grad av tilfredshet med Helgeruds bistand i samarbeidsmøter med andre instanser (skole, PPT, BUP, fagteam)?

- A Meget tilfreds
B Middels tilfreds
C Dårlig tilfreds
D Har ikke vært avholdt
E Vet ikke

15. Grad av tilfredshet med evalueringsmøter i forbindelse med veiledningsforholdet?

- A Meget tilfreds
B Middels tilfreds
C Dårlig tilfreds
D Har ikke vært avholdt
E Vet ikke

16. Hvordan er deres tilfredshet med forskjellige elementer ved veiledningstilbudet fra Helgerud ressurscenter?

1. Lojalitet til barneverntj.: 2. Lojalitet til fosterhjemmet: 3. Faglig kompetanse:

A ☐ Meget tilfreds	A ☐ Meget tilfreds	A ☐ Meget tilfreds
B ☐ Middels tilfreds	B ☐ Middels tilfreds	B ☐ Middels tilfreds
C ☐ Dårlig tilfreds	C ☐ Dårlig tilfreds	C ☐ Dårlig tilfreds
D ☐ Vet ikke	D ☐ Vet ikke	D ☐ Vet ikke

4. Tilgjengelighet:

- A Meget tilfreds
B Middels tilfreds
C Dårlig tilfreds
D Vet ikke

5. Fleksibilitet:

- A Meget tilfreds
B Middels tilfreds
C Dårlig tilfreds
D Vet ikke

6. Effektivitet:

- A Meget tilfreds
B Middels tilfreds
C Dårlig tilfreds
D Vet ikke

17. Hvilken grad av allianse opplever dere at veilederne fikk med fosterhjemmet?

- A Stor
B Middels
C Liten
D Ingen
E Vet ikke

18. Opplevelse av om veiledningsforholdet også hadde andre komponenter i seg? (det kan settes flere kryss)

- A Undervisning
B Terapi
C Generell støtte /containing
D Samtalepartner
E Saksbehandling

19. Opplevelse av veiledningens effekt for fosterforeldrene i omsorgsoppgaven?

- A Svært god effekt
- B Noe effekt
- C Ikke effekt
- D Negativ effekt
- E Ukjent effekt

20. Opplevelse av veiledningens effekt for fosterbarnet?

- A Svært god effekt
- B Noe effekt
- C Ikke effekt
- D Negativ effekt
- E Ukjent effekt

21. Opplevelse av effekt for barneverntjenesten i eget arbeid med familien?

- A Svært god effekt
- B Noe effekt
- C Ikke effekt
- D Negativ effekt
- E Ukjent effekt

22. Har veiledningen tydeliggjort behov for andre tiltak i fosterhjemmet? (det kan settes flere kryss)

- A Avlastning/ besøkshjem
- B Støttekontakt
- C Tilrettelagt skoletilbud
- D Økt økonomisk forsterkning
- E Psykologisk behandling for barnet
- F Familieterapi
- G Parterapi
- H Foreldretreningsprogram (PMT/MST)
- I Time- out eller annet opphold utenfor hjemmet
- J Utredning av barnet
- K Støttepersoner/miljøarbeider i hjemmet
- L Annet

23. Veiledningsforholdets eventuelle opphør grunnet i? (det kan settes flere kryss)

- A Fosterhjemsforholdet ble avsluttet i henhold til omsorgsplan
- B Fosterhjemmet har selv sagt opp fosterhjemsavtalen
- C Barneverntjenesten har sagt opp fosterhjemsavtalen
- D Barnet er tilbakeført til foreldrene
- E Barnet ønsket selv å flytte
- F Avsluttet som en styrt og ønsket avvikling
- G På grunn av utilsiktet flytting
- H Barnet ble tilbakeført til en annen omsorgsbasis
- I Barnet ble 18 år og flyttet på grunn av alder
- J Veiledningen gav ønsket effekt, og behovet var ikke lenger tilstede
- K Veiledningen hadde ikke ønsket effekt
- L Annet

24. Tilfredshet med Helgerud ressurscenters bistand i forbindelse med eventuelt opphør av plasseringen?

- A Meget godt tilfreds
B Tilfreds
C Ikke tilfreds

Tilfredshet med andre tilbud i regi Helgerud ressurscenter

25. Barneverntjenestens grad av tilfredshet med andre tilbud fra Helgerud ressurscenter?

1. Rekruttering:

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

2. Konsultasjon:

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

3. Gruppeveiledning

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

4. Kurstilbud:

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

5. Hjelp i overføringsfasen

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

26. Barneverntjenestens grad av tilfredshet med tidligere veiledningstilbud fra Helgerud ressurscenter før det aktuelle veiledningsforholdet?

- A Stor
B Middels
C Variabel
D Dårlig
E Vet ikke

Utfylling av evalueringsskjemaet

27. Hvordan har det vært å svare på evalueringsskjemaet? (det kan settes flere kryss)

- A Komplisert ut fra egen kjennskap til plasseringen
B Komplisert ut fra spørreskjemaets utforming
C Nyttig og relevant for barnevernets videre oppfølging av fosterhjemmet
D Nyttig og relevant for barnevernets videre samarbeid med Helgerud ressurscenter

Kommentarer:

.....
.....
.....
.....

Tusen takk for at du tok deg tid til å svare på disse spørsmålene.

Vedlegg 3: Vurdering av veiledningen

Tabell: Fosterforeldrenes vurdering av veiledningen

		Kontakt- hyppighet god	Tilgjenge- lighet god	Faglig innhold godt
Andel av alle (gjennomsnitt)		86 %	91 %	79 %
Kjønn	Jente	94 %	94 %	91 %
	Gutt	77 %	87 %	63 %
Fosterbarnets alder	Eldre fosterbarn (fra 12 år)	96 %	100 %	79 %
	Yngre fosterbarn	81 %	84 %	77 %
Fosterforeldrenes opplæring	Ingen opplæring før plassering	95 %	95 %	80 %
	Opplæring før plassering	82 %	89 %	76 %
Plasseringens varighet	Plassering under et år	69 %	85 %	69 %
	Plassering over et år	91 %	93 %	81 %
Nytt fosterhjem	Gjenbruksfosterhjem	93 %	100 %	86 %
	Nye fosterhjem	84 %	89 %	77 %
Slektskap	Familiefosterhjem	82 %	82 %	73 %
	Vanlig fosterhjem	87 %	93 %	80 %
Egne barn	Har ikke egne barn	92 %	92 %	83 %
	Har egne barn	85 %	91 %	77 %
Økonomisk forsterkning	Får økonomisk forsterkning	95 %	95 %	90 %
	Får ikke økonomisk forsterkning	82 %	89 %	75 %
Avlastning	Ikke avlastning	93 %	97 %	80 %
	Avlastning	81 %	86 %	77 %
Type veiledning	Individuell veiledning	90 %	94 %	79 %
	Gruppeveiledning	81 %	86 %	75 %
Veiledningsvarighet	Ca ½ år	65 %	74 %	61 %
	Ca 1 år	94 %	100 %	88 %
	Over 1 år	100 %	100 %	88 %

Vedlegg 4: Nytte av veiledningen

Tabell: Fosterforeldrenes vurdering av nytten av veiledningen etter ulike bakgrunnsvariabler

		Stor nytte for fosterforeldrene	Nytte (stor og noe) for fosterbarnet
Andel av alle		67 %	66 %
Fosterbarnets kjønn	Jente	81 %	71 %
	Gutt	50 %	60 %
Fosterbarnets alder	Eldre fosterbarn (fra 12 år)	66 %	78 %
	Yngre fosterbarn	66 %	56 %
Fosterforeldrenes opplæring	Ingen opplæring før plassering	75 %	67 %
	Opplæring før plassering	62 %	67 %
Nytt fosterhjem	Gjenbruksfosterhjem	71 %	54 %
	Nye fosterhjem	65 %	69 %
Slektskap	Familiefosterhjem	73 %	30 %
	Vanlig fosterhjem	66 %	72 %
Egne barn	Har ikke egne barn	75 %	67 %
	Har egne barn	65 %	65 %
Økonomisk forsterkning	Får økonomisk forsterkning	58 %	72 %
	Får ikke økonomisk forsterkning	85 %	50 %
Type veiledning	Individuell veiledning	65 %	72 %
	Gruppeveiledning	67 %	57 %
Veiledningsvarighet	Ca ½ år	48 %	61 %
	Ca 1 år	82 %	71 %
	Over 1 år	72 %	67 %
Plasseringens varighet	Plassering under et år	54 %	62 %
	Plassering over et år	70 %	67 %

Vedlegg 5: Intervjuguide barnevern

Intervjuguide barnevern

Administrative vurderinger:

Hvilken kontakt har bv. med fosterhjem generelt?

Hva handler kontaktene om?

Hvilket veiledningstilbud finnes i kom?

Hva betyr HR ift kom.s tilbud?

Kan tilbudene komme i konflikt med hverandre?

Er det ønske om å gjøre HRs veiledning obligatorisk?

Hvorfor får ikke alle grunnopplæring på forhånd?

Hva utløser veiledningsbehov?

Når i veiledningsforløpet er veiledningsbehovet størst?

Forholdet kommune/barnverntj. – Helgerud ressurscenter

Hvorfor velges HR?

Hvorfor ikke?

HR arbeider på oppdrag av BV. Hvordan oppfattes det?

Er det tvil om hvor HR har sin lojalitet?

Går HR utover sitt mandat?

Skjer det endringer i kontakten mellom fosterhjem og bv. når

HR kommer inn?

I så fall, på hvilken måte?

Opplevelse av samarbeidsforholdet?

Kontrakt før og nå?

Er den nye måten å gjøre ting på bedre?

Hva med barnevernets kontroll over veiledningsprosessen?

Hva er bv's behov for tilbakemelding gjennom veiledningsprosessen?

Hvordan blir dette ivaretatt?

Hvordan forvaltes taushetsplikten?

Kvalitet på veiledningen

Forventninger til Helgerud

Hvordan fremmes disse?

Oppfylles forventningene?

Hvordan er rammene rundt HRs tilbud?

Hyppighet, varighet, sted, ventetid, antall veiledere

Hvor kjent er HRs tilbud?

Døgntilbudet? Hvordan oppfattes dette?

Ved fare for brudd i fosterhjemskontrakten – hva betyr HRs veiledning?

Beskriv hvordan du/dere oppfatter veiledningen

Hva er bra/dårlig?

Er veiledningen i tråd med bv's meldte behov?

Obs. fosterbarn med annen etnisk bakgrunn – betydning for kvalitet på tilbudet?

Tilbud til fosterforeldre med annen etnisk bakgrunn – hvordan fungerer dette?

HR gir flere typer veiledning. Tanker om kvalitet?

Best effekt?

Hvilken tilbakemelding gir fosterforeldrene?

Formålet: – **å hjelpe fosterforeldrene med å integrere faglige kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de har utviklet sin kompetanse i forhold til de kravene arbeidet som fosterforeldre innebærer** – oppnås dette?

Effekt ift. barnet?

Tanker om andre tilbud fra Helgerud

Opplæring/Kurs

Deltakelse på samarbeidsmøter

Vedlegg 6: Intervjuguide fosterforeldre

Intervjuguide til fosterforeldrene

Bakgrunn:

Fosterbarnet:

Alder, kjønn, hvor lenge i fosterhjemmet, spesielle behov/diagnoser?

Omsorgskommune

Egne barn?

Organisering av familien

Hvorfor ble dere fosterforeldre?

Fosterforeldre:

Tidligere erfaring som fosterforeldre

Har dere hatt Pride-opplæring

Veiledning før Helgerud?

Hvilken kontakt har du/dere med barnevernet?

Hva har kontakten med Helgerud gjort med forholdet til bv.

Behov for andre (hjelp)tiltak?

Veiledningen:

Hva utløste veiledningsbehovet?

Hvem foreslo Helgerud?

Forventninger til veiledningen

Tema for veiledningen

Hvem har størst innflytelse på dette?

Hva er dere mest fornøyd med?

Misfornøyd?

Mangler – eller – hva kunne vært annerledes?

Har veiledningen gjort noen forskjell?

Har veiledningen gjort dere tryggere?

Har veiledningen gjort deg/dere oppmerksom på egne styrker som ff?

Har noe forandret seg i løpet av veiledningen?

Effekt for f. foreldrene?

Effekt for barnet?

Tanker om å gi opp som fosterforeldre?

Rammer for veiledningen?

Tid, sted, varighet, tilgjengelighet, ventetid, døgntilbudet

Hvordan fungerer evalueringen?

Flere typer veiledning?

PMT, Marthe Meo, gruppe -

Hva var positivt/hva var negativt med gruppeveil osv.?

Har dere brukt Helgeruds døgntilbud?

Har dere visst om dette?

Er andre hjelpeinstanser inne i bildet ift. barnet?

Når har disse kommet inn?

Deres tilbud sammenlignet med Helgerud?

Tanker om andre tilbud fra Helgerud

Opplæring/kurs

Deltakelse på samarbeidsmøter

Helgeruds formål – hva tenker dere om dette – oppnås det?

Formålet: – **å hjelpe fosterforeldrene med å integrere faglige kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de har utviklet sin kompetanse i forhold til de kravene arbeidet som fosterforeldre innebærer**